

JUSTIITSMINISTEERIUM

2020

Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring

Kriminaalpoliitika uuringud 30

Töö teostaja: Eesti Uuringukeskus OÜ ja Norstat Eesti AS

Uuringu autorid: Pille Hillep, Riin Pärnamets

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Sisukord

Lühikokkuvõte	3
Uuringu eesmärk	7
Metoodika.....	8
Mõisted	8
Kvantitatiivne osa	10
Küsitluse läbiviimise protsess	10
Valimi kirjeldus	11
Andmete analüüs	11
Kvalitatiivne osa.....	13
Intervjuude läbiviimise protsess	13
Tulemused.....	15
Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemise ennetusega	15
1.1 Infoallikad.....	15
1.1.1 Infoallikad, kust noored saavad infot seksuaalse väärkohtlemise ennetamise osas	15
1.1.2 Infoallikad, kust noored sooviksid seksuaalse väärkohtlemise ennetamise kohta infot saada.	23
1.2. Seksuaalse väärkohtlemise ennetustegevuste piisavus	30
Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega internetis.....	36
Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega päriselus	40
3.1 Kokkupuude seksuaalse ahistamisega	40
3.2 Kokkupuude seksuaalvägivallaga	42
3.3 Esmakordne või ebameeldivaim seksuaalse väärkohtlemise juhtum	44
Abiotsimine seksuaalse väärkohtlemise korral	50
4.1 Teadlikkus abisaamise võimalustest seksuaalse väärkohtlemise korral.....	50
4.2 Potentsiaalne abiotsimise viis seksuaalse väärkohtlemise korral	53
4.3 Reaalne abiotsimisviis seksuaalse väärkohtlemise korral	62
4.4 Seksuaalvägivalla juhtumist mitterääkimise põhjused	69
Uuringus toodud ettepanekud seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks.....	72
5.1 Üldteadmised seksuaalvägivallast ja selle ennetamisest	73
5.2 Seksuaalharidus koolides.....	75
5.3 Õppemeetodid koolides	81
5.4 Lapsevanemad	86
5.5 Seksuaalse väärkohtlemise ennetuse infoallikad	87
5.6 Nõu- ja abisaamise võimalused seksuaalvägivalla korral	89
Järeldused ja soovitused	97
Lisad	103
Lisa 1 Küsitlusankeet	103
Lisa 2 Valimi kirjeldus.....	115

Lühikokkuvõte

- ▶ OÜ Eesti Uuringukeskus viis 2019. aasta novembrist kuni 2020. aasta veebruarini Justiitsministeeriumi tellimusel läbi uuringu, mille eesmärgiks oli hinnata senise laste ja noorte vastu suunatud seksuaalse väärkohtlemise ennetuspoliitika mõjusid ning kaardistada 16–26-aastaste noorte seksuaalse väärkohtlemise kogemust.
- ▶ Uuring viidi läbi kahes osas: kvantitatiivne ja kvalitatiivne etapp. Uuringu kvantitatiivne osa viidi läbi veebipaneeli küsitlusena Eesti 16–26-aastaste noorte seas. Küsitluses osales 558 vastajat. Kvalitatiivses osas viidi läbi 10 fookusgruupiintervjuud sama vanuserühma noorte ja kaks grupiintervjuud valdkonna spetsialistidega. Kokku osales grupiintervjuudes 58 noort ja 16 spetsialisti.
- ▶ Küsitluse tulemustest selgus, et noored saavad infot suhte- ja seksuaalvägivalla ennetuse kohta kõige enam koolist. Käsitletavatest teemadest kõige rohkem räägitakse noortega soostereotüüpidest, seksuaalõigustest ja -erinevustest ning seksuaal- ja lähisuhtevägivallast. Mõnevõrra vähem räägitakse pornograafia mõjust ning nõu ja abi saamise võimalustest seksuaalvägivalla korral.
- ▶ Ka spetsialistide hinnangul on noorte jaoks suhte- ja seksuaalvägivalla ennetuse peamiseks infoallikaks kool, kuid mõnedel juhtudel ka vanemad, sõbrad, meedia, nõustamis- ja abisaamise veebilehed ja infoliinid, noortega tegelevad tervise- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistid.
- ▶ Noorte ootused sellele, kust nad sooviksid seksuaalse väärkohtlemise kohta infot saada, on vastavuses tegelikkuses enim levinud infoallikatega. Enim soovitakse saada infot koolist (49%) ning koolis toimuvatest ennetusprogrammidest (40%). Olulisteks ennetusmeetmeteks peetakse ka spetsiaalseid veebilehti koos nõu küsimise võimalusega (39%) ning vestlusringe spetsialistidega (35%).
- ▶ Noorte hinnangul räägitakse seksuaalse väärkohtlemise teemadest nendega liiga vähe – 4% pidas seda täiesti piisavaks ja 19% pigem piisavaks, samas kui pooled (51%) noored leidsid, et see on pigem ebapiisav ning 16%, et see on täiesti ebapiisav. Pea kümnendikul noortest (9%) puudus selles osas seisukoht.

- ▶ Õpetajate ettevalmistus suhte- ja seksuaalvähivalla teemade käsitlemiseks koolitundides on ebaühtlane – kohati saadakse sellega noorte arvates hästi hakkama, kuid kohati puudub õpetajatel nii oskusi, teadmisi kui tahet.
- ▶ 2017. aastal loodud lastemaja olemasolust on teadlikud 13% ning samal aastal loodud seksuaalvähivalla kriisiabikeskustest 57% noortest.
- ▶ Seksuaalset väärkohtlemist mitte kogenud noored otsiks enda või oma sõbra väärkohtlemise juhtumi korral kõige sagedamini abi politseilt (57%), sõpradelt (41%) või emalt (41%). Ligi kolmandik räägiks oma murest ka oma poisi/tüdrukuga ja psühholoogiga/nõustajaga väljaspool kooli ning veidi üle neljandiku seksuaalvähivalla kriisiabikeskuse nõustajaga.
- ▶ Reaalselt seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise korral ei ole siiski ligi pooled noortest oma kogemusest kellelegi rääkinud. Kõige enam on jagatud oma mure sõbra (34%), oma poisi/tüdruku (12%) või emaga (9%). Noored teavad, et seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise korral tuleks pöörduda politseisse või mõne muu spetsialisti poole, kuid reaalselt jõutakse selleni väga vähestel juhtudel.
- ▶ Pea pooled seksuaalse väärkohtlemise kogemusest mitte kellelegi rääkinud noored tõid põhjusena välja, et juhtunu ei olnud nende hinnangul kellelegi rääkimiseks piisavalt tõsine. Ligi kolmandikul juhtudest oli põhjuseks häbitunne ning ligi viiendik ei arvanud juhtumi aset leidmise ajal, et temaga juhtunu oli vale. Kümnendik ohvritest tõi välja, et nad ei teadnud kedagi, kellele rääkida või kelle poole pöörduda.
- ▶ Vähemalt ühel korral vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise liiki internetis oli viimase 12 kuu jooksul oli kogenud 45% 16–26-aastastest noortest.

- ▶ Kõige sagedamini oli noortele viimase 12 kuu jooksul saadetud vastu nende tahtmist endast või teistest alasti fotosid, pilte või videoid seksivatest inimestest, millega oli vähemalt ühel korral internetis kokku puutunud 30% noortest. Igal neljandal noorel oli palutud saata endast vastu tahtmist interneti vahendusel paljastavaid pilte, veidi enam kui viiendikult noortelt oli keegi internetis küsinud vastu tahtmist nende intiimsete kehaosade või seksuaalkogemuste kohta ning inimene, kellega nad olid tutvunud internetis, oli avaldanud ebameeldivalt soovi nendega seksuaalsel eesmärgil kohtuda.
- ▶ Elu jooksul vähemalt ühel korral mõnda uuritud seksuaalse ahistamise liiki on kogenud 41% 16–26-aastastest noortest.
- ▶ Seksuaalse ahistamise liikidest on noortel olnud enim kokkupuuteid soovimatu käperdamisega, mida on elu jooksul vähemalt korra kogenud kolmandik 16–26-aastaseid Eesti noori. Veidi vähem kui viiendikule noortest on keegi näidatud vastu tahtmist enda suguelundeid ning 13% näidanud ennast vastu tahtmist alasti.
- ▶ Vähemalt ühel korral on elu jooksul mõnda seksuaalvägivalla liiki kogenud 28% 16–26-aastastest noortest.
- ▶ Elu jooksul on väljaspool interneti vähemalt üht liiki seksuaalse väärkohtlemise ohvriks (seksuaalse ahistamise ja/või seksuaalvägivalla) langenud 45% 16–26-aastastest Eesti noortest.
- ▶ Seksuaalvägivalla liikidest on noored elu jooksul vähemalt korra kogenud kõige sagedamini vastu tahtmist suudlemist, mis on osaks saanud enam kui viiendikule. 7% on sunnitud näitama oma suguelundeid või lahti riietuma ja 4% on sunnitud masturbeerima. Märkimisväärne hulk vastajaid on langenud veelgi raskemate seksuaalvägivalla liikide ohvriks – 8% on sunnitud olema seksuaalvahekorras, 7% on langenud vägistamiskatse ohvriks ning 6% on pidanud tegema vastu tahtmist oraal- ja 4% anaalseksi.

- ✦ Noorte keskmine vanus esimest korda või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langes oli 15,7 aastat. Kuni 12-aastaselt langes esimest korda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks 17%, nii 13–15-aastaselt kui 16–17-aastaselt ligi neljandik ning 18-aastaselt või vanemalt kolmandik noortest. Seega märkimisväärne hulk noortest kogeb seksuaalset väärkohtlemist esimest korda juba enne 12-aastaseks saamist ja seksuaalse väärkohtlemise kogemused lisanduvad järjest teismelisena ja noore täiskasvanuea jooksul.
- ✦ Väärkohtleja ligikaudne keskmine vanus esmakordse või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal oli noorte hinnangul 23,8 aastat. Kolmandik väärkohtlejatest olid kuni 17-aastased, 37% 18–26-aastased ning 30% 27-aastaseid või vanemad. Seega väärkohtleja vanus esmakordse või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal oli keskmiselt kõrgem kui ohvritel.
- ✦ Kolmandikul juhtudest pani seksuaalse väärkohtlemise toime ohvrile võõras isik, 31% juhtudest oli tegemist mõne ohvri tuttavaga, 10% puhul endise poiss- või tüdruksõbraga ning 8% korral perekonnatuttava või -sõbraga.
- ✦ Ligi veerand seksuaalse väärkohtlemise juhtumitest leidis aset pubis, baaris, klubis või mujal peol, millele järgnesid väärkohtleja kodu (15%), tänav või park (14%) ning ohvri kodu (9%).
- ✦ Ligi viiendikku seksuaalse väärkohtlemise juhtudest nägi või kuulis keegi pealt. Neist kolmveerandil juhtudest oli tegemist ohvri sõbra või tuttava, ligi viiendikul juhtudest võõra, 3% ohvri vanemate ning 2% õe või vennaga. Politseile teatas keegi pealtnägijatest või -kuuljatest vaid 2% juhtudest.
- ✦ Seksuaalse väärkohtlemise ennetamise teemaliste ettepanekute seas tõi enim noori (36%) välja, et ennetamisel tuleks jätkata senist suunda, ehk anda suhte- ja seksuaalvägivalla ennetusele suunatud seksuaalharidust koolides läbi erinevate õppemeetodite ja programmide. Leiti, et senisest enam tuleks tõsta ühiskonnas teadlikkust seksuaalvägivallast ning muuta selleni viivaid hoiakuid. Infot seksuaalse väärkohtlemise kohta sooviti saada ka sotsiaalmeedia vahendusel.

Uuringu eesmärk

Uuringu eesmärk jaguneb kaheks:

- 1) **Hinnata senise laste ja noorte vastu suunatud seksuaalse väärkohtlemise ennetuspoliitika mõjusid 16–26-aastaste noorte kogemuste ja teadmiste põhjal:**
  - ▶ uurida, milliste ennetuslike meetmetega on noored kokku puutunud ning kuivõrd teadlikud on nad abi saamise võimalustest;
  - ▶ saada tagasiside ja hinnang noorte kokkupuutele suhte- ja seksuaalvägivalla ennetusega (mh seksuaalhariduse kaudu) ning nende oskusele väärkohtlemise kogemise korral juhtunust teatada ning abi saada;
  - ▶ hinnata seeläbi, kas seni elluviidud tegevused seksuaalse väärkohtlemise ning seksuaalvägivalla ennetamiseks on jõudnud noorteni.

- 2) **Kaardistada 16–26-aastaste noorte kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega:**
  - ▶ saada ülevaade, kui suur osa noori, kui sageli, millises vanuses ja millist tüüpi seksuaalse väärkohtlemise ohvriks Eestis langevad;
  - ▶ hinnata seeläbi seksuaalse väärkohtlemise probleemi ulatust Eestis.

Uuring viidi läbi kahes osas: kvantitatiivne ja kvalitatiivne etapp.

Metoodika

Mõisted

Käesolevas uuringus on defineeritud laste ja noorte seksuaalne väärkohtlemine võrreldavuse tagamiseks samal viisil, mida kasutati 2015. aastal läbi viidud laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuringus.¹

- ✦ **Seksuaalse väärkohtlemisena internetis** käsitletakse internetis või mobiiltelefonis toimunud ebameeldivaid ja vastu tahtmist toimunud seksuaalse eesmärgiga tegevusi.
- ✦ **Seksuaalse ahistamisena** käsitletakse lapsele või noorele soovimatu ja ebameeldiva seksuaalse tähelepanu osutamist päriselus (mitte internetis). Peamiselt vaadeldakse mitteverbaalse (nt suguelundite või pornograafilise materjali näitamine, seksuaaltegevust vaatama sundimine) ja füüsilise ahistamise (nt soovimatud puudutused, nn käperdamine) kogemusi.
- ✦ **Seksuaalvägivallana** käsitletakse kontaktseid ja mittekontaktseid seksuaalakte, milles laps või noor ei ole enam seksuaalse sisuga materjali või tegevuse (passiivne) saaja või pealtvaataja, vaid kaasatud kui osaleja. Kirjeldatud juhtumid võivad seetõttu olla eelnevatest väärkohtlemise vormidest traumeerivamad. Uue seksuaalvägivalla liigina, mida 2015. aastal ei uuritud, lisati käesolevas uuringus vastu tahtmist suudlemine.
- ✦ **Seksuaalne väärkohtlemine** tervikuna hõlmab nii seksuaalse ahistamise kui seksuaalvägivalla juhtumeid.
- ✦ **Seksuaalharidus** on õpetus seksuaalsuse kognitiivsete, emotsionaalsete, sotsiaalsete, suhetega seotud ja kehaliste aspektide kohta. Seksuaalharidus algab varases lapseeas ning kestab kogu nooruki- ja täiskasvanuea. Laste ja noorte puhul on selle eesmärgiks toetada ja kaitsta seksuaalset arengut. See

¹Soo, Lukk, Ainsaar, Beilmann, Sammul, Tamm, Espenberg, Murakas, Arak, Aksel, Vahaste-Pruul, Kutsar, (2016). Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring. Tartu Ülikool.

annab lastele ja noortele järk-järgult teadmised, oskused ja positiivsed hoiakud, et mõista ja nautida oma seksuaalsust, omada turvalisi ja rikastavaid inimsuhteid ning võtta vastutus enda ja teiste inimeste seksuaaltervise ja seksuaalse heaolu eest. See võimaldab neil teha valikuid, mis tõstavad nende elukvaliteeti ja annavad panuse kaastundliku ja õiglase ühiskonna heaks. Kõigil lastel ja noortel on õigus saada eakohast seksuaalharidust².

Käesolevas uuringus vaadeldakse seksuaalharidust peamiselt suhte- ja seksuaalvägivalla ennetuse kontekstis.

---

² Maailma Terviseorganisatsiooni Euroopa piirkondlik büroo ja BZgA. (2010). Euroopa seksuaalhariduse standardid (tõlge eesti keelde 2015).

Kvantitatiivne osa

Küsitluse läbiviimise protsess

Küsitlus viidi läbi veebipaneeli küsitlusena, milleks kasutati Norstat Eesti ja Splendid Research GmbH veebipaneeli. Küsitlusele sai vastata lähtuvalt vastaja soovist kas eesti või vene keeles. Veebiküsimustikule vastamise aeg oli keskmiselt 12 minutit.

Küsitluse läbiviimiseks teostati eelnevalt dokumentide ja varasemate uuringute analüüs ning kaardistati viimaste aastate ennetustegevused laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise valdkonnas. Küsimustik³ töötati välja koostöös Tellijaga, kasutades osaliselt 2015. aasta sarnase uuringu⁴ aluseks olnud ankeeti, et oleks võimalik vaadelda antud valdkonna dünaamikat ajas.

Küsimustik koosnes valikvastustega kinnistest küsimustest koos täiendava kommenteerimise võimalusega ning lisaks olid ka mõned lahtised küsimused. Küsimustikus käsitleti järgmisi teemasid:

- ✦ kokkupuude suhte- ja seksuaalvägivalla ennetamisega (mh seksuaalhariduse kaudu);
- ✦ teadlikkus seksuaalvägivalla kriisiabikeskustest ja teistest abivõimalustest;
- ✦ seksuaalse väärkohtlemise kogemused internetis;
- ✦ seksuaalse väärkohtlemise kogemused päriselus;
- ✦ sotsiaaldemograafilised tunnused.

Küsitluse periood oli 26.11.2019 kuni 8.01.2020.a

³ Kvantitatiivse uuringu küsimustik on esitatud raporti lisa 1.

⁴ Soo, Lukk, Ainsaar, Beilmann, Sammul, Tamm, Espenberg, Murakas, Arak, Aksen, Vahaste-Pruul, Kutsar, (2016). Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring. Tartu Ülikool.

Valimi kirjeldus

Uuringu üldkogumi moodustasid Eesti elanikud vanuses 16–26 aastat, keda on Statistikaameti andmetel kokku 144 868 inimest (2019. aasta 1. jaanuari seisuga). Uuringu lõppvalimiks kujunes 558 vastajat. Küsitluse läbiviimiseks kasutati kvootvalimit, kus arvestati üldkogumi jaotust soo, vanuse (16-19; 20-23; 24-26), rahvuse (eestlane/mitte-eestlane) ja piirkonna lõikes (5 piirkonda). Erinevates valimi kihtides toimus vastajate leidmine juhuvaliku põhimõtetest lähtuvalt.

Planeeritud küsitlusperioodi jooksul selgus, et küsitlusele eelistasid rohkem vastata naised ning meeste osakaal jäi valimis ebaproportsionaalselt madalaks. Meessoost vastajate osakaalu suurendamiseks tehti mitmeid kordi lisavärbamist Norstat Eesti veebipaneelist, kuid siiski ei õnnestunud statistiliselt mõistlike osakaaludega sookvoote täis saada. Olukorra parandamiseks teostati meeste lisavärbamine läbi Splendid Research GmbH veebipaneeli, mille tulemusel suudeti saavutada soo lõikes ligilähedased proportsioonid üldkogumiga. Samas tuli teised küsitluskvoodid (rahvus, piirkond, vanusgrupid) vabaks lasta, et piisav arv meessoost vastajaid kokku saada. Kuna rahvuse ja vanuse jaotus lõppvalimis erines oluliselt üldkogumi proportsioonidest, siis kaaluti saadud küsitlustulemused üldkogumi proportsioonidele vastavaks ainult soo ja piirkonna lõikes.

Andmete analüüs

Käesoleva uuringu tulemused on laiendatavad Eesti elanikkonnale vanuses 16–26 eluaastat, sealjuures jääb maksimaalse valimivea suurus 558 vastaja puhul 95-protsendisel usaldusnivool prognoositavalt +/- 4,27% piiridesse (väiksemate alagruppide vaatlemisel võib viga olla suurem).

Statistilist olulisust mõõdeti sagedusjaotuste puhul Hii-ruut testiga. Lähtuvalt küsimuse sisust mõõdeti statistilist olulisust taustatunnustest soo, vanuse, koduse keele, asulatüübi ja/või suhtega vanematega lõikes ning raportis tuuakse välja erinevused vaid nende taustatunnuste lõikes, mis osutusid statistiliselt olulisteks ning mida saab seega laiendada ka üldkogumile.

Valimi suurus (558 vastajat) võimaldas seksuaalset väärkohtlemist kogenud noori puudutavaid tulemusi analüüsida eelkõige üldisel kujul (esinemissagedus antud vanusegrupis tervikuna) ning erisused soo, koduse keele jm lõikes osutused paljudes aspektides statistiliselt ebaolulisteks, mistõttu on võimalused kitsamate sihtrühmade lõikes järeldusi teha piiratud.

Andmete analüüsimiseks kasutati statistikaprogramme SPSS ja MS Excel. Analüüsimeetodina kasutati sagedusanalüüsi.

2020. aasta tulemusi võrreldi võimalusel 2015. aasta samase uuringu tulemustega. Võrdlusandmete puhul tuleb silmas pidada asjaolu, et 2015. aasta uuring viidi läbi klassiküsitlusena 16–19-aastaste noorte seas, mistõttu võivad muutused tulemustes olla mõjutatud ka sihtrühma ja/või metoodika erinevustest.

Uuringu raportis illustreeritakse tulemusi jooniste ja tabelitega. Joonistel ja tabelites toodud andmed on ümardatud arvutiprogrammide poolt ja seetõttu võib ridade või veergude summa moodustada kohati alla või üle 100%.

Kvalitatiivne osa

Intervjuude läbiviimise protsess

Kvalitatiivses osas viidi läbi 10 fookusgruupiintervjuud 16–26-aastaste noortega ning 2 gruupiintervjuud spetsialistidega. Noortega viidi intervjuud läbi üldhariduskoolides nii eesti kui ka vene keeles. Kokku osales intervjuudes 58 noort, kes õppisid 8.-12. klassis.

Tabel 1. Fookusgruupiintervjuude valimi kirjeldus.

Piirkond	Sugu		Rahvus	Kooli suurus (õpilaste arv)	Kooli asukoht
	Tüdruk	Poiss			
Tartumaa	4	2	Eestlased	üle 800	linn
Tartumaa	5	1	Eestlased	400-800	maa
Raplamaa	2	4	Eestlased	kuni 400	linn
Raplamaa	4	1	Eestlased	üle 800	maa
Lääne-Virumaa	3	2	Eestlased	400-800	linn
Lääne-Virumaa	2	4	Eestlased	kuni 400	linn
Harjumaa	4	1	Eestlased	üle 800	linn
Harjumaa	4	3	Venelased	üle 800	linn
Ida-Virumaa	3	3	eestlased/venelased	kuni 400	maa
Ida-Virumaa	3	3	Venelased	üle 800	linn
Kokku	34	24	44 eestlast 14 venelast	5 kooli üle 800 2 kooli 400-800 3 kooli kuni 400	7 linn 3 maa

Spetsialistide intervjuud viidi läbi Tallinnas ja Tartus ning neis osales kokku 16 inimest.

Intervjuudes osalejate seas oli spetsialiste kohalikest omavalitsustest (lastekaitse), sotsiaalkindlustusametist, politseist, seksuaaltervise- ja vägivallaohvritega seotud organisatsioonidest, sotsiaalpedagoogide ühendusest ja teraapiakeskustest, samuti inimeseõpetuse õpetajaid ja sotsiaalpedagooge üld- ja kutsehariduskoolidest ning meedikuid.

Intervjuukavad koostati koostöös Tellijaga eesti keeles ning noorte kava tõlgiti ka vene keelde. Intervjuud transkribeeriti originaalkeeles ning tõlgiti analüüsimiseks eesti keelde.

Intervjuud viidi läbi jaanuaris ja veebruaris 2020.

Kvalitatiivse osa tulemused tuginevad kõigile läbiviidud fookusgrupi intervjuudele (mitte vaid valikuliselt väljatoodud tsitaatidele). Analüüsis on intervjuudes osalejate nõusolekul toodud tulemuste ilmetamiseks välja valikuliselt tsitaate.

Tulemused

Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemise ennetusega

1.1 Infoallikad

1.1.1 Infoallikad, kust noored saavad infot seksuaalse väärkohtlemise ennetamise osas

Noortelt uuriti suhte- ja seksuaalvägivalla ennetuse teemadel info saamise kohta kodus, koolis, avatud noortekeskuses, noorte nõustamiskeskuses ning mujalt allikatest. Noortega räägitakse nende endi hinnangul kõige enam seksuaalhariduslikel teemadel koolis (tabel 2). Üle poole noortest on saanud koolist infot soostereotüüpide (74%), seksuaalõiguste ja -erinevuste (66%) ning seksuaal- ja lähisuhtevägivalla (55%) kohta. Kodus räägitakse nendel teemadel küll oluliselt vähem kui koolis, kuid siiski on ka see noorte jaoks oluline infoallikas. Avatud noortekeskustest või noortenõustamiskeskustest on erinevatel suhte- ja seksuaalvägivalla ennetusega seotud teemadel infot saanud kuni kümnendik noortest. Noorte nõustamiskeskustes on teistest valdkondadest rohkem räägitud just seksuaalse väärkohtlemise korral abi ja nõu saamise võimalustest (11%).

Tabel 2. Suhte- ja seksuaalvägivalda ennetuse teemade kohta info saamine allikate lõikes (% , N=558)

Teema	Kodus	Koolis	Avatud Noortekeskuses	Noorte nõustamiskeskuses/ nõustamiskabinetis	Mujal	Ei ole üldse räägitud
Soostereotüübid	41	74	5	6	24	13
Seksuaalõigused ja – erinevused	25	66	3	7	22	17
Pornograafia	18	39	2	4	29	36
Seksuaal- ja lähisuhtevägivald, sh kohtinguvägivald	25	55	4	6	28	23
Nõu ja abi saamise võimalused seksuaalset väärkohtlemist kogenud lastele ja noortele	12	54	4	11	23	25

*Ankeedis noortele lisatud selgitused: Soostereotüübid – meeste ja naiste rollidega seotud eelarvamused; seksuaalõigused (nt ligipääs vajalikule infole, valikuvabadus jne) ja – erinevused

Kõige enam saavad noored infot erinevatest infoallikatest soostereotüüpide, seksuaalõiguste- ja erinevuste ning seksuaal- ja lähisuhtevägivalda osas. Mõnevõrra vähem räägitakse nendega pornograafiast ja nõu- ning abi saamise võimalustest seksuaalvägivalda korral.

Kodust on saanud keskmisest enam infot soostereotüüpide kohta noored, kelle kodune keel on eesti keel. Koolist on samal teemal saanud keskmisest enam infot noormehed ja kodus eesti keelt kõnelevad noored. Samas, mida vanem on noor, seda vähem on ta kuulnud soostereotüüpidest koolist. Noormehed on keskmisest enam saanud infot soostereotüüpide kohta ka noortekeskustest. Tütarlaste, täiskasvanud noorte ja kodus mitte eesti keelt kõnelevate noorte seas on keskmisest enam neid, kellele ei ole soostereotüüpidest üldse midagi räägitud.

Seksuaalõiguste ja -erinevuste kohta on koolist keskmisest enam infot saanud noormehed, alla 18-aastased ja kodus eesti keelt kõnelevad noored. Võrreldes noormeestega on tüdrukud saanud rohkem infot ka noortekeskustest. Keskmisest vähem on seksuaalõigustest ja -erinevustest räägitud tüdrukute/naistega, täiskasvanud noorte, kodus mitte eesti keelt kõnelevate ning Tallinnas või mõnes teises suures linnas elavate noortega.

Pornograafiast kui seksuaalhariduslikust teemast on keskmisest enam räägitud eesti keelt kõnelevate noorte kodudes. Keskmisest sagedamini saavad pornograafia teemal rääkida oma vanematega heades suhetes olevad noored. Mida vanem on noor, seda tõenäolisem on, et temaga ei ole koolis pornograafia teemal räägitud, keskmisest sagedamini ei ole sellest juttu tehtud ka kodus mitte eesti keelt kõnelevate noorte peredes. Tütarlaste, täiskasvanud noorte ning kodus mitte eesti keelt kõnelevate noorte seas on rohkem neid, kes ei ole pornograafia kohta infot saanud mitte üheski infokanalist.

Kodudes eesti keelt kõnelevad noored saavad vene keelt kõnelevatest noortest seksuaal- ja lähisuhtevägivallast, sh kohtinguvägivallast, keskmisest enam infot nii oma kodust kui ka koolist. Koolist on saanud sel teemal keskmisest enam infot ka 16–19-aastased ning väiksemates asulates elavad noored. Üldse ei ole seksuaalvägivallast räägitud keskmisest sagedamini 24–26-aastastele, kodus mitte eesti keelt kõnelevate ja Tallinnas ning teistes suurtes linnades elavate noortega.

Noormehed on endi hinnangul saanud tütarlastega võrreldes enam infot seksuaalvägivalla korral nõu ja abisaamise võimaluste kohta nii koolist kui ka kodust. Koolist on saanud keskmisest sagedamini infot ka küsitlemise hetkel alaealised, kodus eesti keelt kõnelevad ning väiksemates asulates elavad noored. Võrreldes teiste sihtrühmadega on täiskasvanud noorte, kodus mitte eesti keelt kõnelevate ning Tallinnas ja teistes suurtes linnades elavate noorte seas keskmisest enam neid, kes ei ole seksuaalvägivalla nõu ja abisaamise võimaluste kohta üldse infot saanud.

Kõigi uuringus käsitletud seksuaalhariduslike teemade puhul oli ligi neljandik noori, kes olid infot saanud ka muudest allikatest, milleks olid kõige sagedamini internet ja meedia üldisemalt (tabel 3). Vähemal määral mainiti ka sotsiaalmeediat, kust saadi kõige sagedamini infot soostereotüüpide kohta. Levinud on ka erinevate seksuaalhariduslike teemade arutamine sõprade ja tuttavatega, sealjuures kõige sagedamini toodi välja pornograafiavaldkonda.

Lisaks oldi antud valdkonna teemadest räägitud erinevatel koolitustel, ülikooli, töö vm-ga seotud loengutes, seminarides, konverentsidel, üritustel, laagrites jms. Mõnel juhul toodi välja ka nende korraldajad: kaitsevägi, Kodutütred ja Noored Kotkad, Eesti LGBT Ühing, Eesti Inimõiguste Keskus, Lastemaja, Eesti Seksuaaltervise Liit, Politsei- ja Piirivalveamet, kirik, malev, organisatsioon Vanem Vend Vanem Õde, MTÜ Lahendus.net, AEGEE tudengiorganisatsioon, Eesti Arstiteadusüliõpilaste Selts jt üliõpilasorganisatsioonid.

Tabel 3. Seksuaalhariduslikest teemadest rääkimine, variant „mujal“ (% , mitu vastust; $n=125-166$).

Teema	Internet	Meedia	Sotsiaal-meedia	Koolitus/loeng/seminar/üritus	Sõbrad/tuttavad	Muu
Soostereotüübid	44	36	19	14	23	2
Seksuaalõigused ja –erinevused	46	32	7	21	32	2
Pornograafia	41	22	4	16	42	2
Seksuaal- ja lähisuhtevägivald, sh kohtinguvägivald	39	40	5	15	25	5
Nõu ja abi saamise võimalused seksuaalset väärkohtlemist kogenud lastele ja noortele	41	46	5	19	24	4

Intervjuude põhjal võib samuti kinnitada, et seksuaalhariduslikest teemadest on noortele kõige enam räägitud koolis inimese-, ühiskonna- ja loodusõpetuse ning psühholoogia ainetundide raames. Koolis käsitletakse seksuaalhariduslikku teematikat enamjaolt põhikoolis 7.–9. klassis, harvem 3. ja 6. klassis ning gümnaasiumis. Seksuaal- ja suhtevägivalla teematikat käsitletakse eelkõige põhikooli kolmandas astmes (7.–9.kl)⁵ ja gümnaasiumis.

Samuti kinnitasid intervjuud seda, et osa noortega räägivad seksuaalhariduslikel teemadel ka vanemad. Noorte sõnul sõltub vanemate valmisolek lastega avatult seksuaalteemadel rääkida usaldussuhtest vanemate ja laste vahel, vanemate vanusest, lapsepõlvest ning seksuaalkogemustest.

„Näiteks need vanemad, kellel on endal selline (seksuaalvägivalla) kogemus olnud, siis nemad oskavad sel teemal rääkida. Ma arvan, et meie vanematele pole koolis kindlasti sel teemal midagi räägitud, kuid nad räägivad oma kogemustest. Aga on vanemaid, kes ei julge oma lastega sel teemal rääkida.“

„Ma arvan, et see (lastega seksuaalteemadel rääkimine) sõltub ka vanemate vanusest, nt minu isa on ligi 70 ja tema on väga traditsioonilise mõtteviisiga.“

„See (seksuaalteemadel rääkimine) sõltub ka vanemate enda kasvatusel.“

„Mu ema on ka vabam, sest ta abiellus esimest korda, kui ta oli 16. Ta on juba 3 korda abielus olnud, tal on 5 last. Nii et mu ema räägib kõigest vabalt. Ta ei soovi, et ma 16– aastaselt lapse saan, kuid kui juhtub, siis pole ka hullu.“

„See on väga oluline, et ema oleks toetav. Tõesti hästi palju sõltub vanemate nooruspõlvest, nende haridusest jne. Sellest sõltub, kuidas ta oma lapsega nendel teemadel räägib.“

⁵ Põhikooli riiklik õppekava. Riigi Teataja I. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020>

„See on nii oluline, et vanemad saavad sinust aru ja ei keela sind, sest kui keelatakse, siis tahad veel rohkem seda asja.“

“Mu ema on rääkinud ohtudest, näiteks korgijoogist.”

“Kui uudistes on, siis ikka arutame vanematega.”

“Ma mõtlen hästi paljudel vanematel on just see, et nad ei taha võib-olla last ära ehmatada, peavad neid liiga nooreks, et kuidagi rääkida sellistest asjadest, aga ma arvan, tegelikult peaks just juba väga noorelt hakkama rääkima, et võib-olla siis laps oskab nagu käituda olukordades ja ennetada seda, mis võiks juhtuda.”

“Minu vanemad on maksimaalselt öelnud seda, et kasuta kaitsevahendit.”

Noored tõid intervjuudes välja, et mingil määral arutatakse seksuaalteemasid ka omaealistega, kuid see sõltub konkreetsest teemast, omavahelisest usaldussuhtest ning inimese enda avatusest.

“Sõpradega vahel räägime. Kui kellegi seltskonnas oled jälle, oled kuulnud midagi või tuleb jutuks, siis ikka räägid läbi, mis nagu enda mõtted sellest on.”

“Rääkimine oleneb seltskonnast, kes on avameelne, see räägib, kes ei ole, see ei räägi.”

“No sõpradega või seltskonnas ikka räägitakse.”

Mõned noored on intervjuude põhjal saanud infot koolis toimuvatest loengutest, mida on läbiviinud Rajaleidja esindaja, veebikonstaabel, kooliõde. Osa noortega on rääkinud ka arst visiidi käigus. Intervjuudest selgus, et osa avatud noortekeskustes viiakse läbi

seksuaalhariduslikke projekte, kuid samas mainiti ka seda, et noored peavad noortekeskusi pigem lõbusaks ajaveetmise kohaks kui haridusasutuseks.

„Meil oli koolis ka üks loeng, kus üks inimene käis rääkimas internetis ahistamisest, see oli päris ammu. Ta rääkis kuidas ennast kaitsta - ära pane liiga palju infot endast internetti, ära vasta suvalistele inimestele, ära tee seda, seda, seda. See oli aula loeng.“

“Põhikoolis käisin arsti juures, aastas korra käisime arsti juures, siis arst rääkis ka.”

“Ühes noortekeskuses räägitakse küll, ma lihtsalt ei ole sattunud sinna.”

“Vot sellest räägitakse veel hästi palju noortekeskuses, kus ma käin ja samuti luuakse mõningaid projekte, nüüd on ka kohe tulemas projekt, kahjuks ei saa sellele minna seekord, seal on just ohutust seksist, nendest suhetest, mis viivad selleni, ehk siis kõigest sellest. Konkreetselt praegu öelda ei saa, milline teema seal on, aga põhimõtteliselt seal ka sellest räägitakse ja kui sul on mingi probleem, siis seda arutatakse, mõnikord ka isegi, hästi harva, aga juhtub, et on sellised nagu koolitused või midagi sellist, kus ka räägitakse sellest.”

“Noortekeskus on ikkagi rohkem selline lõbutsemiskoht ja kus sa käid nagu hängimas niimoodi, siis su mõtted on laiali peas, sa nagu ei kuula, ei pane tähele.”

Ka spetsialistide hinnangul on noorte põhiline infoallikas seksuaalhariduslikel teemadel kool, kuid osa juhtudel ka vanemad, sõbrad, meedia, nõustamis- ja abisaamise veebilehed ja infoliinid, noortega tegelevad tervise- ja riskikäitumise valdkonna spetsialistid (arstid, koolipsühholoogid, politseinikud).

“Mõned vanemad räägivad, mõned vanemad ei räägi, et minu kogemus on selline.”

“Üks minu arust väga oluline koht on ju kodu ka. Ma saan aru, et see formaalne seksuaalharidus peab tulema koolist, aga mitteformaalset me ikkagi hakkame andma kodust ja see sõltub, et milline see kodu on, kas seal üldse on soovi või oskusi. Pole ju oskusigi paljudel vanematel seda haridust anda.”

“Terviseõpetuse tunnis nad nimetavad, et ema rääkis mulle, mis on menstruatsioon või no ikka lähedaste inimeste käest ja enamus on ikkagi noorelt noorele.”

“Ma arvan, et see on kombineeritud infoallikad, aga koolil on ka kindlasti oma roll ikkagi. Justiitsministeeriumi kodulehel on nii öelda oma materjali, siis on ju Eesti Seksuaaltervise Liit. Ja muidugi see palunabi.ee, et sealt nokitakse ka seda informatsiooni veel ja ilmselt, ahhaa, mul tuleb veel selgelt üks noormees meelde, kes tuli seksuaalvägivalla kriisiabikeskusesse, temale nt koolipsühholoog oli soovitanud ja öelnud, et mine sinna.”

“Ikka õpime enda vigadest. Ja mina arvan, et meie kui täiskasvanute ülesanne ongi võimalikult palju neid teadmisi anda, et noored ei peaks õppima enda vigadest. Ja minu arust see kooli kohustuslik seksuaalharidus ja inimeseõpetus on ikka üks täiesti mega asi siin Eestis.”

“Kui mul on noorte vastuvõtt ja täiskasvanute vastuvõtt, siis need küsimused, mida naistearst küsib – noored oskavad vastata, täiskasvanud naine ei tea, mis asi on menstruatsioon, ei tea mis asi on ovulatsioon, ei tea, millal tal oli viimane menses. Noored teavad väga täpselt, millal algas. Et see haridus on ikka kindlalt läinud paremaks.”

“Meediast, meediast kindlasti – seal on erinevad foorumid, lapsezure.ee, pluss on need kinnised rühmad, mida nad ise loovad, siis vaatavad pornot, siis Youtube's ka need youtuberid, et nende soovitusel ja teevad selle järgi, et see

kõik on meediast. Ja kohe filmivad, teevad järgi ja panevad Youtube'i, üles, siis vaatavad, kui palju laike nad saavad. Et kas sobib või võtame ette mingi teise teema.”

“Ja minu töös, mis on ette tulnud, on teadmised tulenevad esimesest seksuaalkokkupuutest, kohtumisest, mis mõnedel on olnud negatiivne, mõned kirjeldavad positiivset, aga kus saaks saada juurde teadmisi, kus on noorte seksuaaltervise kliinik, kust abi küsida, seda pole. Ja minu teadmised on sellest, et noored vaatavad ka juba 3., 4. klass, viiendikud, kuuendikud nutitelefonis, kogemata, kui trehvab sinna, pornograafilise sisuga tegevusi, sõnavara, selline puutumine.”

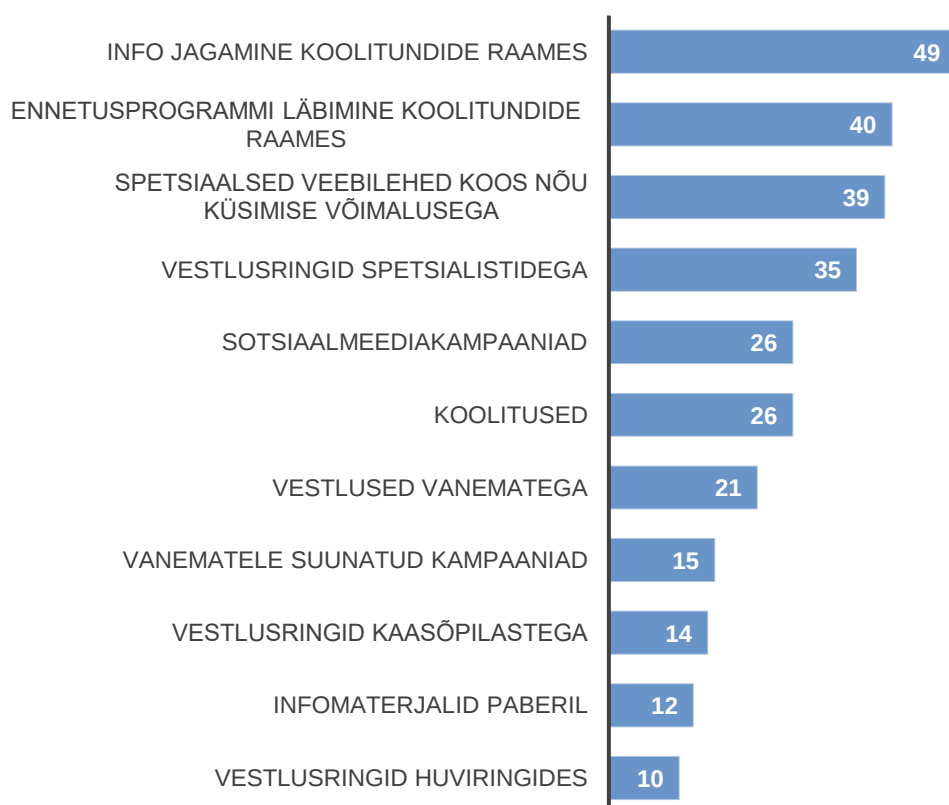
“Tegelikult see sama teadmine ja praktiline elu, et seal on see lõhe vahel, see kokkuviiimine seal. Et ikkagi eks siis oma selles sõprusringis muidugi räägitakse ja seal arutatakse neid asju.”

1.1.2 Infoallikad, kust noored sooviksid seksuaalse väärkohtlemise ennetamise kohta infot saada.

Noorte ootused sellele, kust nad sooviksid seksuaalse väärkohtlemise kohta infot saada, on vastavuses tegelikkuses enim levinud infoallikatega. Noored soovivad kõige rohkem infot saada koolist (49%), samuti sobivad neile ka ennetusprogrammide läbiviimised koolides (40%) (joonis 1). Oluliseks peetakse ka spetsiaalseid veebilehti koos nõu küsimise võimalusega (39%) ning vestlusringe spetsialistidega (35%). Ligi neljandik noortest peab oluliseks sotsiaalmeedia kampaaniaid, koolitusi ja vestlusi vanematega. Vähem olulisteks ennetusmeetmeteks peetakse vanematele suunatud kampaaniaid (15%), vestlusringe kaasõpilastega (14%), infomaterjale paberil (12%) ning vestlusi huviringides (10%). Võrreldes Tallinna (9%) ja väiksemate asulatega (alev, alevik, küla; 6%) on infovoldikutest rohkem huvitatud nii teiste suuremate linnade (Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve; 19%) kui väiksemate linnade (17%) lapsed ja noored. Vestlusringe kaasõpilastega ootaks rohkem noormehed ja 16–19-aastased ning kodus eesti keelt kõnelevad noored. Vestlusringe spetsialistidega sooviksid

keskmisest rohkem neiu. Spetsiaalseid veebilehti koos nõu küsimise võimalusega ootavad rohkem neiu ja linnades elavad lapsed ja noored. Sotsiaalmeedia kampaaniaid sooviks rohkem eesti keelt kõnelevad noored, vestlusi vanematega aga kodus mitte eesti keelt rääkivad noored. Rohkemade kampaaniate suunamist lapsevanematele pidasid keskmisest olulisemaks tütarlapsed, kodus mitte eesti keelt kõnelevad noored ning vanemad vanusgrupid.

Noormehed ja väikelinnade noored töid aga keskmisest enam välja, et kõige paremini sobiksid ennetustegevusteks just koolitused. Seevastu neiu ja kodus eesti keelt kõnelevad noored ootavad rohkem ennetusprogramme koolitundidesse.

Joonis 1. Kolm peamist ennetustegevust, mis sobivad noorte enda hinnangul kõige paremini seksuaalse väärkohtlemise ära hoidmiseks (% , N=558)

Kooli rolli olulise seksuaalset väärkohtlemist ennetava infoallikana rõhutasid noored ka intervjuudes.

„Tugevalt õppekavasse sisse see teema, sellepärast et muidu ongi see, et kui selliseid asju korraldatakse peale kooli, siis keegi ei lähe sinna, sest siis on muud tegevused- sõpradega väljas käimised, puhkamine vms. Kui sa oled 15–16-aastane, siis sind võib-olla ei huvita see teema, kuid kui sa pead kuulama, siis kuulad ära ja kunagi on sulle võib-olla sellest kasu.“

“Siis kui see on väljaspool kooliaega, siis sa võid mõelda, et mul pole seda vaja. Aga kui sul koolis on, siis sa nagu pead sinna minema.”

Osa noorte arvates on oluline koolis suhte- ja seksuaalvägivalla teemadel rääkida ka seetõttu, et lapsed võivad kodus õppida ühiskonnas mitteaktsepteeritavaid käitumismustreid just vanemate pealt.

“Jällegi see oleneb ka sellest, et kui sa oled võib-olla tüdruk, siis sa näedki seda, et niimoodi tehaksegi ja sa oledki rohkem arglikum selle koha pealt, aga jällegi samas, kui sa oled võib-olla poisi rollis, siis sa arvadki, et see on normaalne ja niimoodi käibki asi, siis jällegi tulevad sealt halvad kombad ja sa hakkad võib-olla suurena valesti käituma.”

Küsidest noortelt intervjuudes, millised õppemeetodid sobivad nende arvates koolis kõige paremini suhte- ja seksuaalvägivalla ennetamisega seotud teemade edasi andmiseks, tõid mitmed noored välja, et rohkem võiks kasutada aktiivõppemeetodeid, nt foorumteater, grupitööd jne. Samas on noorte hinnangul loengud, eriti aulaloengud, olulised selleks, et info jõuaks kõigi noorteni. Noored tõid intervjuudes välja, et aktiivõppemeetodeid tuleks suhte- ja seksuaalvägivalla ennetamisega seotud teemade käsitlemisel kasutada usalduslikus klassikeskkonnas, need peaks olema eakohased ja lähtuma konkreetsest klassi koosseisust. Nooremates klassides oleks noorte arvates hea anda suhte- ja seksuaalvägivalla teemasid edasi rohkem loengu vormis, gümnaasiumi osas võiks aga kasutada rohkem aktiivõppemeetodeid.

“Noortematel on pigem nii, et keegi räägib ja juhendab ja siis nad kuulavad, võib-olla nad ei taha enda arvamust avaldada nii palju. Sest neil ei ole kogemust ja nad ei julge sellistel teemadel rääkida, aga vanematel on see julgus ja siis võib-olla see juhendaja just pole nagu vajalik ja siis iseseisvalt rääkida sellest on isegi lihtsam.”

„Mulle meeldiks aulas loeng, sest on palju lapsi, kes ei räägi sel teemal, siis oleks vähemalt hea, kui nad kuuleks sellest teemast kusagilt.“

„Mulle meeldib loeng klassis, kuna siis on vähem inimesi ja sul on turvalisem tunne. Sul on avatum tunne, võrreldes aulaga, kus on 40 õpilast. Et kui sa tahad aulas küsida midagi, siis mõtled kohe, mida see teine inimene arvab minust. Oma klassis on ilmselt mugavam küsida küsimusi.“

“Samuti võiks kasutada nt mingite inimeste lugusid. Noored pakuvad nende lugudele omapoolseid lahendusi – mida tasuks teha, mida mitte jne. Ja veel on see foorumteater, väga huvitav asi, tulevad inimesed, teevad etenduse, mingi olukord, nt just selline, mis on seotud selle vägivallaga. Pärast inimesed pakuvad oma variante sündmuste kulgemiseks, saades ühtedeks selle loo

tegelastest, ehk selleks tegelaseks, kellest neil kõige rohkem kahju on ning püüdes lahendada olukorda.”

“Pigem kuidagi interaktiivsem võiks olla.”

“Ma arvan, et me 8. klassis ei tahtnudki midagi küsida, ootasime, millal tund läbi saab lihtsalt.”

Noored töid läbivalt intervjuudes välja, et antud valdkonna teadmisi aitavad kinnitada nii dokumentaalsete õppevideote ja filmide vaatamine kui ka tegemine.

„Me kunagi vaatasime narkoteemalist „ei“ ütlemise videot („Mõtteaine“), mis lõppes põhimõtteliselt vägistamise teemaga.“

„Reaalsed inimesed võiksid sellest rääkida, kes on selle läbi elanud.“

„Mulle meeldis see videote tegemine, et me pidime gruppides välja mõtlema, kuidas see situatsioon tekib, ise analüüsima kogu seda käiku ja lõpuks sa saadki aru, et see video toimiks, pead sa kõik läbi mõtlema. Ja see mõjub palju rohkem kui see, et tunnis lihtsalt kuulata. Eriti siis, kui sa teedki selle kellegi loo põhjal. Selline loov lähenemine ka.“

„Minu arvates võiks olla midagi sellist, et kutsutakse mingid näitlejad, kes etendavad situatsiooni – näiteks, et tüdruk ütleb „ei“ ja poiss ütleb: „Mis „ei“, ma tahan ikka.“. Ja näitlejad siis ütlevad, et kuidas peaks siis käituma, nt kuhu helistama või mida siis tegema.“

„Videote vaatamine on ka huvitav. Et sa samastad ennast seal videotest olevate inimestega. Nt need narkovideod olid huvitavad.“

„See sari „13 reasons why“, seal on päris põhjalikult seda ikka näidatud, seal on kõike.“

“Pigem nagu inimeste oma kogemusi, mis on nagu päriselt, et inimesed julgeks ise jagada neid ja siis see oleks kõige tõsisem ilmselt, kuidas inimesed õpiksid tegelikult.”

“Jah ja kui film on tõsiselt huvitav, siis jääb ikka meelde ka.”

“Kui see on sari või mingid sellised asjad nagu tänapäeval noored palju vaatavad.”

Intervjuudest selgus ka see, et kuigi vanemad võiksid olla lisaks koolile ja teistele kanalitele olulised infoallikad, siis paljudel juhtudel ei räägita kodudes üldse suhte- ja seksuaalvähivallast. Noorte hinnangul on lapsevanematel puudulik teadmine sellest, kuidas ja millal oleks õige aeg lapsega nendel teemadel rääkida.

“No paljud vanemad on sellised, et nad ei taha võtta selliseid teemasid läbi, nt ongi see, kui pakuti välja, et seksuaalõpetus üleüldse tuua allapoole, noorematesse klassidesse, et saaks seda hakata õpetama, siis oli juba see, et internet lihtsalt plahvatas sellest, sest enamus vanemad olid “ei!”, mis mõttes, minu lapsel ei ole vaja teada siukest asja.”

“Nende jaoks on see nii kauge teema, et kui minu lapsega midagi siukest ei ole juhtunud ja laps ei ole ise rääkinud, siis nii kaua neid ei huvita see asi. Nad ei pööra sellele tähelepanu.”

“Ilmselt sellist realistlikku pilti ei ole lastevanematel ja nad ei mõista selle tõsidust, nagu enda lapsega ei juhtu midagi sellist.”

“Ongi see, et neid lapsevanemaid harida. Esialgu võtta kätte lapsevanemad ja siis alles lapsed, sest kui sa läbi laste räägid lastevanematega, siis sa võid saada ainult kaitsereaktsiooniga vanemad, kes ei ole absoluutselt mitte millegagi nõus.”

“Vanematele võikski loengu teha, et kuidas lastele kodus rääkida sellest, et lastele peab sellest kodus rääkima ja õpetada neile, kuidas läheneda sellise teemaga.”

“Lapsevanema jaoks jääb laps alati lapseks, isegi kui ta on üle 40 aasta vana. Tähendab, et peredes eriti tihti sellel teemal ei räägita, aga peaks.”

“Ehk siis ei tasu sellest rääkida ainult uudiste kujul, et see on olemas. Võiks läbi viia nt intellektuaalseid programme, mis toimuvad pärast uudiseid. Et kas te teate, et esineb vägivalda...”

Ka spetsialistide hinnangul jääb vanemate teadlikkus sellest, kuidas ennetada laste riskikäitumist internetis ja seksuaalvaldkonnas, üldiselt madalaks. Samaselt noortele on ka spetsialistide hinnangul lapsevanemate huvi antud teemalistel koolitustel osalemiseks madal. Noorte hinnangul on koolitustel mitteosalemise põhjuseks pigem ajapuudus.

Spetsialistid:

“Issand, kui palju me tegelikult püüame seda ennetustööd ja koolitusi teha lapsevanematele ja nad ei tule lihtsalt kohale. Kõik see raha ja kõik kokkulepitud päevad ja nii ja sa lähed ukse taha ja kraabid ja ta lihtsalt ei tule.”

“Ma arvan, et seal on jälle see, mille peale tuleb mõelda, et kust ka tänased lapsevanemad infot tarbivad ja sealt selle kanali kaudu tuleb ennetust ka suunata. Et noh, midagi ei ole teha, mina eelistan ka internetti, häbi öelda ka mitme lapse emana.”

Noored:

„Kui koolis tegeletakse selle teemaga piisavalt, siis pole vaja koolitusi korraldada. Kellel oleks aega sellistel koolitustel käia?“

„Alati oleks tore, kui on koolitusi, kuid ma ei usu, et keegi saaks tulla.“

„Vanemad on sellises vanuses, et mida te õpetate meid, me teame niigi.“

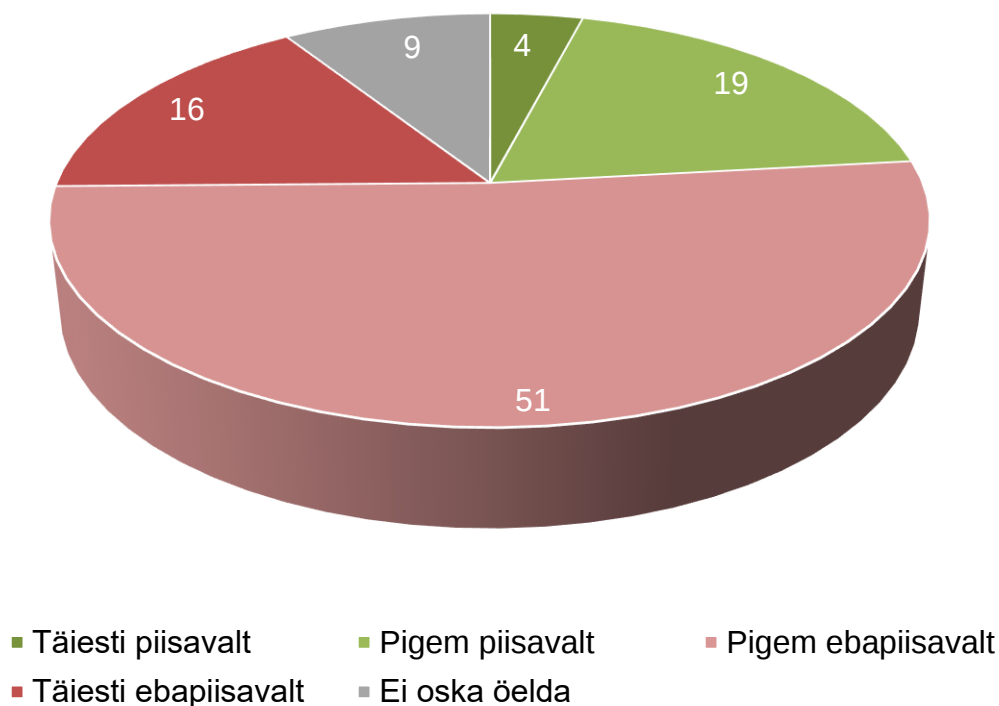
“Sest muidu nad ei tule kohale lihtsalt, kui see on vabatahtlik. Ma ütlen ausalt, mina ei leiaks aega, aga kui see oleks kohustuslik, siis ma teeks endale selle aja ja lähaks enne kohale juba.”

1.2. Seksuaalse väärkohtlemise ennetustegevuste piisavus

Noorte hinnangul räägitakse nendega seksuaalse väärkohtlemise teemadest liiga vähe – 4% pidas seda täiesti piisavaks ja 19% pigem piisavaks, samas kui pooled noored leidsid, et see on pigem ebapiisav ning 16%, et see on täiesti ebapiisav (joonis 2). Pea kümnendikul noortest (9%) puudus selles osas seisukoht.

Kuna 2/3 noorte jaoks on seksuaalse väärkohtlemise teemadest rääkimine veel ebapiisav, võib öelda, et seksuaalhariduse raames seksuaalse väärkohtlemise teema põhjalikum käsitlemine õigustab ennast ning sellele tasub veelgi rohkem rõhku panna.

Keskmisest enam peavad noortega seksuaalsest väärkohtlemisest rääkimist ebapiisavaks neiu ja vanematega halvasti läbi saavad noored.

Joonis 2. Hinnang seksuaalse väärkohtlemise teemadest rääkimise piisavusele (% , N=558)

Ka intervjuudest selgus, et kuigi põhiline info saadakse koolist, räägitakse noorte hinnangul koolides seksuaal- ja lähisuhtevägivalla ennetamisest ja/või sellega toimetulekust siiski kas liiga vähe või liiga hilja.

Intervjuudes leidsid noored, et seksuaal- ja suhtevägivalla teemad on oma olemuselt keerukad ja varjatud ning nõuavad seetõttu õpetaja poolt juhitud põhjalikku, korduvat ja näitlikustatud teemakäsitlust.

„Sellisest vaimsest terrorist võiks isegi varem rääkida kui turvalistest seksuaalsuhetest, sest selliseid suhteid võib olla ka sõprade vahel, nt kuidas üks sõber kasutab teist mingil moel ära ja teine pool ei saa sellest aru.“

„Koolikiusamisest räägitakse liiga lihtsustatult. Et nt üks on noor kiusab teist ja sina pead ütlema, et ära kiusa ja siis peaks justkui olukord lahenema, aga tegelikkuses see nii ei ole ju. Tegelikke lahendusi ei pakuta. Muidugi see võiks nii lihtne olla, et ütlen, et ära kiusa ja kiusamine lõppeb. Asi ei pruugi nii lihtne olla, nt me ei tea, mis toimub kiusaja enda peas, võib-olla on tal endal millestki puudus olnud.“

„Mingil määral on jäänud ka seda suhtumist, et kui koolist lahkud, siis rohkem sind ei kiusata. Tänapäeva nutimaailmas kiusatakse sind kogu aeg, ka öösel. Kodus on veel hullem see netikiusamine.“

„Räägitakse, et ära ole pealtvaataja, sekku, mine räägi õpetajatele, õpetajad aitavad. Kui sa ütled õpetajale, siis õpetaja ütleb, et minge lahku. Aga väljaspool kooli toimub see edasi, nt kirjutatakse, et homme too mulle seda-seda või ma teen sulle seda-seda. Arvatakse, et kõik on nii lihtne, et õpetajad ajavad lahku, kuid tegelikult see ei ole nii lihtne.“

„See võib veel hullemaks minna, et sa oled nõ „kits“, et mida sa kaebasid.“

Noorte arvates pühendatakse koolitundides suhte- ja seksuaalvägivalla temaatikale liiga vähe aega ja lisaks eri vägivallaliikide tundmisele tuleks senisest enam tähelepanu pöörata lahenduste otsimisele ning nõu ja abi saamisele suhtevägivalla korral.

„Turvalisus on küll üks osa, millest peab rääkima, kuid teine osa on just see „äraütlema“ pool. Mis siis saab, kui sa ütled „ei“, aga teine pool ei lõpeta.“

„8. klassis, siis kui kõikidest nendest teemadest räägiti, see oligi nii, et võtame ruttu need teemad läbi ja lähme edasi.“

„Isegi kui arvatakse, et räägitakse sellest teemast põhjalikult, siis tegelikult minnakse nendest teemadest väga kiiresti üle. See võibki olla 1-2 tundi ja siis tehakse mingi kontroll, nii kõik said aru, hästi, lähme edasi.“

“Me räägimegi tunnis hästi palju faktidest, et mis vägivald on olemas, aga ei räägi, mida teha siis, kui midagi juhtub, me räägime rohkem faktidest, et see on olemas, see on olemas. Õppige pähe, teeme töö.”

„Mina märkasin oma koolis just, et õpetajad läksid nendest teemadest hästi ruttu üle. Et ma ei taha oma õpetajat kritiseerida, sest võib-olla oli tal oma taust taga, miks ta seda nii tegi, aga reaalselt pandi kogu see teema 1-2 tunni sisse. Narkootikumide teemat käsitleti jälle väga kaua. Minu arvates käsitletakse seda teemat (seksuaalne vägivald) väga vähe.“

“Meil on AIDSi päev ja mõnikord tegime ka selliseid asju, no ma ei tea, plakateid või veel midagi, infot otsisime igasuguste selliste teemade kohta, aga pigem oli ikka haigustega seotud.”

“Vägivalla teemadest ei räägita väga, aga võetakse just nagu neid organeid ja selliseid asju.”

“Ma saan aru, et me räägime nendest vägivalla liikidest, see on hea, me teame, aga kui reaalselt juhtub, siis nagu võiks ikkagi rääkida, mida edasi saaks teha.”

Noorte arvates ei soovi õpetajad seksuaalvägivalla teemadest rääkida erinevatel põhjustel – see on nii osa noorte kui õpetajate jaoks ning ka ühiskonnas tabuteema või on õpetajad vahel ise ebakindlad ja eelarvamusega, et antud teema ei ole noortele rääkimiseks piisavalt eakohane.

„Ma arvan, et see võib tunduda nii noortele kui ka õpetajatele tabuteema, kui sellest räägitakse. Et me peidamegi selle „tabu“ nõ naeru taha. Tagantjärele me ikkagi õpime sellest kõigest, mis meile räägiti. Ma arvan, et see naermine selle teema üle jääbki, aga see ei tähenda, et nendest teemadest

peaks sellepärast vähem rääkima. Las need lapsed naeravad selle üle, see on parem, kui üldse mitte rääkida nendega sel teemal.“

„Nad võib-olla kardavad õpilaste reaktsiooni. Noortena me ikka naersime selle teema üle, me ei võtnud seda tõsiselt.“

„Meil õpetaja ütleski, et see, millest ta praegu räägib, on suur itsitamine ja ta läheb ruttu edasi.“

„Kui õpetaja on vanem, siis ta ei räägi. Siis on juba see aine, see seksiõpetus, nende jaoks nagu siukene, et liiga palju pole vaja teada, et kui küsid natukene täpsemat asju, siis ta arvab, et sul ei ole mitte midagi teha selle infoga.“

“Mulle tundub, et paljudele tundub, et me oleme lapsed ja meile ei saa paljust rääkida, kuigi me põhimõtteliselt näeme ka kõike, kui midagi juhtub.”

“Ainult kui see oleks nagu igapäevasem teema ühiskonnas, et kui sellest räägitakse rohkem, siis see ei oleks nii, nii nagu suur asi, kui midagi välja tuleb.”

“No kui see teema jääb tabuks, siis see toob endaga kaasa tagajärgi, kus teadmatusest võiks juhtuda midagi halba. Kui me saaks sellest vabalt rääkida, siis minu meelest olukord paraneks.”

Siiski toodi välja ka mõningaid positiivseid näiteid, kus õpetajad olid suhtevägivalla teemat avatult ja põhjalikult käsitlenud.

“Noh minul on koolis räägitud, sest meil oli õpetaja selline avameelne õpetaja, et rääkis nagu kõigest. Ta tõi enda näiteid mingite teemade kohta, võttis nagu läbi. Aga teistes koolides küll ei mäletaks, et oleks räägitud seal midagi niimoodi.”

“Kui õpetaja on noorem, siis ta räägib ikkagi läbi kõik teemad.“

Intervjuudest selgus, et oskuste ja teadmiste puudus suhte- ja seksuaalvägivalla ennetamiseks põhjustab noorte ebakindlust suhetes ja seksuaalkontaktides.

„Lõpuks on ikkagi inimesi, kes ei oska öelda „ei“. Et ta ütleb võib-olla mitu korda „ei“, aga lõpuks annab alla ja laseb ikka juhtuda sel asjal.“

„Kui sa oled nt suhtes, et sa mõtled, et see on armastuse pärast, et sul on nõ roosad prillid ees, et ta armastab sind ja hoolib sinust, aga kui sa sellest suhtest välja saad, siis saad aru, et see ei olnud päris ok, mis ta tegi.“

„Ma olin selle inimesega suhtes olnud juba pool aastat ja ma arvasin, et ma tunnen seda inimest, kuid siis ma sain aru, et sa näed seda inimest ideaalse inimesena. Et tal on omad vead, aga sa ei pane neid tähele. Ja siis on see vaimne terror, et ta ütleb, et ta armastab sind ja ta tahab mind ja kui mina ütlen ei, siis ta surub ikka ennast peale. Et sellised juhtumid on tüüpilised.“

„Enamasti vist see juhtubki nii, et tüdrukud ei tea ise ka, mis nad tahavad või ei taha ja siis see „ei“ on ebamäärane. Et ma nagu tahaks, samas ma kardan. Et ollakse segaduses.“

„Tihti on nii, et tüdrukud on valmis kõigeks ja siis poole pealt ütleb ei ja siis võivad need situatsioonid tekkida.“

Spetsialistide hinnangul võivad noorte teadmised seksuaalteemadel ka piisavad olla, kuid riskiolukorras ei osata neid teadmisi rakendada.

“Ja mind hirmutab ka see, et eile õhtul ma rääkisin ühe noorega seksuaalelust, eriti noh, et kui nad on narkootikume tarbinud ja olnud vahekorras, nad teavad rohkem, nad teavad, kuidas seda kondoomi paigaldada, aga nad ei tee seda.”

„Üldiselt on noortel teadmised seksuaalharidusest head – koolide inimeseõpetus (mitte igal pool, kahjuks) ja internet on sellele kaasa aidanud. Mis aga puudutab vägivalda, siis sellele ei osata/taheta veel reageerida. See teema huvitab ja puudutab ning paneb noori mõtlema. Aga teadmistega on ka noortel sageli nii, et neid ei osata õigel ajal kasutada.“

“Mul on riskigruppi kuuluvad noored ja kui ma ka tavalastega vestlen, et siis nad teavad, et tuleb öelda ei, ära joosta, kui keegi tülitab, aga kuidas ja kes võiks liiga teha ja puudutada, sellised teadmised on kesised.”

“Ja näiteks see, et mis minuga ikka pidudel juhtub, ma olen ju oma sõpradega koos, sõbrad on need, keda ma usaldan. Ja-jah, olen kuulnud küll, et alkoholi pannakse midagi sisse, aga minuga ei saa midagi sellist juhtuda.”

Ka noored tõid intervjuudes välja, et alati ei osata hinnata seksuaalhariduse kasulikkust ja vajalikkust iseenda jaoks ning õpitakse kogemustest.

“Ma arvan, et sellises vanuses, 8. klass, kus on see puberteediiga, et seda (seksuaalõpetust) väga ei panda tähele, et ikka õpitakse nagu päriselus, oma kogemustest ja nii. Väga paljud õpilased ongi sellised, et nad ei kuula sellises vanuses vanemaid.”

„Eks need kogemused ka õpetavad.“

Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega internetis

Seksuaalse väärkohtlemisena internetis käsitletakse käesolevas uuringus viimase 12 kuu jooksul internetis või mobiiltelefonis toimunud ebameeldivaid ja vastu tahtmist toimunud seksuaalse eesmärgiga tegevusi.

Vähemalt ühel korral vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise liiki internetis oli viimase 12 kuu jooksul oli kogenud 45% 16–26-aastastest noortest.

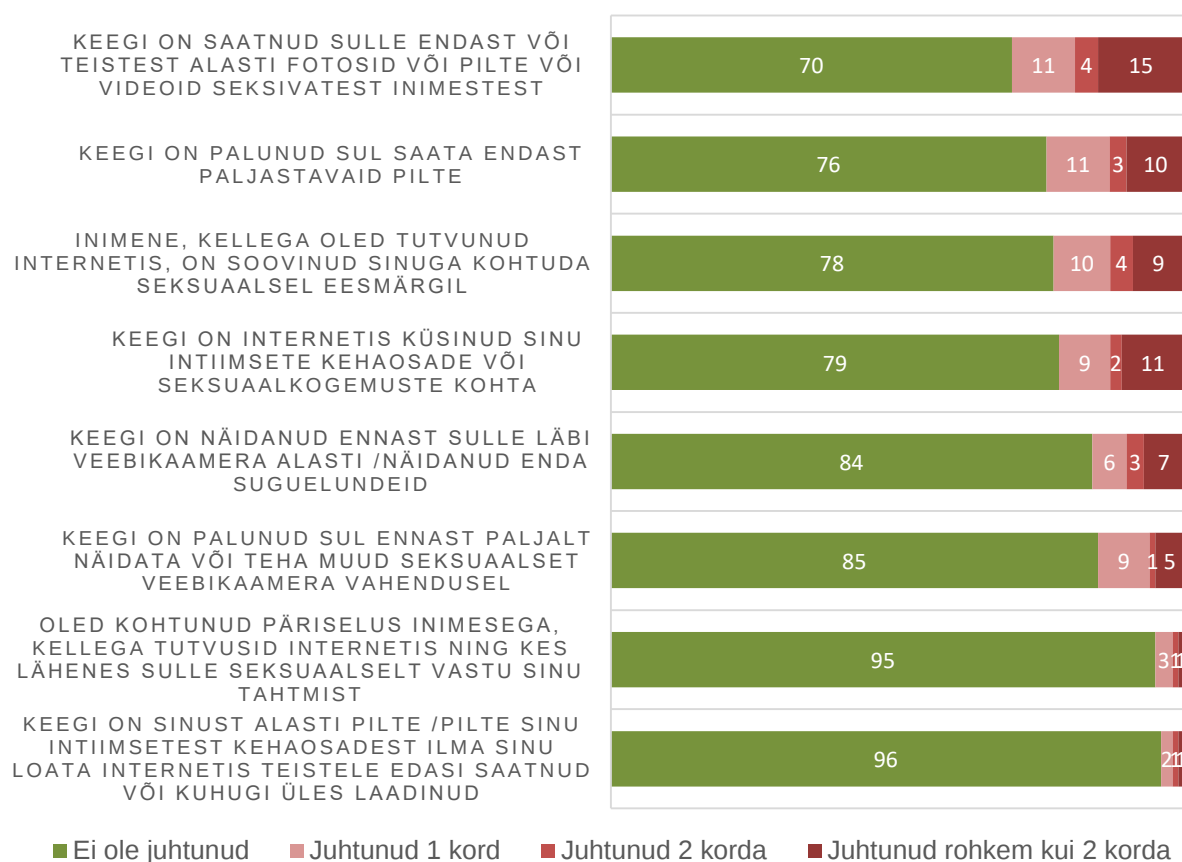
Kõige sagedamini oli noortele viimase 12 kuu jooksul saadetud endast või teistest alasti fotosid või pilte või videoid seksivatest inimestest (joonis 3). Vähemalt ühel korral oli kirjeldatud tegevustega internetis kokku puutunud 30% 16–26-aastastest noortest, sealjuures 15% noortega oli see juhtunud rohkem kui kahel korral.

Igal neljandal noorel oli viimase 12 kuu jooksul palutud saata endast vastu tahtmist interneti vahendusel paljastavaid pilte, veidi enam kui viiendikult noortelt oli keegi internetis küsinud vastu tahtmist nende intiimsete kehaosade või seksuaalkogemuste kohta ning inimene, kellega nad olid tutvunud internetis, oli avaldanud ebameeldivalt soovi nendega seksuaalsel eesmärgil kohtuda.

Veebikaamera vahendusel oli keegi vastu noore tahtmist enda alasti keha või suguelundeid näidanud 16% noortele ning 15% oli palutud samal viisil ennast paljalt näidata või midagi muud seksuaalset teha.

Kõigi eeltoodud interneti vahendusel toimunud seksuaalse väärkohtlemise liikidega oli noortel viimase 12 kuu jooksul olnud eelkõige kas ühekordseid kokkupuuteid või oli neid aset leidnud rohkem kui kahel korral.

Interneti vahendusel toimunud seksuaalse väärkohtlemise liikidest kõige vähem levinud olid ilma noore loata temast alasti või tema intiimsetest kehaosadest tehtud piltide internetis teistele edasi saatmine või kuhugi üles laadimine (4%) ning kohtumine päriselus inimesega, kellega oli tutvunud internetis ning kes tegi vastu tahtmist seksuaalse lähenemiskatse (5%).

Joonis 3. Soovimatu (vastu tahtmist) seksuaalse internetipõhise suhtluse esinemissagedus viimase 12 kuu jooksul (% , N=558)

Olulisi erinevusi soo lõikes esines interneti põhise väärkohtlemise puhul vaid kahe vähim levinud liigi puhul – noormeestest oli nendega vähemalt ühel korral kokku puutunud 6% ning neidudest 2-3%.

2015. aastal läbiviidud laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuringu põhjal oli ühel või teisel viisil seksuaalset väärkohtlemist internetis kogenud ligi 20% 16–19-aastastest noortest.⁶ Käesoleva uuringu tulemuste põhjal oli samas vanusegrupis

⁶ Uuringus kasutati antud teema puhul samu küsimusi.

kokkupuuteid veebipõhise seksuaalse väärkohtlemisega 45% vastajatest, mis ei erinenud statistiliselt olulisel määral vanematest vanusegruppidest (20–23 a.; 24–26 a.).

Kuigi erinevuste tõttu uuringute metoodikas ja valmi suuruses ei saa antud tulemusi üksüheselt võrrelda, võib siiski oletada, et interneti põhise väärkohtlemise levik on Eesti noorte seas viimase viie aasta jooksul märkimisväärselt kasvanud.

Ka spetsialistid töid intervjuudes välja asjaolu, et lapsed ja noored ei ole piisavalt teadlikud või ei soovi enda jaoks teadvustada internetiga kaasnevaid ohte ning seetõttu on märkimisväärne hulk noori, keda virtuaalmaailmas seksuaalselt väärkoheldakse.

„Virtuaalmaailmas lapsed ei saa aru, kui nad teevad alasti pilte, saadavad teistele ja siis salvestavad telefonidesse, see on kõik kuritegu. Ja samamoodi, et nad ei julge rääkida vanematele, et keegi ähvardab, pressib välja need pildid või soovib a’la kokku saada. Nad ei taju, et Instagramis, Snapchatis või mujal mingi pedofiil või ma ei tea, mis haige inimene salvestab need intiimsisuga videod ja levitab edasi. Et see on suur probleem. Et lapsed istuvad kodus, neil on turvaline oma nelja seina vahel ja tagajärgedele nad ei mõtle.”

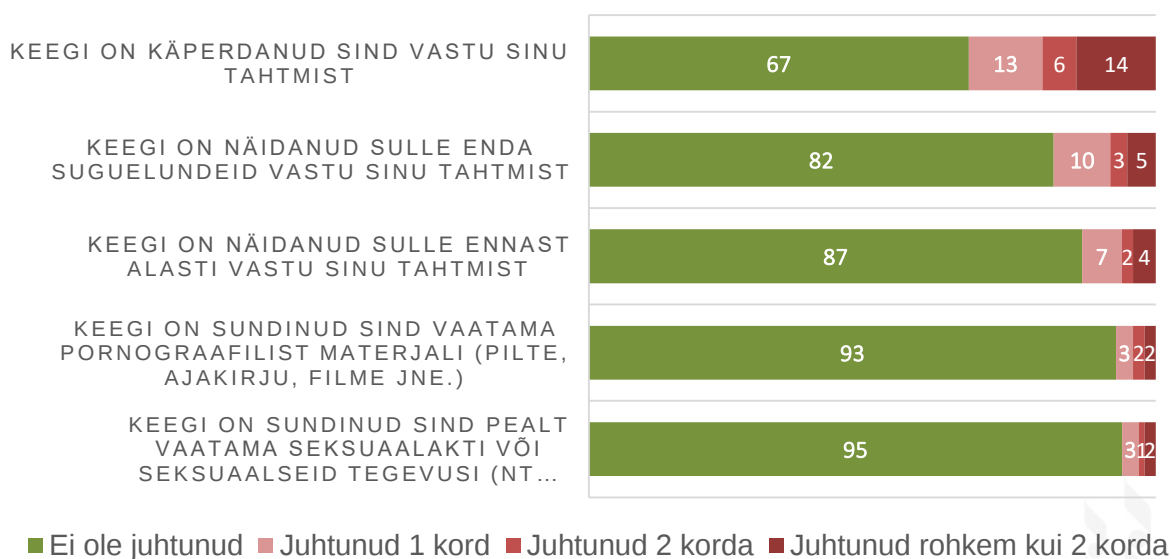
Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega päriselus

3.1 Kokkupuude seksuaalse ahistamisega

Järgnevalt analüüsitakse noorte kokkupuuteid seksuaalse ahistamisega elu jooksul väljaspool internetti, nn päriselus. Seksuaalse ahistamisena käsitletakse analoogselt 2015. aasta sama temaatikat käsitletud uuringule lapsele või noorele soovimatu ja ebameeldiva seksuaalse tähelepanu osutamist. Peamiselt vaadeldakse mitteverbaalse (nt suguelundite või pornograafilise materjali näitamine, seksuaaltegevust vaatama sundimine) ja füüsilise ahistamise (nt soovimatud puudutused, nn käperdamine) kogemusi.

Elu jooksul vähemalt ühel korral mõnda uuritud seksuaalse ahistamise liiki oli kogenud 41% 16–26-aastastest noortest.

Uuritud seksuaalse ahistamise liikidest on noortel olnud enim kokkupuuteid soovimatu käperdamisega, mida on elu jooksul vähemalt korra kogenud kolmandik 16–26-aastaseid Eesti noori, sealjuures 14% enam kui kahel korral (joonis 4).

Joonis 4. *Elu jooksul väljaspool internetti kogetud seksuaalse ahistamise situatsioonide esinemissagedus (% , N=558).*

Veidi vähem kui viiendikule noortest on keegi näidatud vastu tahtmist enda suguelundeid ning 13% ennast vastu tahtmist alasti, mõlemat on juhtunud kõige sagedamini ühel korral.

Harvemini on noori sunnitud pealt vaatama seksuaalakti või masturbeerimist jm seksuaalseid tegevusi (5%) ja pornograafilist materjali (7%).

Elu jooksul vähemalt ühel korral mõnda uuritud seksuaalse ahistamise liiki oli kogenud 57% tütarlastest ja 26% noormeestest, 43% kodus peamiselt eesti keelt kõnelevatest noortest ning 32% muu koduse keelega noortest.

Vanusegruppide lõikes oli elu jooksul vähemalt ühel korral mingit liiki seksuaalset ahistamist kogenud 27% 16–19-aastastest, 42% 20–23-aastastest ning 46% 24–26-aastastest noortest.

Olulised erinevused seksuaalse ahistamise erinevate liikide kogemises saab noormeeste ja tütarlaste vahel välja tuua enda alasti keha ja suguelundite soovimatu näitamise ning käperdamise puhul.

Kedagi vastu tahtmist alasti vaatama on sunnitud 8% noormeestest ja 18% tütarlastest ning enda suguelundeid on vägisi näidatud kümnendikule noormeestest ning 27% neidudest.

Elu jooksul on vähemalt korra vastu tahtmist käperdamist kogenud pooled 16–26-aastastest noortest naistest ning 17% noormeestest. Käperdamise puhul selgus ka, et mida vanem on vastaja, seda suurema tõenäosusega on ta elu jooksul soovimatult selle ohvriks langenud – 16–19-aastaste seast oli vastav kogemus 18%, 20–23-aastastest 33% ning 24–26-aastastest 39%.

Peamise koduse keelena eesti keelt rääkivatest noortest oli soovimatut käperdamist kogenud 35% ning muu koduse keelega noortest 21%.

2015. aasta uuringu tulemuste põhjal oli vähemalt ühte seksuaalse ahistamise juhtumit kogenud 30% 16–19-aastastest noortest, seega võib oletada, et antud vanusegrupis pole viimase nelja aasta jooksul seksuaalse ahistamise kogemuste leviku osas märkimisväärsed muutusi toimunud.

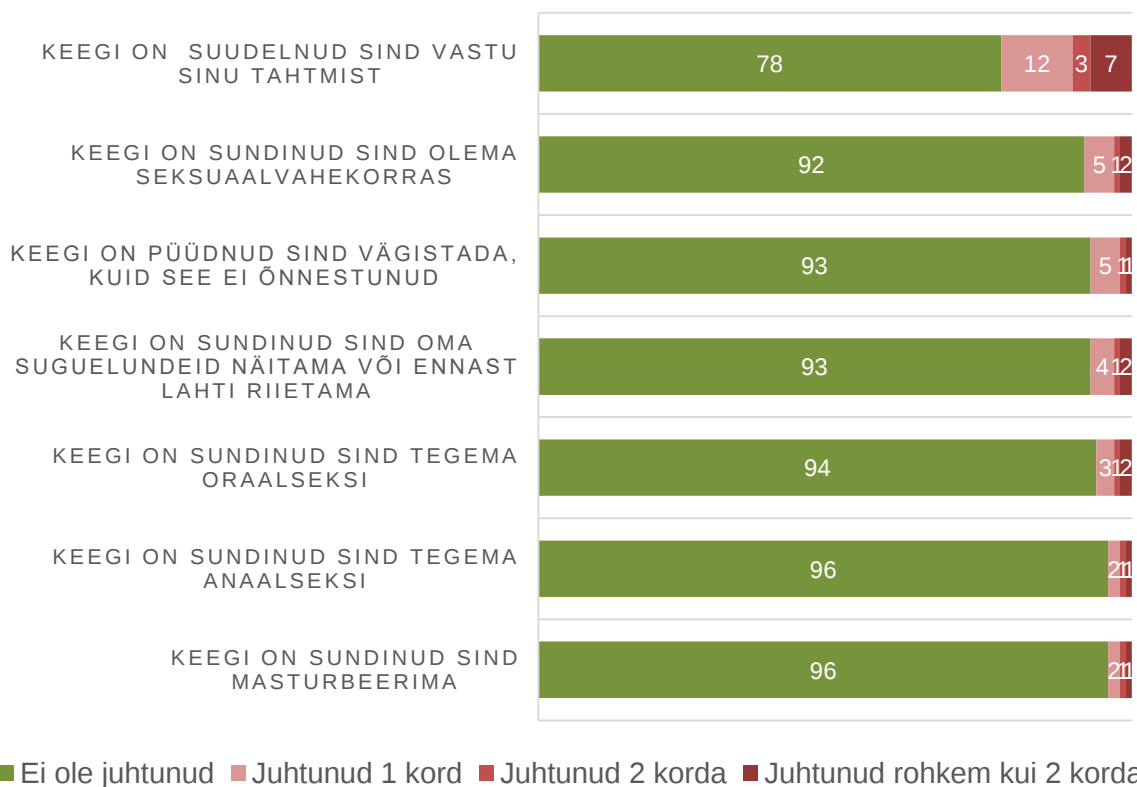
Nii 2015. kui 2019. aastal oli 16–19-aastaste seas enim levinud seksuaalse ahistamise liigiks soovimatu käperdamine, mida oli 2015. aastal kogenud 23% ning 2019. aastal 18% antud vanusegrupist. Esinemissageduselt järgnesid vastu tahtmist suguelundite näitamine, mida oli mõlemal uuringuaastal kogenud 11% 16–19-aastastest ning kellegi alasti keha vaatama sundimine, millega oli kokku puutunud 2015. aastal 8% ning 2019. aastal 6% selle vanusegrupi noortest.

3.2 Kokkupuude seksuaalvägivallaga

Seksuaalvägivallana käsitletakse käesolevas uuringus kontaktseid ja mittekontaktseid seksuaalakte, milles laps või noor ei ole enam seksuaalse sisuga materjali või tegevuse (passiivne) saaja või pealtvaataja, vaid kaasatud kui osaleja. Kirjeldatud juhtumid võivad seetõttu olla eelnevatest väärkohtlemise vormidest traumeerivamad.

Vähemalt ühel korral on elu jooksul mõnda seksuaalvägivalla liiki kogenud 28% 16–26-aastastest noortest.

Seksuaalvägivalla liikidest on noored elu jooksul vähemalt korra kogenud kõige sagedamini vastu tahtmist suudlemist, mis on osaks saanud enam kui viiendikule (22%) 16–26-aastastele (joonis 5). 7% lastest ja noortest on sunnitud näitama oma suguelundeid või lahti riietuma ja 4% on keegi sundinud masturbeerima. Märkimisväärne hulk vastajaid on langenud veelgi raskemate seksuaalvägivalla liikide ohvriks – 8% on sunnitud olema seksuaalvahekorras, 7% on langenud vägistamiskatse ohvriks ning 6% on pidanud tegema vastu tahtmist oraal- ja 4% anaalseksi.

Joonis 5. Elu jooksul kogetud seksuaalvägivalla situatsioonide esinemissagedus (% , N=558).

Vähemalt ühel korral elu jooksul mõnda seksuaalvägivalla liiki kogenute hulgas on naissoost seksuaalvägivalla ohvreid olnud 36% ning meessoost 20%. Sarnaselt seksuaalsele ahistamisele oli ka seksuaalvägivalda elu jooksul vähemalt ühel korral kogetud sagedamini vanemates vanusegruppides – 16–19-aastastest oli sellega kokkupuude olnud 18%, 20–23-aastastest 29% ning 24–26-aastastest 31%. Koduse keele lõikes seevastu olulisi erinevusi ei ilmnenud.

Uuritud seksuaalvägivalla liikidest kolme puhul ilmnemise olulised erinevused lähtuvalt ohvri soost, kus kannatanuteks olid sagedamini neiu kui noormehed – vägisi suudeldud oli elu jooksul 26% tütarlapsi ja 18% noormehi, vägistamiskatse ohvriks oli

langenud 10% nais- ja 4% meessoost vastajaid ning vastu tahtmist vahekorras oli olnud 11% neiusid ja 6% noormehi.

Võrreldes 16–19-aastaste vanusegrupi 2015. ja 2020. aasta tulemusi, selgub, et vastu tahtmist vahekorras olema on sunnitud mõlema uuringu tulemuste põhjal 5% noortest. Teiste seksuaalvägivalla liikide esinemissagedus on olnud väiksem ning 2020. aastal enamiku liikide puhul varasemast madalam.⁷ Kuna aga erinevused on väikesed ning valimid erinevad, ei ole selle põhjal siiski võimalik ulatuslikke järeldusi teha.

Analüüsides päriselus toimunud seksuaalset väärkohtlemist tervikuna, mis hõlmab nii seksuaalse ahistamise kui seksuaalvägivalla juhtumeid, ilmneb, et **elu jooksul on vähemalt üht liiki seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud 45% 16–26-aastastest Eesti noortest.**

16–26-aastastest noortest naistest on elu jooksul vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise liiki kogenud 60% ning noormeestest 31%.

Nooremates vanusegruppides on seksuaalset väärkohtlemist elu jooksul vähemalt korra kogetud harvemini kui vanemates – 16–19-aastastest on vastav kogemus 32% (mis kattub 2015. aasta tulemusega), 20–23-aastastest 45% ning 24–26-aastastest 51%. Seega võib järeldada, et vanuse ja elukogemuse kasvades suurenevad noorte kokkupuuted seksuaalse väärkohtlemisega.

3.3 Esmakordne või ebameeldivaim seksuaalse väärkohtlemise juhtum

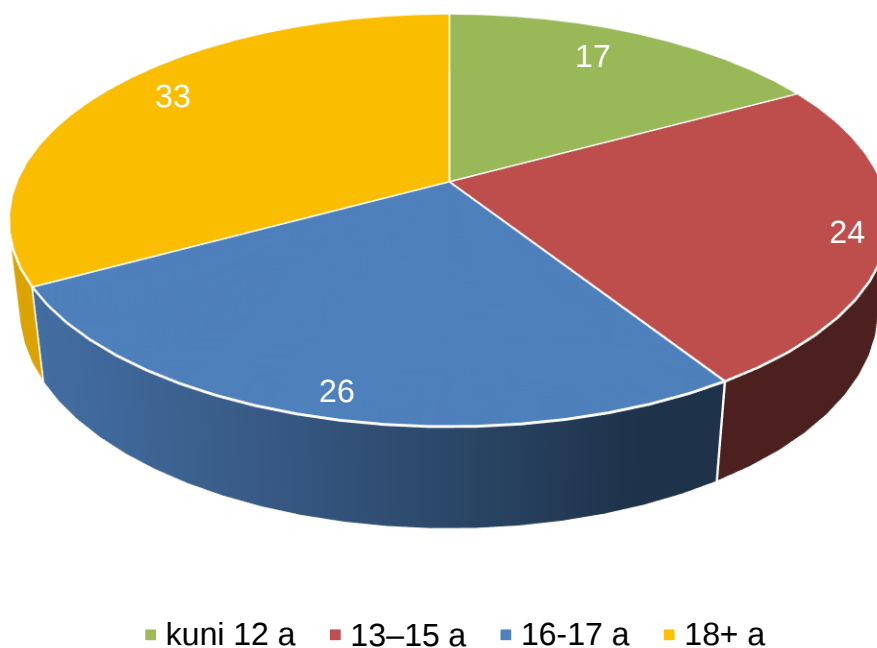
Mõeldes elu jooksul kogetud seksuaalse väärkohtlemise (nii ahistamise kui seksuaalvägivalla) juhtumitele, paluti noortel välja tuua, kui vanad nad olid, kui see nendega (esimest korda) juhtus, kas väärkohtlejaid oli üks või mitu, milline oli väärkohtleja(te) sugu ja vanus, kes väärkohtleja(d) nende jaoks oli(d), kus väärkohtlemine toimus ning kas sellel oli pealtnägijaid. Juhul, kui noorel oli eri liiki

---

⁷ Vastu tahtmist suudlemist 2015. aastal ei uuritud.

seksuaalse väärkohtlemise kogemusi, paluti tal vastata eeltoodud küsimustele neist kõige ebameeldivama alusel.

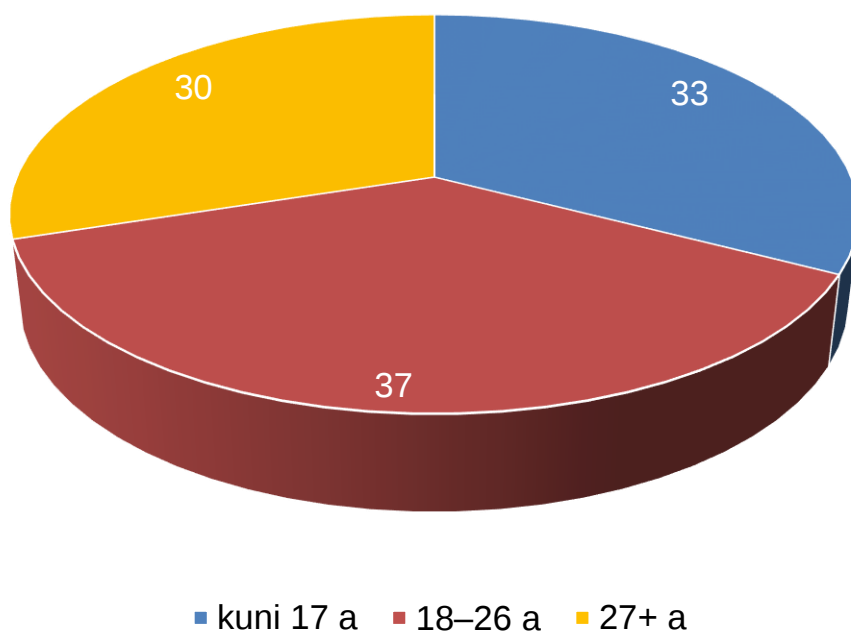
Noorte keskmine vanus esimest korda või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langedes oli 2019. aasta uuringu andmete põhjal 15,7 aastat. Oma vanuse esmakordse seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal välja toonud noortest langes kuni 12-aastaselt esimest korda selle ohvriks 17%, nii 13–15-aastaselt kui 16–17-aastaselt ligi neljandik ning 18-aastaselt või vanemalt kolmandik (joonis 6). 28% seksuaalse väärkohtlemise kogemusega noortest ei soovinud oma vanust esmakordse juhtumi ajal täpsustada.

Joonis 6. Ohvri vanus esmakordse või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal (% vastajatest, kes olid nõus antud küsimusele vastama, N=182).

86% esmakordsetest või kõige ebameeldivamatest seksuaalse väärkohtlemise juhtudest oli väärkohtlejaid üks, 8% mitu ning 7% ei soovitud seda täpsustada.⁸ Väärkohtleja sugu olid nõus avaldama 90% ohvritest, neist 78% oli väärkohtleja olnud meeste- ja 22% juhtudest naisterahvas.

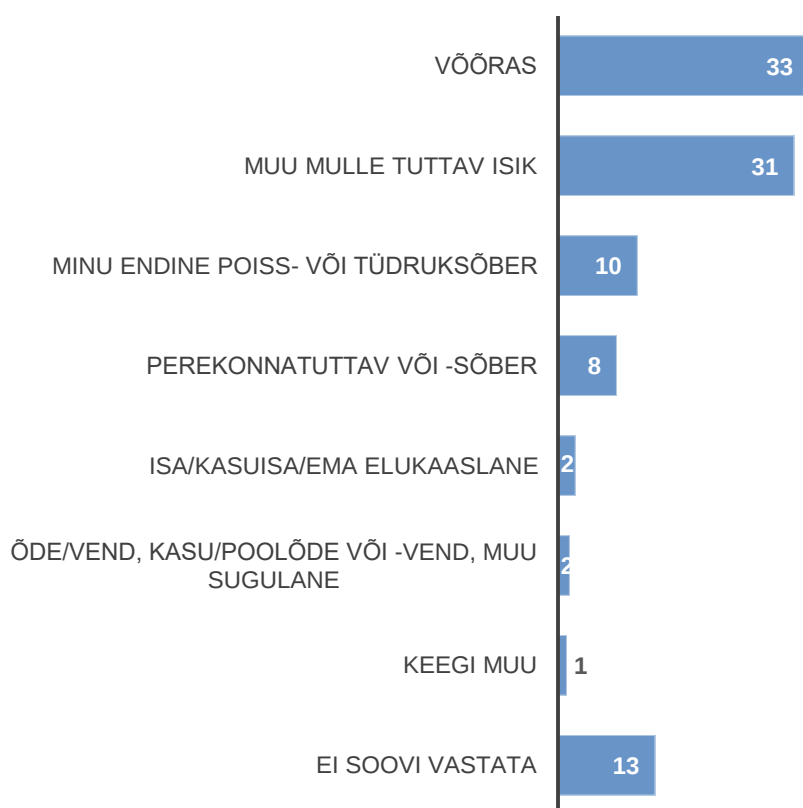
Väärkohtleja ligikaudne keskmine vanus oli esmakordsete või kõige ebameeldivamate juhtumite puhul ohvri hinnangul 23,8 aastat. Kolmandik väärkohtlejatest olid kuni 17-aastased, 37% 18–26-aastased ning 30% 27–aastaseid või vanemad (joonis 7).

Joonis 7. Seksuaalse väärkohtleja vanus esmakordse või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise juhtumi puhul (% vastajatest, kes olid nõus antud küsimusele vastama, N=147).

⁸ Kuna mitme väärkohtlejaga juhtumeid oli eraldi analüüsimiseks liiga vähe (n=19), siis on edasises analüüsis käsitletud ühe ja mitme väärkohtlejatega juhtumite puhul väärkohtlejate sugu, vanust ja isikut („Kes oli(d) väärkohtleja(d) Sulle?“) puudutavate küsimuste vastuseid koos.

Kolmandikul juhtudest pani esmakordse või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise toime ohvrile võõras isik ning pea sama suurel määral oli tegemist mõne ohvri tuttavaga, 10% puhul oli tegemist endise poiss- või tüdruksõbraga ning 8% korral perekonnatuttava või -sõbraga (joonis 8). Mõni ohvri sugulane oli seksuaalse väärkohtlemise toimepanijaks oluliselt harvemini.

Joonis 8. Seksuaalse väärkohtleja roll ohvri jaoks esmakordse või ebameeldivaima juhtumi korral (% , N=258).

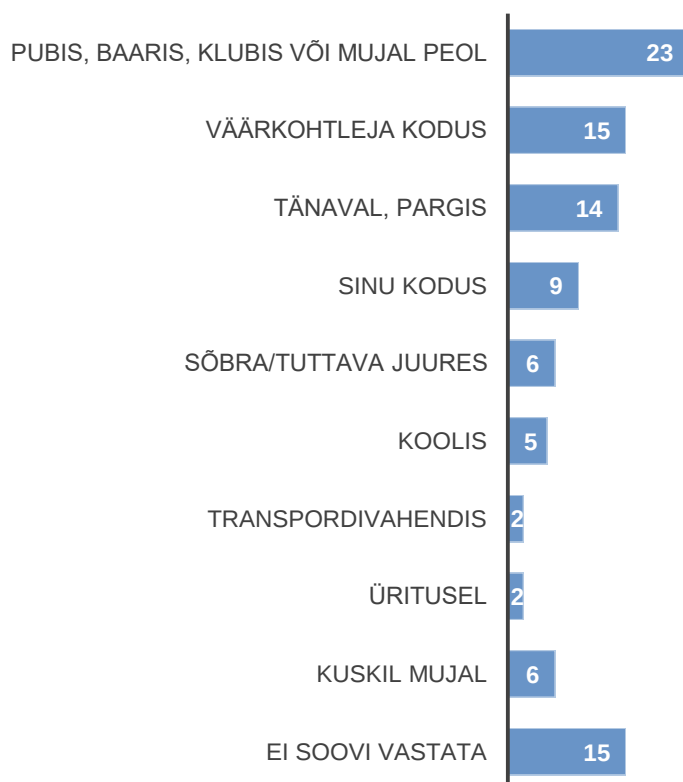
Esmakordne või mitme kogemuse korral ebameeldivaim päriselu seksuaalse väärkohtlemise juhtum leidis kõige sagedamini (23%) aset pubis, baaris, klubis või

mujal peol, millele järgnesid väärkohtleja kodu (15%), tänav või park (14%) ning ohvri kodu (9%) (joonis 9).

Muude seksuaalse väärkohtlemise toimumispaikadena toodi välja kauplus (3 korral), lasteaed (3), töökoht (2), saun/veekeskus (2), reis (2), mänguväljak, puhkemaja ja trepikoda.

Ligi viiendikku (22%) esmakordsetest või ebameeldivaimatest seksuaalse väärkohtlemise juhtudest nägi või kuulis keegi pealt. Neist kolmveerandil (74%) juhtudest oli tegemist ohvri sõbra või tuttava, ligi viiendikul (18%) võõra, 3% ohvri vanemate ning 2% õe või vennaga.

Politseile teatas keegi pealtnägijatest või -kuuljatest vaid 2% juhtudest.

Joonis 9. Esmakordse või ebameeldivaima seksuaalse väärkohtlemise toimumispaik (% , N=233).

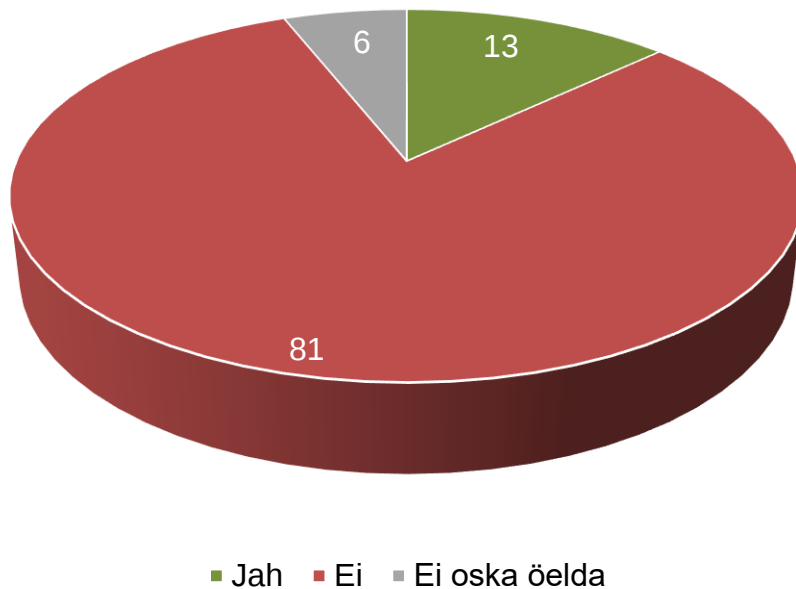
Abiotsimine seksuaalse väärkohtlemise korral

4.1 Teadlikkus abisaamise võimalustest seksuaalse väärkohtlemise korral

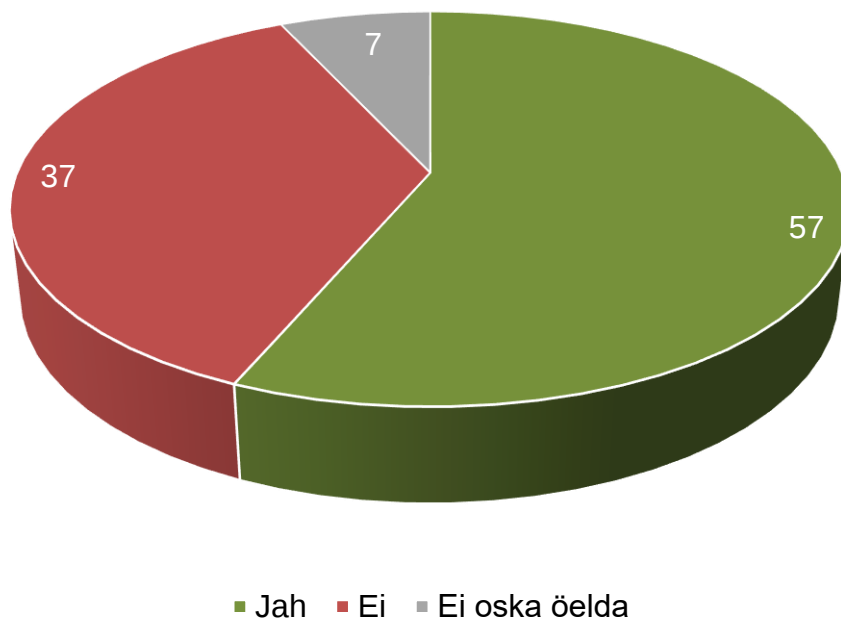
Fookusgruupiintervjuudest selgus, et noored on üldjuhul teadlikud vähemalt mõnest seksuaalse väärkohtlemise teemal abi saamise võimalusest, nt nõustamis- ja seksuaalvägivalla kriisiabikeskustest, lasteabi infotelefonist, internetiportaalidest lapsemure.ee ja peaasi.ee ning naiste varjupaikadest. Noored tõid ka välja, et vajadusel otsiksid nad täpsemat infot sellest, kuhu abi saamiseks pöörduda, internetist.

Küsitluse käigus kaardistati ka noorte teadlikkus 2017. aastal loodud lastemajast ja seksuaalvägivalla kriisiabikeskustest. Selgus, et lastemajast on teadlikud 13% ning seksuaalvägivalla kriisiabikeskustest 57% noortest (joonised 10-11). Kuna need nõu ja abi andmise teenused on loodud alles paar aastat tagasi, on positiivne, et enam kui pooled noortest on teadlikud vähemalt ühest abivõimalusest seksuaalvägivalla juhtumite korral.

Lastemajast on keskmisest enam teadlikud kodus mitte eesti keelt kõnelevad noored (16% vs 12%). Seksuaalvägivalla kriisiabikeskustest teadlikkuse osas ei esinenud taustatunnuste lõikes statistiliselt olulisi erinevusi.

Joonis 10. Noorte teadlikkus lastemajast (% , N=558)

Joonis 11. Noorte teadlikkus seksuaalvägivalla kriisiabikeskustest (% , N=558)

Intervjuudes toodi lisaks välja, et kui eesmärk on suunata midagi mitte ainult lastele, vaid ka noortele, siis peaks see ka asutuse nimes kajastuma. Näiteks nimetus lastemaja tekitas noorte seas kohati negatiivset reaktsiooni.

“Halb nimi sellel asjal, see kõlab nagu lastekodu.”

„See kõlab nagu laste mängumaa.“

4.2 Potentsiaalne abiotsimise viis seksuaalse väärkohtlemise korral

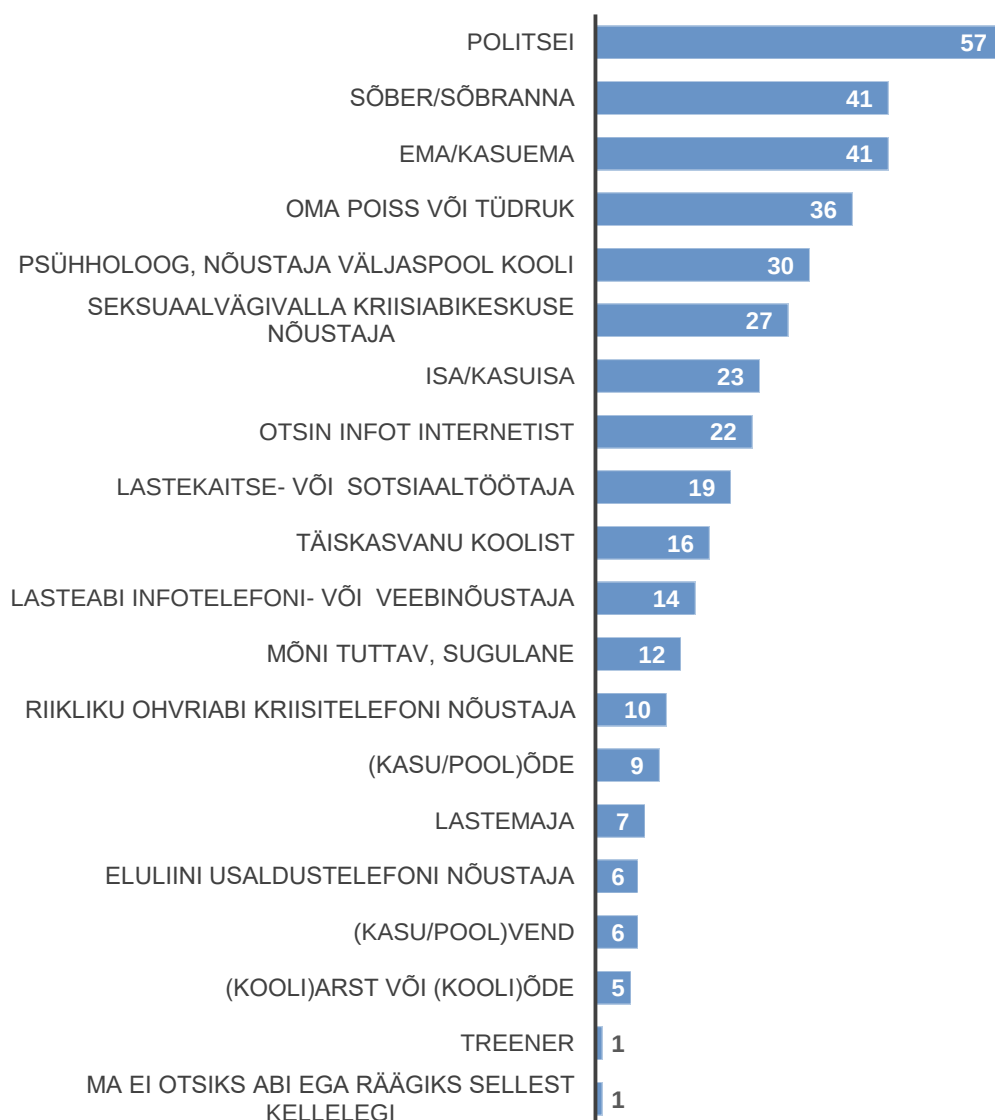
Kui peaks juhtuma, et kas noor ise või mõni tema sõber puutub kokku seksuaalse väärkohtlemisega, otsiks nad endi sõnul kõige sagedamini abi politseilt (57%), sõpradelt (41%) või emalt (41%) (joonis 12)⁹. Ligi kolmandik räägiks oma murest ka oma poisi/tüdrukuga ja psühholoogiga/nõustajaga väljaspool kooli ning veidi üle neljandiku seksuaalvägivalla kriisiabikeskuse nõustajaga. Kõige vähem otsitaks abi treenerilt (1%), kooliõelt (5%), vennalt (6%) või Eluliini nõustamisliinilt (6%).

Vaid 1% noortest väitis, et nad ei otsiks enda või sõbra seksuaalse väärkohtlemisega kokkupuute korral abi ega räägiks sellest kellelegi.

Keskmisest enam räägiksid seksuaalsest väärkohtlemisest nii ema kui ka isaga oma vanematega väga heades suhetes olevad noored¹⁰. Võrreldes neidudega räägiksid noormehed oma murest enam isaga. Samas emale rääkimises tütarlaste ja noormeeste vahel olulist erinevust ei ilmnenud. Oma poisi või tüdrukuga räägiksid keskmisest enam neiud, kuid see-eest vähem 20–23-aastased noored. Lasteabi infotelefoni ja veebinõustaja poole pöörduks keskmisest sagedamini alaealised ja noormehed.

⁹ Vastajad said ära märkida kõik endale sobivad vastusevariandid.

¹⁰ Küsimus: “Millised on Sinu suhted vanematega”, vastusevariandid: „väga head”, „pigem head”, „pigem halvad”, „väga halvad”, „ei oska öelda”.

Joonis 12. Kellega Sa räägiksid või kellelt paluksid abi, kui Sina ise või mõni Sinu sõber puutuks kokku seksuaalse väärkohtlemisega? (% , mitu vastust; N=295)

Võrreldes 2015. aastaga on abi otsimise viis potentsiaalselt seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langedes sarnane – kõige enam räägitaks sellest esmalt politseile, sõbrale või emale. Eelnevas uuringus töid noored rohkem välja ka lasteabitelefoni või veebi võimalust, mis seekord oli pigem sekundaarsel kohal.

Olukord on vähesel määral paranenud selles osas, et kui varasematel aastatel oli ligi 6% neid, kes ei räägiks seksuaalse väärkohtlemise kogemusest mitte kellelegi, siis seekord oli neid vaid 1%. Antud tulemuste tõlgendamisel tuleb aga silmas pidada, et 2015. aasta uuringu sihtgrupp oli noorem, mis võib mõjutada eelistusi potentsiaalselt ohvriks langemise korral abi otsimise osas.

Samas noorte intervjuudest selgus, et nende hinnangul on palju noori, kes ei julgeks seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langedes sellest kellelegi rääkida, kuna kardetakse häbivääristamist, hinnangute andmist, jutu levimist, et neid ei usuta jne.

„Olgem ausad, et probleem on pigem selles, et kui paljud ikkagi kuhugi pöörduvad.“

„Tegelikult on Eestis palju kohti, kuhu saab pöörduda, kuid inimesed ei pöördu sinna.“

„Mu üks tuttav ei julgenud minna naiste turvakoju, sest ta kartis, et teine pool saab teada, et ta uurib selle teema kohta. Ma arvan, et naised kardavad, et neid leitakse sealt turvakodust üles ja sellepärast ei julge sinna minna. Peaks rohkem seda kinnitama, et see on turvaline koht olemiseks.“

„Ei julgeta rääkida, kui ei ole nt sellist inimest, kellele julged.“

„Seda, et see välja tuleb ja kõik saavad teada, mis sinuga juhtus ja sul on häbi mitte nagu ma ei tea politsei või siukeste inimeste ees, aga ongi, et nt kooli peal nagu inimesed teavad või nagu sõbrad, sõbrad isegi mitte, aga sellised nagu tuttavad, aga samas võõrad inimesed. Keegi ei ütle sulle otseselt, aga kõik teavad seda ja noh võib-olla räägivad sellest. Lihtsalt võib-olla, et see pole isegi sinu süü, aga lihtsalt kõik teavad sellest, mis sinuga juhtus.“

„Minu tuttaval oli ka selline juhtum ja mina ütlesin, et tuleb teatada sellest kellelegi, kuid kui mõtlesime, et milline see inimeste ring oleks, siis saime aru,

et see oleks mõttetu, kuna see asi ei jõuaks kuhugi sealt edasi. Selles juhtumis oli selline uskumise teema, et noormehel ja neil oli ühine tutvusringkond ja ei saanudki aru, keda nüüd uskuda. Et oli nagu sõna sõna vastu.“

“Mina olen see inimene, kes nt üldse ei räägi. Kui keegi midagi ei tea, siis ma ei räägigi. Ma hoian selle enda teada, võib-olla mõne aasta pärast alles mõni hetk ma ütlen, et oli siuke asi.”

“Minu jaoks on need asjad isiklikud ja need ma kannatan üksi ära lihtsalt. See pole teiste asi, see on minu.”

“Olenebki, kuidas sinuga käitutakse, vaata, sest mõnikord ongi inimesi, kes hoiavad nii endasse seda, sest nad lihtsalt on nii ehmunud ja nad ei julge mitte kellelegi rääkida ja siis mingi äkki poole aasta pärast nad võtavad kokku ja räägivad ära, mis seal tegelikult tehti ja siis see tuleb välja alles.”

“Kahepalgelisust on palju ja noa selga löömist. Ehk siis see tähendab seda, et jutud liiguvad nii kiiresti, et lõpuks, kui sina tahad sellest lihtsalt mure jagada, siis võib tekkida sellest hoopis palju suurem mure ja suurem probleem. Ainult selle jagamisega.

Juhul kui noorel oleks soov jagada oma muret kellegagi anonüümselt, siis nad pigem eelistaksid seda teha telefoni teel kui näost näkku või internetis. Noored tõid intervjuudes välja, et internetis on palju foorumeid rääkimiseks, kuid tihti on need avatud paljudele kommenteerimiseks ning sealt ei ole võimalik professionaalset abi saada.

“Võib-olla kui noorel tõesti ei ole usaldusväärset inimest, nt sõpru või vanemaid, siis ta pigem helistabki niimoodi anonüümselt, et ta saab vähemalt oma mure ära rääkida ja saab ehk mingitki abi.”

“Et niimoodi kirjutada, see ei ole päris sama, kui sa nagu räägid kellelegi, nagu sõna sõnalt räägid kellelegi.”

“Sest juba nagu rääkides sa väljendad kõiki oma tundeid ja mõtteid, aga kirjutades sa ikkagi nagu jätad mingi osa välja, mis sa arvad, et ei oleks sobilik või nii.”

“Jah, programmid ja foorumid, mis ongi just nagu loodud selleks, et inimesed saaks seal suud puhtaks rääkida, et neile saaks abi osutada vähemalt online kontaktis. Aga vähe, kes sellistest võimalustest teab.”

Kuigi küsitlusest tuli välja, et paljud noored pöörduks seksuaalse väärkohtlemise korral politsei poole, siis grüpiintervjuudes ilmnas, et pigem harva ollakse valmis rääkima juhtunust otse politseile, lastekaitsetöötajale, psühholoogile, arstile või noorsootöötajale või otsima abi internetist. Pigem räägitakse esmalt siiski sõpradele või vanematele.

“No ma ei tea, parimale sõbrannale või kuidagi niimoodi ja siis koguks julgust ja siis nagu vanemate ja nagu siis, kui vaja, edasi.”

“No ma küsiks alguses oma mingilt sõbralt abi või kas ta nagu oskab midagi öelda või kui temast ei ole abi, siis ma läheks ikkagi vanemate juurde.”

“Oma vanematele kindlasti räägiks ja siis sealt läheks nagu edasi, mis vanemad nõu annavad ja kelle poole pöörduda, mida edasi teha.”

“Lapsed kardavad seda tavaliselt vanematele rääkida, sest võimalik, et vägivallatseja võib neile sisestada, et läheb hullemaks, kui ta räägib kellelegi. Samuti ma tean, et meil on anonüümne telefon, see, kuhu sa saad helistada, midagi küsida jne. Vot meil kooli peal ma nägin mitu bannerit, seal rippusid numbrid ja ma arvan, et saaks kasutada ka...”

“Vanematega on see asi, et nad võivad nagu ägestuda. Ja siis sa oledki nagu kardad ja ei...”

“Vanematega on lihtsalt see hirm, et pärast tuleb see, et kui su vanemad tahavad pärast rääkida sellega, kes nii tegi ja siis sa just kardad seda, et see asi võib, vaata, hullemaks minna ja siis sa nagu ei julge rääkida.”

“Mina vanemate poole ei pöörduks. Meil ei ole väga käibes see teema perekonnas ja mul on selline tunne igatahes. Ma olen katsunud nendega seda teemat mitte algetada, sest ma üks kord sain perelt ütleme nii, sellise negatiivse kogemuse ja selle teemaga ma sinna poole ei pöörduks igal juhul. No aga ma alustaks ise mingite sarnaste lugude otsimisega või võtan interneti ette ja lihtsalt, ma ei tea, ma ei ole kindel, foorumites või sellistes asjades, aga ma katsuks leida kasvõi midagi, mis on minu olukorraga sarnane.”

Noortega tehtud intervjuudest selgus, et üldjuhul noored ei julge oma isiklikest suhtevägivallaprobleemidest koolis täiskasvanutega rääkida, kuna kardetakse hukkamõistu nii koolipersonali kui ka koolikaaslaste poolt. Noorte hinnangul lahendatakse koolides probleeme sageli süüdlase otsimisega, mille tõttu väheneb ka koolitöötajate usaldusväarsus noorte probleemide lahendamisel.

„See ongi, et sa ei tea kunagi, võib-olla sa lähed kellelegi midagi rääkima, aga lõpuks oled ise hoopis süüdlane.“

„Tihtipeale ongi nii, et ei otsita tõde, vaid süüdlast. Nii on kergem, siis unustatakse see teema. Tegelikult võiks ju arutada, miks seda tehti jne.“

“Et ma ei tahaks, et see kuidagi üldse puudutaks kooli, pigem siis, mul on keegi, kes nõustab mind koolist väljaspool, siis pigem räägiks talle, aga siin ei.”

„Samas ega sa eriti ei taha rääkida nendega, sest sul on ikka tunne, et äkki nad räägivad kellelegi seda edasi, nt õpetajatele. Sellepärast ei taha koolisisest midagi rääkida.“

„Nõme on ka see, et sa istud mingis väikses kabinetis ja poole jutu pealt hüppab mingi väike laps sisse. Ebamugav on rääkida ja äkki keegi kuulab ukse taga.“

“Pigem oleks ebamugav, kui inimesed mu koolist teaks sellest ja siis õppealajuhatajad saavad teada ja siis kontakteeruvad mu vanematega. Ma pigem ise kohe ütleks oma vanematele ja siis sealt pöörduks kuhugi. Et tunneks mugavamalt ennast, ma arvan, kui koolis rääkides.”

Osa noorte hinnangul on koolipsühholoogi pöördumine pigem „häbiasi“.

“Alguses ikka nagu mingid eelarvamused tekivad, kui keegi pöördub psühholoogi poole. Arvatakse, et ta reageerib üle millegi suhtes, et ta lihtsalt kujutab ette endale probleeme.”

“Ma arvan, et koolipsühholoogi juurde ainult suunatakse inimesi. Et keegi vabatahtlikult, ma ei usu. Et väga paljudel juhustel, paljud ikka hoiavad enda sees probleeme.”

“Koolipsühholoogiga ongi see, et pigem nagu tema on, kui sa vaatad, kooli peal kõnnib, sa näed, et pigem psühholoog otsib ise inimesi taga, mitte see, et inimesed lähevad sinna, pigem on see, et keegi teine kuskil mainib ja siis keegi julgeb minna ja öelda, et talle tehakse nii, et see ei ole okei ja siis seal ongi rohkem see, et keegi teine pigem seisab su eest, kui sa ise lähed sinna.”

Noorte hinnangul on oluline, et koolipsühholoog oleks erapooletu ja usaldusväärne, siis nad julgeksid ka rohkem oma muresid temaga jagada. On koole, kus noored tunnevad puudust professionaalsest psühholoogist.

„Eestis on praegu probleem, et professionaalseid koolipsühholooge on nii vähe ja kui nad kuskil on, siis nad ei ole koolis, vaid erapraksises.“

„Ma arvan, et kui meie kooli tuleks koolipsühholoog, et vaadata, kuidas läheb, siis alguses võibolla julgeb 1-2 inimest minna, kuid pärast on, ma ei tea, kui palju.“

„Ja see on nagu doomino efekt, et kui keegi saab sealt abi, räägib sõpradele, siis teised julgevad ka sinna minna.“

“No see on nagu minu arust see, ma olen näinud mitu korda, et keegi on käinud tema juures rääkimas, siis ta lihtsalt seltskonna juures, kui inimene räägib kellegagi, siis tuleb nagu, et tule pärast minu juurde, see on minu arust, et tuleks leida nagu parem hetk, kui inimesega rääkida ja mingeid neid asju arutada, et ta kuidagi on liiga avalik selliste asjadega.”

“Ma käisin kunagi koolipsühholoogi juures, kui mind kiusati ja nende jaoks oli lihtsalt, et aa no, sa oled nii väike ja nad ei võtnud selles osas midagi eriti ette, nad lihtsalt a’la rääkisid selle poisiga ja ütlesid, et las palub vabandust. Aga see vabandus ei aidanud, sest see tegi kõike seda hullemaks. Ta muutus aina agressiivsemaks selle koha pealt. Psühholoogi juurde ma ei läheks niimoodi enam.”

Ka spetsialistide hinnangul on vaja koolidesse tugispetsialiste või teisi usaldusväärseid isikuid, kelle poole noor saaks usalduslikult pöörduda ning teaks, millisel juhul on tema enda huvides vaja kaasata teisi spetsialiste, kuidas last selle juures toetatakse ning kuidas tema mure osas konfidentsiaalsust hoitakse.

Pöördumise turvalisust ning nõustamise põhimõtteid tuleb selgitada, et ei oleks hirme, mis abiküsimist piiravad. Tugispetsialistide töö peaks olema kujundatud lapse vajadustest lähtuvalt.

“Aga ideaalmaailmas, ma mõtlen, et lapsed ja noored võiksid ikkagi omada koolis sellist turvalist täiskasvanut, keda nad tunnevad ja kelle juurde nad julgevad minna, kui nad ei julge kodus rääkida. Seal samas koolikeskkonnas psühholoog, ma ei tea, klassijuhataja, sotsiaalpedagoog, kellega nad julgevad rääkida, et see võib nõuda lapselt ikkagi väga suurt eneseületust, et minna lastekaitsetöötaja juurde, politsei juurde, aga kui koolis kellegagi on hea suhe, siis on tõenäolisem, et ta kas või koos oma selle sõbraga, kes juba teab, lähevad psühholoogi ukse taha. Ja sealt, eksju, kui seda nõ muret hoitakse hellalt, siis lapsed julgevad tulla.”

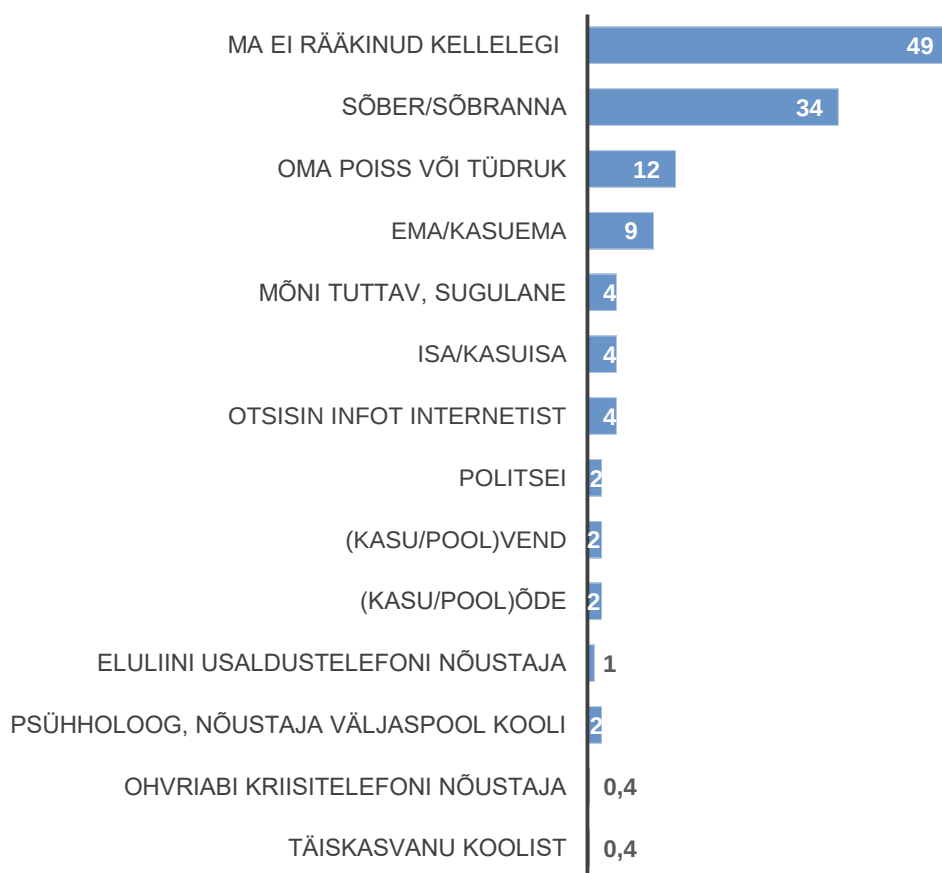
“Aga meil on ju koolis, meil on raske koolis pöörduda, sest see hirm, see hirm ujutab kõik üle. Sest et nad isegi seda vaatavad, et minul, ma olin pandud koolipsühholoogi kõrvale kabinetti, kui ma olin nõustaja ja siis nad nagu kartsid seda, et kui nad olid näinud, et psühholoogi kabinetis käib politsei, et noh, et sa annad politseisse... Nad isegi jälgisid seda, missugused õpetajad käivad psühholoogi juures ja et kas selle infoga äkki ei käida õrnalt ja hellalt ringi ja et mida see teeb siis niinimetatud täiskasvanute keeles mainega.”

4.3 Reaalne abiotsimisviis seksuaalse väärkohtlemise korral

Reaalselt seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise korral erineb juhtunust rääkimine ja abi otsimine oluliselt potentsiaalseid olukordi hinnates väljatoodule. Sarnaselt varasemale uuringule, ei ole ligi pooled seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud noortest oma esmakordsest või kõige ebameeldivamast päriselus toimunud seksuaalse väärkohtlemise kogemusest kellelegi rääkinud. Kõige enam on jagatud oma mure sõbra (34%), oma poisi/tüdrukuga (12%) või emaga (9%) (joonis 13). Noortel on küll olemas teadmine, et seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise korral tuleks pöörduda politseisse või mõne muu spetsialisti poole, kuid reaalselt on nende poole pöördutud väga vähestel juhtudel.

Seksuaalse väärkohtlemise kogemusega noortest, kes juhtunust kellelegi rääkinud olid, said oodatud abi 53%, osalist abi 13% ning 34% ei saanud üldse abi.

Võrreldes noormeestega räägivad neid seksuaalsest väärkohtlemisest keskmisest sagedamini sõbrale või sõbrannale. Noormeeste seas on aga rohkem neid, kes ei räägi seksuaalsest väärkohtlemisest kellelegi. Oma sõbrale räägivad seksuaalsest väärkohtlemisest meelsamini ka kodus eesti keelt kõnelevad noored. Oma poisile on neid rohkem valmis seksuaalsest väärkohtlemise rääkima kui noormehed oma tüdrukutele.

Joonis 13. Isikud, kellele räägiti seksuaalse väärkohtlemise juhtumist (% , N=252)

Ka spetsialistide hinnangul on paljudel noortel olemas küll teadlikkus, kuhu seksuaalse väärkohtlemise korral pöörduda, kuid reaalselt ei julge paljud noored üldse sellistest juhtumitest kellelegi rääkida. Spetsialistide sõnul võib väärkoheldu endaga juhtunust rääkima hakata alles aastate pärast.

“Üle maailma on see ju probleem, et nt seksuaalvägivalla ohvrid, et nendest pöördub võibolla ainult 5%. Aga no see küsimus ei ole mitte teadmises,

aga võib-olla nii paljud ei tea, kuhu minna, vaid ikka selles julguses, et kas mind usutakse.”

“Tihti ei räägitagi juhtunust, eriti kui on tegemist sugulaste vahelise seksuaalse väärkohtlemisega.”

Kuid siiski kinnitavad ka spetsialistid, et osad noored räägivad väärkohtlemisest esmalt usaldusväärsele sõbrale või vanemale, kellega koos minnakse ka spetsialisti või politsei juurde.

“Siis noorte puhul on need ikka sellised peo või uimastamise kogemused, et ärkan üles, olen kuskil võõras korteris, aluspüksid voodi all. Tüüpiliselt räägitakse sõbrannaga, sõbranna ütleb, et nüüd lähme politseisse. Räägitakse ka emaga, on ka isaga pöördujaid tulnud. Nii et see on siis kas pereliige või sõber reeglina. Ja on ka, nagu ma ütlesin, koolipsühholoog suunab. Päris neid, kes üksinda tulevad ja on noored, alaealised noored, neid on ka väga ükskuid, et nad ise oma tarkusest oskavad pöörduda. Tavaliselt räägitakse ikka kellelegi ja siis koos otsustatakse, et nüüd lähme politseisse. Politsei suunab ka abi järele. Et ma usun, et vanemad tegelikult on väga toetavad, kui on kontakt lapsega või noorega, et siis nad reeglina ka toetavad ja hakkavad ka otsima abi.”

“Hästi sageli sõbrad jah, et ma arvan, et see sõltub kodust, et meil ka väga suukseid toredaid näiteid, kus ikkagi ema on see esimene olnud.”

“Mina leiaks, et ikkagi ideaalmaailmas see võikski nii olla, et vanemad on need, kuhu laps esimesena pöördub, aga me ei ela selles maailmas.”

Spetsialistide intervjuudest ilmnes ka, et vahel harva räägitakse juhtunust otse politseile, lastekaitse töötajale, psühholoogile, arstile või noorsootöötajale või otsitakse abi internetis.

“Minu praktikas on huvitav see, et ikkagi lapsed omavahel vist palju räägivad, sest kõige nooremad minu praktikas on nt isegi 9-aastased ise, nad teavad, et lastekaitse on see, kelle poole võib pöörduda. Noored ise on pöördunud, kas enda looga või siis sõbra looga, aga ma julgen väita, et aina rohkem ja rohkem pöördutakse lastekaitse poole.”

“Noored teavad väga hästi lasteabi numbrit. Aga mul ühes loengus oli nii, et kui ma korduvalt tegin reklaami, et kui tekib mure või mingi probleem, kindlasti võtke ühendust lasteabiga. Ja laps, poiss küsis, et ema ütleski mulle, et ära helista sinna, muidu lastekaitse tuleb ja võtab ära sind, lastekodusse lähed elama. Kas see vastab tõele? [küsis poiss – autorid] Mina olin nagu šokis tegelikult, see oli Harjumaa vene kool ja vanemad ikka nagu räägivad lastele, oma lapsele, et ära räägi koolis ega sõpradele.”

“Ma arvan, et lasteabitelefoni teavad lapsed juba päris hästi, sest see on ka õppeprogrammis sees, ma ei mäleta praegu, mis klassis, aga kuskilt ta jookseb läbi.”

“Aga ikkagi, kuhu lapsed pöörduvad, meil oli ikkagi koolis tervishoiutöötaja. Ja väga palju ikka pöördutakse igasuguste probleemidega, sotsiaalpedagoogi, psühholoogi juurde.”

“Meil on palju väga kenasid noori naissoost politseinikke ja nad pöörduvad politsei poole. Ja mulle tegelikult see mõte meeldib, sest siis ei jää ka asjad õhku. Politsei suhtleb lastemajaga, võtab lastekaitsega ühendust, tulevad ümarlauad asjad, hakatakse uurima.”

„Teenustest nad otse ei tea võib-olla, aga teavad kohti, kust infot hankida. Püüan alati anda ühe kindla tugipunkti - lasteabitelefoni, sest kui piisavalt palju

sama asja korrata, siis jääb lõpuks alateadvusesse. Väärkohtlemisest rääkimine on minu jaoks raske, aga läbi lugude on infot lihtsam noorteni viia. Ma ei arvagi, et pean teadma põhjalikult seksuaalsest väärkohtlemisest – pigem kaasan ikka häid kolleege lastemajast.“

“Ma arvan, et anonüümsed veebivõimalused on need või siis, kui koolis on head suhted psühholoogiga, varem on käidud või julgus on kokku võetud, see on minu arvamus.”

On ka juhtumeid, kus vanemad või sõbrad ise märkavad, et noore suhtes võib olla kasutatud seksuaalvägivalda.

“Mis veel on, et minu töö kogemused, kõigepealt tulevad räägivad sõbrad, et ta käitub nii kummaliselt, me ei saa aru, mis tal viga on.”

“Üks naine rääkis, kuidas temal seksuaalne väärkohtlemine kunagi lapseas oli oma ema elukaaslase poolt – satuti lihtsalt peale.”

Tõenäosus, et ohver pöördub esmalt politsei poole, on noorte hinnangul madal seetõttu, et noortel puudub usaldus, et politsei suudaks selliseid olukordi lahendada. Tihti ei ole juhtumid ka must-valged ning ohvril on hirm ise karistatud saada, näiteks kui alaealine ohver tarvitas seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal alkoholi või narkootikume. Samas kinnitavad noored, et koos usaldusisikuga ollakse juba rohkem valmis ka politsei poole pöörduma.

“Nii palju, kui ma kuulnud olen, siis politsei lihtsalt ütleb selle peale, et “oi noh, sorri juhtus”.“

“Samamoodi need korgijoogi teemad, see Sass Henno räägib pidevalt korgijoogist ja siis nagu naised pöörduvad, aga siis politsei, noh 6 kuud hiljem ütleb, et sorri ja kriminaaluurimine kinni, midagi pole leitud.”

“Nad kardavad võõrale rääkida, neil on politseiametnik ikkagi võõras ju, ei julge rääkida.”

“Ja nad kardavad võib-olla tagajärgi ka, mis siis saab, kui nad politseile räägivad.”

“Seal on tegelikult see, et kui sa pöördud politseisse, siis a’la, kui sa oled ise ka midagi valesti teinud, midagi illegaalset teinud ja sa ei ütle seda politseile alguses, a’la oled tõmmanud kanepit, siis pärast, kui see isik kätte saadakse ja see välja tuleb, mis siis sinuga juhtub, sa oled ise ka ju süüdi selles ja sa ei saa süüdistada inimest, kui sa oled ise ka olnud samal ajal mõju all.”

“Tuleks kindlasti minna politseisse, aga vahepeal need olukorrad on natuke keerulisemad, et nt kui mõni tuttav peaks olema seotud veel sellega, nt kui mõni tuttav kasutabki ära inimest, et siis võib-olla ongi natuke raskem. Kui on endal selline süütunne, et ei taha väga minna. Tunnedki, et ise oled süüdi selles, võib-olla oleks saanud midagi teistmoodi teha.”

“Kõigepealt vanemate poole ja siis politseisse.”

Vahel võib olla abiotsimise takistuseks abisaamise viiside rohkus, kuna ei teata, kuhu mingi probleemiga võiks pöörduda.

“Sest kui sul juhtub midagi, sa ikkagi tahad helistada nagu õigesse kohta, mitte valesse.”

Spetsialistide hinnangul vajab väärkoheldu eelkõige usaldusväärset inimest, kellega oma kogemust jagada ja selleks võib olla nii spetsialist kui lähedane isik. Pigem on oluline, et see lähedane isik või spetsialist oskaks temale usaldatud infot mõistvalt reageerida ning vajadusel abivajajat edasi suunata.

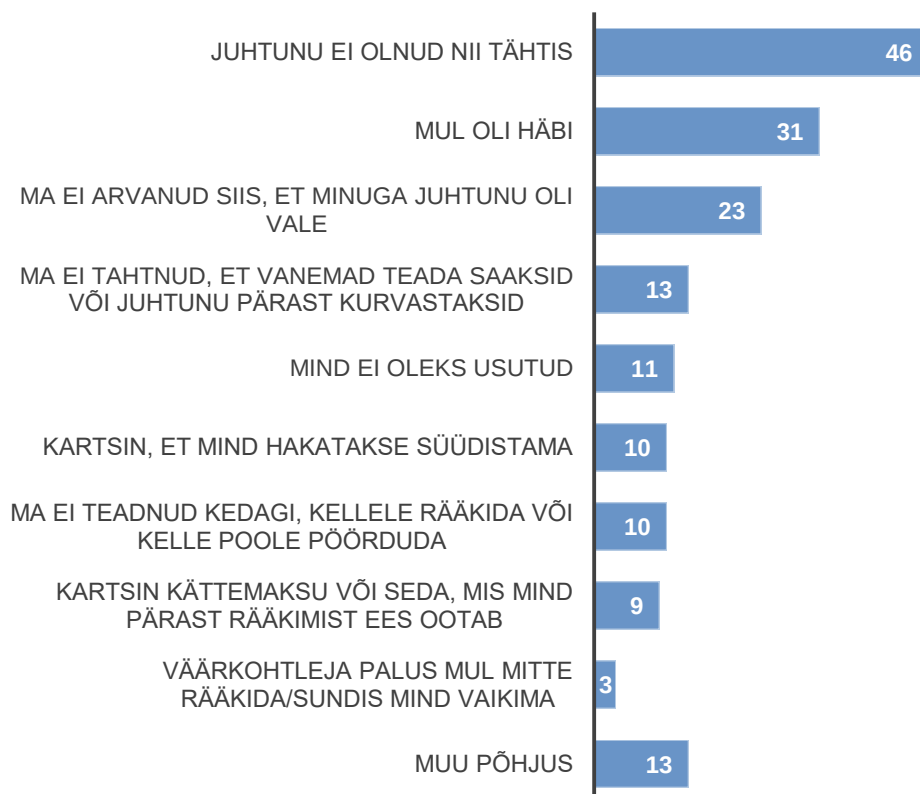
“Satutakse ka psühholoogide juurde abi järele ja mõned siis räägivad naistearsti kabinetis ka, kui on oskuslik kuulaja, et mis temaga on siis olnud ja mis ta arvab, mis tema praegune sümptom on, nt seotud selle kõigega, mis ta on üle elanud. Aga alati ei ole ka psühholoog, kes abiandjaks on, teinekord võib-olla tekib hea kontakt naistearstiga ja tekib võimalus rääkida üldse sellest, et selline asi on. Mõnele inimesele võib ju piisata täiesti sellest. Mõnele piisab täiesti tugirühmast, ta ei pea tingimata saama psühhoteraapiat. ... See võib olla ohvriabi töötaja nt, kes oskab no väga empaatiliselt kuulata ja aidata inimest.”

„Kui üldse räägitakse, siis sellele, keda usaldatakse – sõbrale, mõned ka emale, aga ainult siis, kui suhted head. Olen oma töös noortekeskuses märganud, et seal avanevad noored rohkem ja räägivad mõnikord ka väga valusatest asjadest. Noorteka töötaja on sageli ainus usaldatud täiskasvanu. Rääkimise eesmärk on abi otsimine. Oma praeguse töö tõttu tean, et pöördutakse ka lasteabi- ja ohvriabi telefonile või chatile. Ükskõik, kellele esimesena väärkohtlemisest räägitakse, peaks see jõudma spetsialistini, et noort aidata.“

4.4 Seksuaalvägivalda juhtumist mitterääkimise põhjused

Seksuaalvägivalda kogenud noortel, kes toiminust kellelegi ei rääkinud, paluti täpsustada mitterääkimise põhjus. Kõige sagedamini selgitati mitterääkimist sellega, et juhtunu ei olnud kellelegi rääkimiseks piisavalt tõsine (46%) (joonis 14). Pea kolmandik tõi põhjusena välja häbitunde ning ligi viiendik ei arvanud juhtumi aset leidmise ajal, et temaga juhtunu oli vale käitumine. Vaid kümnendik ohvritest tõi välja, et nad ei teadnud kedagi, kellele rääkida või kelle poole pöörduda.

Keskmisest enam tundsid juhtunu tõttu häbi alaealised noored ja kodus keerulistes suhetes olevad noored. Tütarlapsed kartsid aga rohkem, et neid ennast hakatakse juhtunust süüdistama.

Joonis 14. Seksuaalvägivalla juhtumist mitterääkimise põhjused (% , N=122)

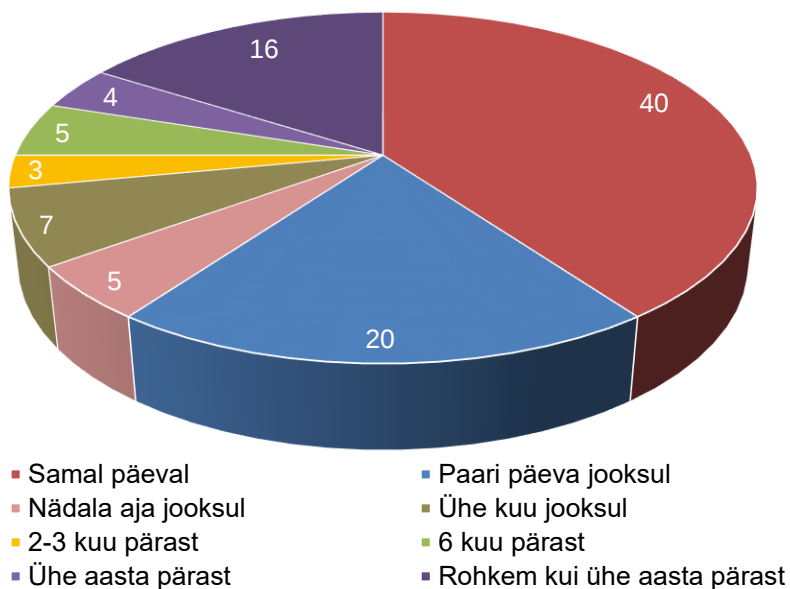
Ka spetsialistid näevad oma töös, et noored ei taha kellelegi rääkida, kuna juhtunu tekitab häbi- ja/või süütunnet. Pigem allutakse väljapressimistele, kui räägitakse kellelegi.

“Juhtub nii, et lähedasi ei taheta kurvastada, aga on ka, kui räägitakse emadele, siis neid ei pruugi vanem uskuda, kui teo toimepanija on lähedane. Süütunne hoiab neid tagasi. Ei julgeta rääkida.”

“Nt kui me praegu toome pedofiili ise avalikuks, aga tal on oma lähedased lapsed ja kõik. Et teine ohver võib-olla ei julge rääkima tulla, sellepärast hoitakse veel rohkem seda kinni, et läheb ju meediasse, meedial on ju suur roll.”

Seksuaalse väärkohtlemise ohvritelt, kes ütlesid, et nad on endaga juhtunust kellelegi rääkinud, küsiti, millal nad seda tegid. Vastustest selgus, et ohvrid räägivad juhtunust pigem kas kohe samal päeval (40%) või paari päeva jooksul (20%) või siis juba pigem aastate pärast (16%) (joonis 15).

Joonis 15. Aeg, millal seksuaalse väärkohtlemise ohvrid räägivad kellegagi juhtunust (% nendest, kes on rääkinud kellegagi juhtunust, N=130)

Ka spetsialistid töid intervjuudes välja, et neil on juhtumeid, kus ohvrid räägivad endaga toimunust alles aastate pärast.

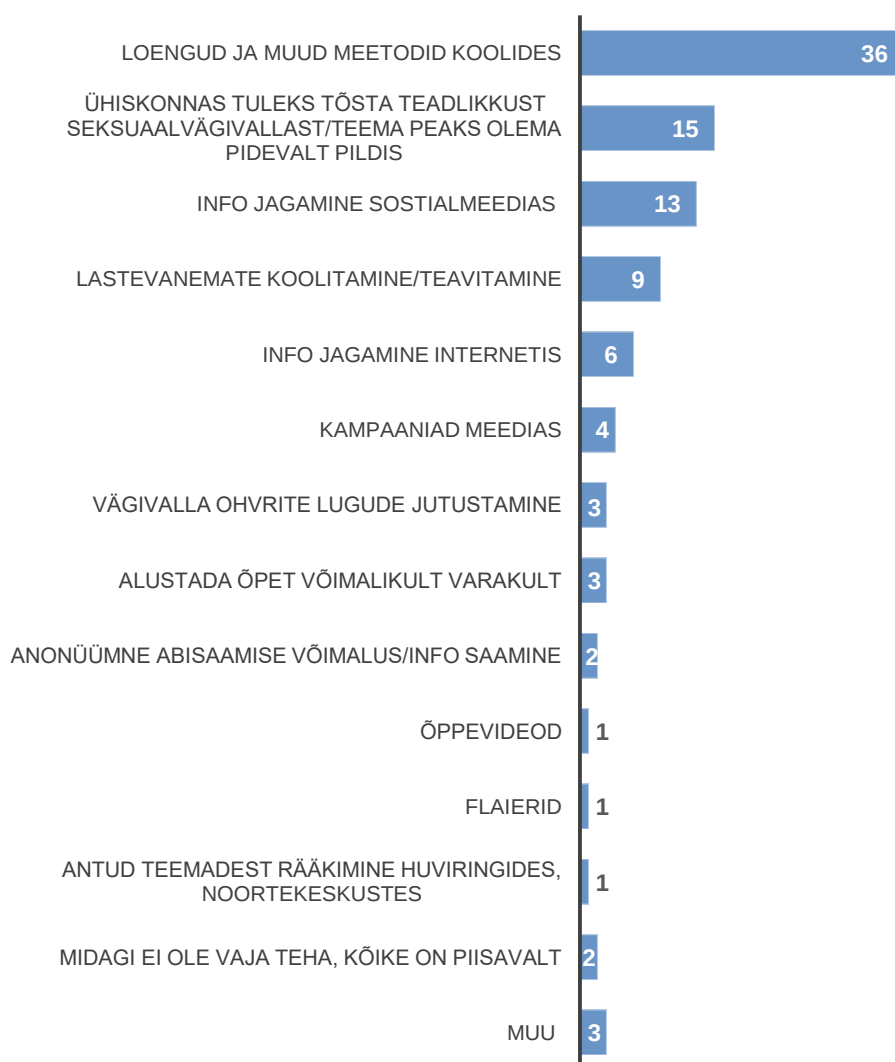

“Paljudel nii-öelda see väljatulemine või see, et ma saan kellelegi ükskord rääkida üle pikkade aastate sellest, et mul on selline asi juhtunud, et see on iseenesest teraapiline juba paljude jaoks, selles ju seksuaalvägivalla tugirühm ka seisneb.”

“Et see on hästi keeruline samm seda ületada, sest ma panen need oma arvamused kokku täiskasvanud inimeste põhjal, kes mul on rääkinud, kui nemad on teismeliselt haiget saanud, et nad kannavad seda nii kaua enda sees.”

Uuringus toodud ettepanekud seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks

Noortelt küsiti, millised oleks nende ettepanekud seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks. Kõige enam arvati, et tuleks jätkata senist suunda, ehk anda seksuaalharidust koolides läbi erinevate õppemeetodite ja programmide (loengud, kooliväliste spetsialistide loengud, grupivestlused, erinevate organisatsioonide külastused jne) (36%) (joonis 16).

Joonis 16. Ettepanekud seksuaalvägivalla ennetuseks (% , N=558).

Noorte hinnangul tuleks senisest enam tõsta ühiskonnas teadlikkust seksuaalvägivallast ning samas tuleks muuta ka hoiakuid, mis viivad seksuaalvägivallani. Lisaks tõid noored välja, et seksuaalse väärkohtlemise kohta tuleks infot noorteni viia läbi sotsiaalmeedia (Youtube, Instagram, Facebook, Tiktok jne). Mitmed noored tõid välja ka selle, et vanemaid tuleks koolitada või informeerida rohkem sellest, millal ja kuidas tuleks lastega seksuaalhariduslikel teemadel rääkida. Oluliseks peeti ka info jagamist üldiselt internetis, meediakampaaniaid, vägivalla ohvrite lugude jutustamist, seksuaalhariduse õpetamise alustamist haridussüsteemis varasemas eas kui praegu. Mõned noored tõid välja, et oluline oleks suurendada võimalusi abi ja nõu saamiseks anonüümselt, õppevideote loomist ja flaierite jagamist ning seksuaalvägivalla teemast rääkimist mitteformaalses hariduses. Kümnendikul noortest ei olnud ettepanekuid ning 2% noortest arvas, et seksuaalvägivalla ennetustegevusi on piisavalt.

5.1 Üldteadmised seksuaalvägivallast ja selle ennetamisest

Järgnevalt on esitatud noorte ja spetsialistide intervjuudest selgunud ettepanekud. Noorte hinnangul tuleks tõsta noorte teadlikkust sellest, et seksuaalvägivalla ohver ei ole kunagi ise vägivallas süüdi.

“See ei ole sinu süü, et sul ei pea häbi selle pärast olema, vaid sa võiksid olla avatud.”

“Ehk praegu levib selline arvamus, et miks noored kardavad sellest rääkida, sest nad kardavad, et neid just selliselt rünnatakse, negatiivse arvamusena, et nad ise on süüdi, nende enda probleem, et riietusid väljakutsuvalt jms. Lihtsalt on vaja muuta kuidagi just ühiskonna suhtumist kõige selle vastu, mis puudutab

seda, et ei, ta ei ole ise süüdi, et on vaja ikkagi põhjalikumalt uurida, kes oli süüdi. Olukorrad on ju erinevad.”

Rohkem peaks rääkima seksuaalõigustest eesmärgiga kasvatada noorte enesekindlust seksuaalsuhetesse astumisel.

„Peakski rääkima sellest rohkem, et seksuaalakti tuleks astuda alles siis, kui sa oled selleks täiesti valmis.“

„Sa teed seda enda jaoks, mitte kellegi teise jaoks.“

Kuigi küsitlustulemused näitasid, et noortega räägitakse kõige enam soostereotüüpidest, selgus intervjuudest, et noorte hinnangul räägitakse liiga vähe sellest, et suhtes võib ohver olla ka mees.

„Palju on ju selliseid naisi, kes kasutavad vaimset terrorit meestega.“

„Jah, naised võimutsevad meeste üle, et ütlevad, et ei lähe kuskile, istud kodus.“

„See tuleneb ilmselt sellest, et rohkem kasutavad mehed naisi seksuaalselt ära, kuid naised jälle kasutavad vaimset vägivalda meeste peal.“

„Õppevideod on kõik sellest, kuidas naisi vägistatakse, aga meestest ei räägita kunagi seal midagi.“

Seega on ka meestevastane vägivald üks noorte poolt väljatoodud teema, mille käsitlemise põhjalikkust, võimalusi ja viise tuleks edaspidi ennetustöös põhjalikumalt uurida ning käsitleda.

5.2 Seksuaalharidus koolides

Seksuaalhariduse kvaliteedi parandamiseks koolis peaks olema rohkem motiveeritud ja koolitatud õpetajaid. Seksuaalhariduse teemat peaks käsitlema rohkem õpetaja erialal ülikoolides ning täiendkoolitusena olemasolevatele õpetajatele. Koolitused peaksid olema osalejatele võimalusel tasuta ning koolitustel osalemist peaks toetama ka koolijuhid.

“Kuna enamuse õpetajaid on meil juba või lähenevad pensionieale, siis muidugi on oluline ka see õpetajate väljaõpe, et ülikoolides, kus neid õpetajaid õpetatakse, et need teemad oleksid sees. Aga väga väike osa on neid õpetajaid, kes on tulnud ülikoolidest, et enamik on siis praegu töötavad ja nendele peaks pakkuma täiendõpet. Ja õpetajate täiendõpe peab olema tasuta, see peab olema hästi soodustatud juhtkondade poolt. Sest kui asendajat ei ole ja direktor ütleb, et sa selle koolituspäeva eest palka ei saa, siis õpetaja pigem jätab koolitusele tulemata, isegi kui see koolitus on tasuta, nii et sellised barjäärid peavad olema kõrvaldatud, et õpetajatel tõesti oleks võimalik tulla koolitusele. Mina olen absoluutselt kooli usku ja ma arvan, et see teema peaks olema koolis õppekavas sees, õppevaras sees ja õpetajad hästi toetatud. Tuleb palju koolitusi läbi viia ja neid õpetajaid proovida siis ikkagi kaasata ja harida, et nad neid tunde annaks ka päriselt.”

“Parem on ikka luua see võimalus nt, et kui õpetaja vähegi huvi ilmutab, et tal oleks kohe tasuta kättesaadav koolitus võtta. Võib-olla mingi e-õppe toega. Aga sellist täiuslikku õpetajate täiendkoolituste süsteemi meil praegu ei ole. Meil on ikka projektipõhine olnud see, et kuidas me saame neid koolitusi pakkuda.”

Seksuaal- ja suhtevägivalla teema käsitus ei ole spetsialistide ega ka noorte hinnangul haridussüsteemis järjepidev.

Noored:

„Minu arvates selline 2 aasta vahedega selle teema käsitlemine tekitab infosulu. Võiks pidevalt rääkida sellest.“

„Ma arvan, et igas klassis võiks rääkida ja mida vanemaks saad, seda rohkem peaks rääkima nendel teemadel.“

„Või nt isegi kui igas klassis ei räägita sel teemal, siis võiks teha üle kooli iga-aastaseid selliseid loenguid.“

„Kui teha iga aasta 1 kord nädalas, siis võiks alustada 3. klassi asemel 5. klassist nende teemadega. Korrata iga aasta neid teemasid üle, siis püsiks meeles.“

„Seda teemat peaks käsitlema süstemaatiliselt, mitte ainult loengu vormis korra.“

“No see oli väga kaua aega tagasi, kui räägiti seksuaalteemadel, vahepeal ei ole midagi ja siis unustad ära ja siis õpid lihtsalt seda, et kus kohas süda asub.”

“Meil ongi põhimõtteliselt mitu aastat tagasi olnud sellised loengud ja sellest ajast nagu väga palju ei mäleta. Et iga aasta peaks midagi olema.”

Spetsialistid:

“Ja ma arvan, et oluline on ka süsteemsus, et me alustame lasteaias ja sellele ei jää mingi blokk, et auku ei jää nagu vahele ja siis tuleme jälle, siis kui tüdrukutel rinnad kasvavad.”

“Ja kõik see, et selle teemaga on natukene ikka midagi, täna meil on selline teema, järgmine kord teeme kontrolltöö. Ma näen ka mitmes kohas on nii, nüüd meil on 2h see teema ja nüüd kontrolltöö, no see tähendab, see ei toimi.”

“Noh muidugi võiks algklassi rohkem seda teemat viia, mitte jätta põhikooli lõppu ja keskkooli.”

Noorte hinnangul võiks suhte- ja seksuaalvägivalla teema käsitlemisega alustada II kooliastmes, 5.–6. klassis ning seda võiks teha läbivalt aastast aastasse kuni põhikooli lõpuni. Gümnaasiumiastmes oleks noorte hinnangul liiga hilja alustada suhte- ja seksuaalvägivalla teema käsitlemist, sest paljud noored alustavad seksuaalsuhetega juba põhikooli III astmes.

„Minu arvates võiks hakata juba siis rääkima, kui inimeseõpetuses seksuaalteemadest rääkima hakatakse.“

„Minul praegu 12. klassis on teemaks lähisuhtevägivald, aga see on gümnaasiumiaste viimane lõpuklass. Minu arvates see tuleb liiga hilja teemaks, et paljud noored puutuvad sellega kokku oluliselt varem või kuulevad sellest teemast varem, aga nad ei oska käituda nendes situatsioonides, nt ähvardamine, vaimne vägivald jne.“

„Täna on juba 7. klassi omad suhetes. Et võiks juba varem alustada.“

“Mulle tundub, et peab alustama selle rääkimist nii vara kui võimalik, sest isegi kui on keskkonnas isikuid, kes provotseerivad seda tegema, need on need, kes

seda teevad, siis nad võivad lihtsalt mitte teada, et nii ei tohi. Tähendab, seda ei pea rääkima mitte teadlikus vanuses, mis on mingi 14, 15 aastat, vaid palju varem, et juba saaks aru, et see on halb.”

Vastupidiselt spetsialistide seisukohale ei peaks noorte arvates seksuaalse väärkohtlemise teemat käsitlema lasteaias, kuna see oleks nende hinnangul liiga vara ning lastele mitte eakohane teema. Küll aga peaks noorte arvates lasteaia ja algklassi õpilastele rääkima internetis leiduvatest ohtudest.

“Nagu lasteaia lastele vist päris niimoodi süvendatult ei ole mõtet sellest rääkida, et ongi nii nagu meile praegu räägiti, pealiskaudselt. Et see ongi, et aastatega kuidagi edasi arendada seda, et rääkida.”

“Lasteaias ei, aga põhimõtteliselt mida noorem, seda parem oleks, aga teatud asjad jätta rääkimata, mitte liiga kiiresti peale suruda.”

“Lasteaia eas oleks pigem traumeeriv. Selliseid asju räägivad jah vanemad, et ma ei tea, kui keegi pakub kommi, et kaasa ei lähe.”

“Põhimõtteliselt last peab harima enne, kui teda internetti lasta. Ikkagi internetis on teatud reeglid. Näiteks võõraga kohtumisest keeldumine. Võib isegi kohustuslikus formaadis. See on sama, nagu öelda lapsele, et ära tee võõrale ust lahti. Et laps saaks eristada siis seal esimesi märke, kui inimene otsib temaga lähedust või kohtuda, siis tuleb öelda ei. Lapsele tuleb õpetada EI ütlemine selgeks.”

Kvaliteetse seksuaalhariduse takistuseks võib spetsialistide hinnangul kujuneda koolijuhtide negatiivne suhtumine seksuaalharidusse koolis.

“Aga ma olen näinud heas mõttes koolijuhte, kes ütlevad, et meil on üks õpetaja, ta teab, ta näeb kogu seda perspektiivi, kogu seda protsessi, mida ta tahab saavutada, mitte nii, et need kellel on augud, võta sina 5. klass, sina võta 4. Sa ei ole isegi tasemeõpet läbinud.”

“Ma ütleksin ka praegu, et ega inimeseõpetusel on ka, et teatud koolides on sellega nagu väga hästi, on väga järjepidev ja sellega tegeldakse, aga tegelikult ütleme ju need väljatöötatud programmid ja asjad on väga head. Aga seal ka tihti inimesed muutuvad, noh et umbes, et võta sina need tunnid, sul on praegu siin ja see, aga kuidas ma sellest räägin, ma seda ei teagi, ah ma jätan selle teema vahele, tähendab ka niisugused asjad on seal.”

“Et oleks jube hea, kui oleks mingi selline toetav juhtimine ja selline tunne, et küll on hea, et on inimesi, kes jaksavad seda tööd teha.”

Väärkohtlemise ennetamiseks tuleks seksuaalhariduslikke teadmisi edasi anda küll teoreetiliselt, kuid sealjuures põhjus-tagajärg seostena, muutes nii ühiskonnas kehtivaid stereotüüpeid hoiakuid, mis omakorda mõjutavad riskikäitumist.

“No kui sa tahad inimese nagu mingit tervisekäitumist või üldse käitumist muuta, siis üks auk, kuhu minu arust astutakse, et minnakse ainult teadmisi edastama, noh räägime neile ära, kuidas asjad käivad ja küll nad siis juba käituvad õigesti. Et kui sa ikkagi adresseerid neid kolme asja: teadmisi, oskusi ja hoiakuid, siis peaks ta kõige edukamalt kohale viima selle, mis me tahame, et ennetada vägivalda. Ja ilmselt ei saa suhtevägivalda ennetada, kui sa ei adresseeri sooküsimusi, soostereotüüpe. Sellepärast, et kui lihtsalt räägid, et vägivald on halb ja ärge tehke, noh, see ei vii kohale, sa pead ikkagi

rääkima, miks ta on soolise iseloomuga sageli, see suhtevägivald. Nt kuidas sellised traditsioonilised mudelid, seesama ei ütlemine, naistel ei sobi jah öelda ja peavad puiklema kuidagi ja kättesaamatut mängima ja kuidas see tegelikult reaalses suhtes nii palju barjääre tekitab ja pärsib sellist otsekohest suhtlust inimeste vahel, et kui sa sellist asja õpetad koolis, läbi reaalseste olukordade, mina olen küll kogenud, et see tohutult valgustab inimesi. Et sama, et kas peaks vastutulelik olema noormehe soovile, kui noormees on välja teinud näiteks. Mis ei ütlemine on või et poisid ei tohiks oma muret ja kurbust välja näidata kunagi. Et mis see nagu kaasa tegelikult toob. Kui seda noores vanuses teadvustada, siis võib-olla ka saab ise suhtevägivald ennetatud paremini.”

Noorte sõnul lähenevad õpetajad tunnipidamisse soopõhiselt erinevalt, osa klassides viiakse tunnid läbi poisid ja tüdrukud eraldi, osades mitte. Noorte arvates sõltub see klassist, millise lähenemisviisi õpetaja teemade käsitlemisel valib. Intervjuudes selgus ka asjaolu, et põhikoolis poistega seksuaalteemade käsitlemine võib õpetajal raskusi tekitada, kuna osad poisid püüavad tundides jätta mulje, et nad on antud teemadel piisavalt kogenud või sel teemal palju nalja teha. Seetõttu tuleks õpetajal endal lähtuvalt temaatilisest juhendmaterjalidest otsustada, kas ja kui võrd peaks seksuaalharidust andma soopõhiselt.

„Alguses on poiste ja tüdrukute lahusolek hea, kuid lõpuks peaks nad ikkagi kokku tooma, sest see teema puudutab mõlemat poolt ja minu arvates ei ole selleks põhjust, miks peaks neid lahku lööma.“

„Ma olen nõus, et see puudutab mõlemat sugu. Et muidu saad sa teada, mida mees peab tegema ja tundma, aga sa ei tea, mis teine pool teab või tunneb.“

„Ma saan aru sellest, et igal teemal on oma sissejuhatust soopõhiselt, kuid minu arvates ei ole vaja eraldi gruppe teha kogu aeg. Nt et ma tean kuidas mina pean tegema, kuid ma ei tea, mis poiss mõtleb või teab.“

„Meie klassis olid poisid sellise olekuga, et ma tean isegi neid asju, et mida sa räägid siin. Tüdrukud istusid vaikselt nurgas, sest nad teadsid, et varsti tuleb vaidlus üle klassi ja poisid on sellise suhtumisega, et ma tean isegi neid asju. Kuid minu arvates noored arvavad endast nii palju, et nad arvavad, nad saavad hakkama ja pole vaja rääkida sel teemal.“

“ Ja meie klassis on ka tegelikult selliseid poisse, kes nagu võtavad seda tõsiselt ja kes nagu ongi natuke nagu täiskasvanulikumad, aga siis ongi nagu need mõned lapsikud, kes teevad ainult nalja selle üle.”

Spetsialistide hinnangul tuleks lastele ja noortele kättesaadavat seksuaalteemalist filtreerimata infot selgitada, et maandada riskikäitumist.

“Selles mõttes võib-olla ei saagi väga palju võrrelda, et tõesti ligipääs infole ja valimatule infole on ju lastel ja noortel meeletu. Et algklassilaps, kes vaatab pornot, ta lihtsalt pääseb ligi, ta isegi ei saa aru ja siis nad hakkavadki jäljendama, eks nt 6. klassi poistel on sellised küsimused, et miks need naised ikka meestel need seljad veriseks kraabivad seal seksuaalvahekorra ajal või miks need naised nii hullult karjuvad. Sain aru, et tegelikult on nad vaadanud neid filme ja sealt see küsimus tuleb.”

5.3 Õppemeetodid koolides

Nii spetsialistid kui ka noored arvavad, et koolis tuleks seksuaalhariduslikes tundides kasutada rohkem aktiivõppemeetodeid ja kogemusõpet (ekspertide toomine koolidesse, organisatsioonide külastus, rollimängud, rühmatööd jne).

“Aktiivne kaasamine ja noh ikka selle mõttega, et mõjutada neid hoiakuid.”

“Mis õpilased nt selle kursuse raames praegu kõige olulisemaks pidasid - just rühmatöid, et me saime omavahel rääkida, arutada nendest teemadest, neil oli ju siinsamas see lähisuhtevägivald, kohtinguvägivald kõik need teemad, eksole, et see neile meeldis kõige rohkem. Tal on hästi oluline, et see sama temaealine arvab samamoodi.”

“Mina natuke nagu pelgasin, et me lähme Eesti kooli, et seal äkki ongi mingi siuke asi, et kangutatakse sõnu välja, aga absoluutselt enam ei ole sellist asja.”

“Ennetuse mõttes, et kuhu siis pöörduda, kas te teate, kuhu pöörduda ja mis siis on need lood, kas te olete kuulnud, see on üks võimalik variant, aga seda peaks siis vedama mitte aineõpetaja vaid ikkagi, ma ütlen, TAI poolt koolitatud spetsialist, kes seda programmi on läbi viimas või oskab. No õpetaja võib teada narkootikumidest küll, aga ei narkootikumidele või alkoholile, parem ikkagi, kui räägib see, kes teab nendest asjadest, et kui tekivad ka küsimused, et mis, kuhu ma pöördun, mis on seadusandlus, et siis ollakse ikkagi täitsa pädev.”

Koolides käiakse üsna palju rääkimas riskikäitumisest, kuid seksuaalvaldkonnast räägitakse vähe. Samas noortele meeldib, kui oma ala spetsialistid käivad koolides rääkimas. Loengud ja arutelud võiksid sealjuures olla pigem klassipõhised.

“Ma arvan, et kui inimene, kes on tegelikult ise kogenud ja teab sellest asjast rohkem, suudab noorematele, nagu nooremaid puudutada paremini kui õpetaja tegelikult.”

“Just selle teema peale ei ole olnud, meil olid need narkootikumid ja alkoholi kohta, aga nagu selle teema peale veel ei ole.”

“Sass Henno! Jah, ta annab praegu seda, ta käis mingi üle 200 koolis minu meelest, aga jah, ta vist meie omasse kuidagi ei sattunud, aga jah, ta tegi minu arust päris põhjalikult selle kohta.”

“ See aitaks ka, et kui inimesed, kes nt töötavad selles kohas, võiks tulla nt rääkima.”

“Pigem jääb jaa rohkem nagu meelde, kui keegi omast kogemusest räägib ja siis räägibki, kuidas ta nagu abi sai ja kuidas see nagu toimis selles suhtes.”

“Nii palju kui mina tean, meil koolis on veel, käib spetsialiste, kes räägivad ohutuse reeglitest teedel liiklemisel või tulekahju korral või veel mingi hädaolukorra korral. Ma arvan, et samuti nad võivad võtta spetsialisti, kes räägiks ohutuse reeglitest interneti käitumisest ja põhimõtteliselt ka lihtsalt elus, et mitte kohtuda võõrastega, eriti kui nad on veel sinust vanemad.”

Seksuaalhariduslikke teemasid võiksid edasi anda ka noored noortele.

„Jah, see, et need noored on seal videotes, on ka oluline, sest kui sa vaatad mingit videot, kus mingi vanamutt seletab, siis mõtled, et ou mai gaad, millal see ükskord lõppeb.“

„Nagu meil oli see, et me tegime väikeste laste jaoks presentatsiooni inimõiguste teemal, et võib samuti kuu või päev sellele päevale lähemal teha mingi nädal, rakendada vanemate klasside õpilasi või õpetajaid, et nad teeksid selliseid programme, et rääkida sellest ühiskonnaõpetuses.“

“Isegi parem kui gümnaasiumi õpilased räägiksid lastele, siis on nagu kohe kaks gruppi kaasatud. Need, kes peavad rääkima, nad peaksid ennast ette

valmistama, aga lapsed, need juba vaataksid, et näed, vanemad gümnasistid jah, järelikut on kasulik.

Seksuaalhariduslikke õppevideote valmistamise protsessi või sotsiaalkampaaniasse tuleks kaasata rohkem noori.

„Need videod võiks olla noortelt noortele. Aga samas peab see olema ka kvaliteetne. Noortel on megalt ideid, kuid ei ole raha, millega neid teostada. Koolis on olemas video- ja peegelkaamera, kuid nendega ei saa kvaliteetset materjali teha. Noori tuleks kaasata, kuid samas peaks olema ka kvaliteetsed vahendid teostamiseks, et need videod läheks peale ka laiemale ringile.“

„Võiks olla ju mingi konkurss. Et antakse teema, noored mõtlevad välja stsenaariumid, 10 parimat ideed valitakse välja ja neile antakse parimad tehnilised võimalused, sh nt näitlejad neid ideid teostada. Nii saadakse nt 10 reklaamklippi, videot vms, mida saaks riiklikult levitada. Ühesõnaga professionaalide ja noorte koostöö.“

Õppevideote keelekasutust tuleks pilotiseerida noorte seas.

„Keelekasutus ka, et viimasel ajal püütakse noorte slängiga filme teha, siis ma mõtlen, et appi, ma ei suuda seda vaadata. Nt presidendi kõne 2020, see oli õudne. Selline asi ka ei kõida, see asi peab olema siiras ja õige.“

Õppevideod võiksid noorte arvates olla dokumentaalsed.

“Ja võikski olla lihtsalt nagu tavalised inimesed, sest et nagu tihtipeale on ka mingid videod või midagi, ja siis seal näidatakse, nagu ongi näitlejad sellised inimesed. Et võikski olla pärisinimesed, kellega nagu päriselt need asjad juhtunud on, et ei ole nagu tuntud inimesed rääkimas kellegi teise lugu.”
„Need peaks olema tehtud tõestisündinud lugudel ja seda võiks kohe alguses öelda, siis see omakorda juba köidab.“

Noorte arvates võiks suhte- ja seksuaalvägivalla teemat integreerida rohkem ka teistesse õppeainetesse.

„Seda võiks kaasata ka muudesse ainetesse, mitte ainult inimeseõpetus või perekonnaõpetus, nt eesti keele tekstides, mingid artiklid on nt selle kohta või üldse.“

“Igas keeles on sellised ülesanded, kus on lihtsalt tekst, mida tuleb lugeda või midagi lisada või lihtsalt leida sõnad või vastata küsimustele ja kuigi see oleks ainult diskussioon sellel teemal või küsimustele vastamine, aga vähemalt selle teema põimimine sinna, et ta on olemas ja sellest räägitakse. Ma mäletan, meil oli mingi õpik inglise keeles ja seal lihtsalt räägiti sellest, kuidas loomi, kes surevad, hoitakse farmatseutilistel eesmärkidel ja oligi see, et kas see on hea või halb jne ja said sellest teemast aru, miks samasugust ei võiks olla seksuaalsest vägivallast.“

Koolides võiksid olla suhte- ja seksuaalvägivalla teemad päevakorras tervisenädala raames. Lisaks võiks üleriiklikult rohkem välja paista 18. novembril toimuv laste seksuaalvägivalla vastane päev.

„Me võiksime nt tervisenädala asemel vaimse tervise teema võtta, sh seksuaalse vägivalla teema. Selle raames oleks üleval igasugused plakatid, saaks teha rollimänge, aktiivsed tegevused paar päeva, mitte ainult loengud. Praktika peaks kindlasti olema loengute osa.“

“Et oleks kõik see ühel päeval või näiteks ühe nädala jooksul käiakse koolides ringi, räägitakse sellest, tuuakse välja mingid tulemused, mitte essee stiilis, aga nt plakatite kujul või konkursse korraldada.”

5.4 Lapsevanemad

Nii noorte kui spetsialistide intervjuudes toodi välja, et oluline on tõsta ka vanemate teadlikkust noorte suhte- ja seksuaalvägivalla temaatikast ning nende puhul võiks infoallikaks olla televisioon ja raadio, mida noored ise kasutavad seevastu suhteliselt vähe. Spetsialistide hinnangul on eriti mitte-eestlaste perekondades oluline, et vanemad räägiksid lastega kodus suhte- ja seksuaalvägivalla teemadel, milleks tuleks mitte eesti keelt kõnelevatele vanematele teadlikumalt infot jagada.

Noored:

“Tegelikult isegi kui meie ei kuula raadiot või ei vaata telekat, seda on vaja, et noh vanem põlvkond just, kes kardab oma väikeste laste pärast, kes

on juba 16-17 aastased, rääkida neile, mis on seks ja mis on vägivald. Just neile ongi vaja infot selle kohta, et sellest võib rääkida, sellepärast ongi seda vaja lasta raadiosse või telekanalitele, see ei ole halb mõte.”

Spetsialistid:

“See ongi see, kus see laps need emotsioonid ja kogu selle teadmise saab. Kodust algab see kõik, mitte formaalse seksuaalharidusega.”

“Mis tegelikkuses vene kogukonnas on veel hästi erinevat, et kui eesti laps usub õpetajaid rohkem kui vanemaid, siis vene lapsel on absoluutselt vastupidi. Tema usub oma vanemaid oluliselt rohkem kui kooliharidust või midagi sellist, et seal see ongi see perekonna roll on oluliselt teine.”

5.5 Seksuaalse väärkohtlemise ennetuse infoallikad

Noorte intervjuudest selgus, et noortele võiks rohkem olla sisulisi sotsiaalkampaaniaid, mida võiks levitada nii Youtube'is, mujal sotsiaalmeedias, internetis kui ka ühistranspordis ja tänavareklaamis.

„Selliseid sotsiaalkampaaniaid koos lahendustega võiks rohkem olla nt bussipeatustes, tänavatel, internetis nt Youtubes (15 sek reklaam).“

„Need sotisaalreklaamid võiks olla ka midagi muud ka kui see „ei“ on „ei“. See on juba igav, seda on nii palju räägitud. Reklaami algus peaks olema väga huvitav, eriti nt Youtubes.“

„Viimasel ajal on need reklaamid sellised, et lööme peale hüüdlause ja siis see, et vaata rohkem mingilt kodulehelt. See ei tööta üldse (eriti videotes) ma ei hakka ju seda kuhugi üles kirjutama vms. Üks võimalus on see, et kui video jääb pooleli ja ütleb, et vaata mingil lehel edasi, siis see võibolla köidaks mind, kuid niisama ma mingit kodulehte küll otsima ei hakka.“

„Nt Youtubes ma vaatasin ühte reklaami, mis kogu aeg arenes ja ma vaatasingi seda kui filmi ja lõpuks tuli välja, et nad reklaamivad hambapastat. See oli huvitav minu jaoks.“

„Jah, tänavareklaamid, telekat küll noored tänapäeval ei vaata eriti.“

„Võib-olla just olekski sellised kohad, kus nagu videote vahele saaks panna need, sest et video võib-olla torkab silma rohkem kui lihtsalt internet, alati võib-olla ei loe neid reklaame seal.“

„Või siis, ma ei tea, kasvõi nagu reaalselt mingi selline film teha, selline film, mida reaalselt noored tahaks vaatama minna, aga siis see oleks nagu õpetlik ka nagu samal ajal. Sest ma ei tea, ma arvan, et kui lihtsalt teha mingi film väärkohtlemisest, siis ilmselt väga paljud noored ei läheks seda vaatama, kui see oleks tehtud mingi noorte elust, ma ei tea.“

Noorte hinnangul ei tööta noorte seas infoallikana flaietid, kuid koolides võiks infotahvilil olla seksuaalse väärkohtlemise abisaamise võimaluste kohta info.

„Minu vaatenurgast on bussis efektiivsem, sest kui sulle antakse infovoldik, mulle tundub, et 30-st inimesest, kellele see jagatakse, no äkki ainult

1 on see võib-olla kasulik ja keegi jätab selle alles ja vaatab pärast, aga muidu, ausalt, mulle tundub, et kõik suures osas viskavad selle ära.”

“Ja neid inimesi, kes jagavad infovoldikuid, tavaliselt välditakse.”

“Kui nt koolis seisaks üks infotahvel, kus oleks kirjas, et vot sellises kabinetis on selline inimene ja võite temaga arutada, siis ma arvan, et see oleks väga hea.”

“Ma arvan, et keegi nagu väga niimoodi süvendatult ei viitsi nii-öelda lugeda seda infovoldikut.”

Spetsialistide hinnangul tuleks seksuaalvägivalla ennetamise teemat kuvada rohkem meedias, eriti hoiakute teemat.

“Aga muidugi, kui raha on, siis oleks alati hea seda teemat nii-öelda oskuslike meediakampaaniatega ka fookuses hoida, mis just paneks mõtlema ja kujundaks hoiakuid, et noh, seda meediakampaaniat on juba olnud, et a’la öeldakse, et vägivallal pole õigustust, aga midagi veel oskuslikumat, mis just sihiks neid hoiakuid, et alati võiks rohkem nii-öelda pildi peal olla seda ka loomulikult.”

5.6 Nõu- ja abisaamise võimalused seksuaalvägivalla korral

Spetsialistide hinnangul on virtuaalsed ja telefoni teel abisaamise võimalused head, kuid näost-näku abisaamine on üle-Eesti kaootiline ning põhilised abisaamise võimalused asuvad suurtes linnades.

“Minu arvates siin need virtuaalsed abisaamise võimalused on superhead. Aga milles ma tunnen, et on vajaka, on see, et selline füüsiline abisaamine üle Eesti on väga ebaühtlane. Et noh, me räägime siin Tallinnas ja Tartus ja võib-olla Pärnus ja suuremates asukohtades on see lihtsam. Aga nt kui me lasteabitelefonile saame laste kõnesid ja sa küsid, et kes su kodukohas on perearst – ei ma ei lähe sinna, ta on ema sõbranna nt või mis iganes väikestes kohtades, et see on tegelikult, et suuremad asukohad on jah kenasti kaetud ja saab last suunata, aga väiksemates kohtades, enamik Eesti ju regionaalselt ongi väiksemad sellised asulad, et see on nagu minu mure, et need lapsed ei jää üksi.”

“Meil on ka amor.ee’s küsi nõu rubriik ja seal ka ja sellega on ka niimoodi, et meil on küsi nõu rubriik ja foorum, aga foorum on kontrollitud. Ehk siis, kui on näha, et mingi asi läheb käest ära, siis sekkub administraator. Kui on murekiri, kus ta näeb, et noor hakkab küsima teistelt noortelt, aga see vajab spetsialist abi, siis sekkub administraator.”

Nii spetsialiste kui vastuvõtuaegu on liiga vähe, mis tuleneb osaliselt sellest, et spetsialistid töötavad korraga erinevates organisatsioonides. Noor peaks saama spetsialisti vastuvõtule kiiremini, kui see täna võimalik on.

“Noored ütlevad seda, et nad käivad arsti juures, nõustamiskabinetis, aga seda on nii vähe - mul tuli veel küsimusi, aga ma saan minna alles 3 nädala pärast. Aga neil on vaja nüüd ja praegu. See nõustaja, kelle juures käidi, oli hea, aga tal ei ole vastuvõtuaega.”

„Kardan, et ka selles teemas on tegijad väga koormatud ja killustunud mitme töökoha vahel. Eesti riigis mõnikord soositakse seda, et üks spetsialist töötab mitme tööandja juures ja lõpuks ei tee kuskil midagi lõpuni.“

“Aga lihtsalt, et see jääb ju ka kõik selle Haigekassa lepingute taha, kui sa ei saa hoida piisavalt töötajaid. Ja tegelikkuses, kui nüüd punkt-punktilt lugeda seda meie kvaliteedijuhendit, siis peab noor saama vastuvõtule ühe nädala jooksul. Aga arsti aeg jookseb täis, et siis meil ongi need ajad erakorralistele ja siis me avame rohkem noortenõustaja vastuvõttu, et nende jaoks, kes ei vaja arsti. Aga Eestis on jälle see arstikultus, et ma pean minema arsti juurde, et ma ei saa minna selle ämmaemanda juurde.”

Uuringus osalenud spetsialistide arvates on praegu probleemiks ka see, et noorel ei ole võimalik pääseda ühe ja sama tema jaoks usaldusväärse spetsialisti vastuvõtule. Igal vastuvõtul võib olla uus spetsialist, mis vähendab noore silmis abisaamise usaldusväärsust.

“Aga muidugi laste ja noortega on see, et mulle küll tundub, et Eesti riik võiks püüda endale lubada seda, et laps saab ühe nõustaja juurde, seesama usaldus. Täiskasvanuna tegelikult ka ma võin käia iga nädal uue naistearsti juures, kuigi on mulle ka ebamugav, ma ütlen.”

“Aga laps ja noor, kui ta on juba suutnud rääkida ja ta peab rääkima nädala pärast uuesti, siis tuleb tsurr peale. Mida me lasteabitelefonis oleme palju kogenud, et meile helistavad korduvad helistajad. Meil on vahetustega töö, eksju, 12 tunnised vahetused ja siis noor ütleb, ma tahan sama isikuga rääkida, kellega eelmine kord rääkisin, aga tema ei ole täna töö. Ehk siis meie ka väga tõsiselt mõtleme selle peale, et kui tuleb järelnõustamine või edasi nõustamine, et saaks kuidagi võimalusel isikustada seda. Meil ei ole täna seda võimalust

veel, aga me väga tõsiselt mõtleme selle peale, sest me võime need noored muidu kaotada.”

Spetsialistide hinnangul on puudus ka tasuta psühholoogi nõustamise võimalustest. Koolides noorte jaoks ebasobiv psühholoogi kabineti asukoht võib põhjustada olukorra, et noored ei julge psühholoogi juurde minna.

“Minu arust seda psühholoogilise nõustamise poolt, ma tunnen koguaeg, kuigi meil on oma psühholoog, aga ma näen, et seda jääb vajaka. Et ei ole piisavalt aegasid ja ei ole inimestel kusagile pöörduda, eriti tasuta pöörduda.”

“Väärkohtlemine võib-olla 3-4-5-aastaselt aset leidnud ja kui ta on juba teismeline ja kui on need käitumise sümptomid, siis tekib küsimus - kas, kuna ja millal, et siis on laste psühhiaatriline abi vägagi kehvasti kättesaadav, sest psühhiaatreid on vähe, järjekorrad on pikad, psühholoogidele samuti.”

“Tegelikult on ju koolis ka niimoodi, et ma mõtlesin, et kui on mõni, nad muidugi käivad ja vägagi tõsiste muredga käivad, erinevate muredga käivad, aga ega ei ole ju lihtne leida seda momenti, et mul on nüüd suur mure ja et ma lähen ja räägin kooli spetsialistile, sest et vahetunnis juba alati keegi on ees, siis on tund, pärast tunde ka juba keegi nii kui niigi koguaeg on, siis ta räägib mingi õpetajaga ja siis jälle juba keegi läks, keegi on, midagi toimub. Et seda momenti, et noh, võtad nüüd hoogu, hingad sisse ja lähed rahulikult, et ega ei olegi eriti. Ja kooli spetsialistid on ju ka päris hõivatud ja linna pealt leida tasuta võimalusi, psühholoogi leida, on peaaegu võimatu. Väga pikad järjekorrad jah.”

Kokkuvõttes tuleks noortega tegelevate spetsialistide arvu suurendada ning rotatsiooni vähendada, luues seeläbi ohvritele abi saamiseks turvalisema keskkonna. Eelkõige on takistuseks antud valdkonna liiga väike eelarve. Spetsialistide puudus võib põhjustada ka seda, et nad ei jõua seksuaalse väärkohtlemise tagajärgedega tegelemise kõrvalt enam ennetusse panustada.

“Inimressursi puudus annab tunda siin, et rohkem inimesi ja rohkem rahastust ikka sellesse valdkonda, see on otseselt ju rahaga seotud ka, mis asju prioriteediks peetakse. Et kui on ainult väga väike rahastus, aga samas tehakse suur linn, siis jäävad need spetsialistid üksinda ja toetuseta.”

“Kui ma võtaks mingi MTÜ enda kanda, nt selle ennetusprogrammi läbiviimise, siis on see õhust ja armastusest. Sa võid käia küll, aga kütet ja bensiini on ka vaja ja süüa.”

“Üks on siis riigi arengukava ennetustegevuste osas ja kui on need plaanid, et neid ka ellu saaks viia, et oleks läbimõeldud eelarve, kuidas see hakkaks toimima ja millised, kui TAI'ga koostöös, millised programmid ja kuidas seda teha. Ressursside suurendamine, nii inimjõu kui eelarve ja asutuste osas.”

“Praktikas on väga häid näiteid, aga ma tahan seda öelda, et need lapsed, kui me räägime ennetusest, kellel juba on kuidagi noores, väga õrnas lapseas, kehvasti läinud ja kes on kuidagi juba sinna riskikäitumise poole kaldu, et need lood ei tohi jääda kuidagi selle taha, et inimesed vahetuvad. Et töötajatest keegi saab lapse, kellelgi on terviseprobleemid, aga see järjepidevus ja kättesaadavus. See võiks olla.”

“Ma tean, et Ida-Virumaal lastemaja töötajaid võiks rohkem olla, töö ei oleks ülekoormatud, lihtsalt et nad saaksid ka juba ennetustööd teha.”

Seksuaalvägivalla ennetamise ja ohvritega tegelevatele spetsialistidele peaks võimaldama senisest enam supervisiooni ning soodustada tuleks spetsialistide omavahelist koostööd.

“Ja siis igasugune supervisioon, mis siis nii liidab seda kollektiivi kokku ja juhte ja siis neid töötajaid kokku.”

“Supervisioon, kovisioon, aega töö tegemiseks.”

“Meil on perekonnad, kus toimuvad, kus isa on vägivaldne, peksab naist, lapsi. Ja me ei saa pakkuda elamispinda, et nad kuulusid emale ja seda saavad pakkuda, laste, noh sotsiaaltöötajad, see valdkond. Ja sellepärast me teeme koostööd, et see koostöö on meie jaoks väga oluline.”

“Et meid oleks rohkem. Et nii lastele kui meile endale, et see supervisioon ka, et headele spetsialistidele on ju pikad järjekorrad. Et oleks rohkem aega, et ventileerida saab siis, kui on vaja.”

Riik peaks toetama nõustamisteenuste kättesaadavust ka väiksemates asulates.

“Aga me oleme näinud ka nende noorte nõustamiskeskustega, et nad ei lähe väga väikestes või suletud asumites tööle. Nt me Hiiumaaga oleme nüüd püüdnud ja üritanud, aga ei lähe, sellepärast, et see laps leiab, et on palju turvalisem minna sinna praami peale ja siis sõita Haapsallu või siis tulla Tallinnasse. Ja ei ole ka kannatust ei raviasutustel ega sellel Eesti Haigekassal, et seda tasapisi niimoodi nagu suurendada, et me tahame kohe, et oleks siis, kõik käiksid. Ei käi kõik ja ei tule kunagi spetsiaalselt loodud teenusesse kõik, et tuleb ainult mingi protsent, aga see kasvab ajaga, aga praegu see on nii

vaevaline, sest kohe tahetakse seda maksimumi sul, sa ei saagi teisiti üldse mingeid lepinguid ega asju. Et mõnes mõttes me ise takistame ka nende teenuste arengut, et kui on vähe rahvast, siis me ütleme, et sellel pole mõtet. Aga võib-olla selle paari inimese jaoks päevas sellel on väga suur mõte.”

Ennetustegevuse planeerimise üks osa on ka ühiskondlik noorte käitumise põhjustagajärgede märkamine ja analüüsimine.

“Ühiskond, teiste heaolu, et mitte öelda, et sa oled paha, vaid et küsida miks, millist abi ta vajab, miks ta hõikab appi oma vägivaldse käitumisega teiste suhtes, mis on tema endaga juhtunud. Uuringud, pedofiilid, kuidas nendest on saanud pedofiilid, mis nende endaga lapsepõlves juhtus, prostitutsioon, mis noortega juhtus, et nad oma keha hakkavad müüma, miks nendel on ükskõik oma kehast.”

Tuleks parandada spetsialistide oskusi ning tõsta motivatsiooni noort ära kuulata, mis on vahel takistatud juurdunud arusaamade, vähese teadlikkuse ja töökoormuse suurenemise tõttu. Vägivalla pisendamine võib aga normaliseerida keelatud käitumist.

“Jätkuvalt on niiviisi, mitte kõik, aga juhtub. Ah ära hakka jälle, ei ole, ta koguaeg on olnud siuke, ta ju ise provotseerib, ta on ju erivajadusega, aga see ei tähenda, et lüüa võib siis täiskasvanu. Üks laps ütles teises klassis: mitte keegi ei või mind lüüa peale minu ema. Miks ta võib sind lüüa? Aga minu ema on mind sünnitanud.”

“Jah, seksuaalväärkohtlemist või löömist või üldse, et oh, ta nangunii meelega tahab käksi keerata sellepärast ja ise ta põhjustas selle, et teda kodus löödi.”

Nii noorte kui ka spetsialistide hinnangul tuleks noorte seas tõsta politsei usaldusväärsust seksuaalvägivalla probleemide lahendamisel.

Noored:

“Peaks küll kuidagi avalikult nagu näitama, et kui sa rääkima hakkad, kui sa pöördud politseisse, siis nad on nagu sinu poolel, mitte sinu vastu ja peaks tekitama sellise usaldustunde. Nagu sa saad minna ja sind kuulatakse.”

Spetsialistid:

“Noorsoopolitsei tegeleb ennetusega, mitte ainult liikluse valdkonnas. Oluline on tõsta ka nende teadmisi ja oskuseid käia koolist kooli, sest nemad on ka üks ressurss, kes räägiksid sellest, et julge ei öelda, julge abi küsida, politsei ei ole karistaja, politsei on su toetaja. Taas luua seda usaldussuhet ka politsei osas, et ta ei ole karistusorgan, vaid ennetus- ja abistusorgan, juba maast madalast.”

Järeldused ja soovitused

Käesoleva uuringu peamine eesmärk oli hinnata laste ja noorte vastu suunatud seksuaalse väärkohtlemise ennetuspoliitika mõjusid. On märkimisväärne, et viimase 12 kuu jooksul on kogenud vähemalt ühel korral vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise liiki internetis 45% 16–26-aastastest Eesti noortest ning sama suur osakaal on neid noori, kes on elu jooksul langenud vähemalt üht liiki seksuaalse väärkohtlemise ohvriks päriselus. Võib öelda, et noored vajavad tänasest tõhusamaid seksuaalse väärkohtlemise ennetusmeetmeid.

Nii spetsialistide kui noorte ootused on, et üldharidussüsteemis jätkuks suhte- ja seksuaalvägivalla ennetava seksuaalhariduse elluviimine. Kuna märkimisväärne hulk noortest kogeb seksuaalset väärkohtlemist esimest korda juba enne 12-aastaseks saamist, siis on oluline, et seksuaalse väärkohtlemise ennetuse võimalustest räägitakse koolis hiljemalt põhikooli II õppeastmest. Noorte ja spetsialistide hinnangul oleks võimalik seksuaalset väärkohtlemist ennetada ka järjepidevama seksuaalõpetusega, sh seksuaalvägivalla ennetamise teemat käsitledes, koolis, seega on soovitatav viia seksuaalõpetust läbi igal õppeaastal alates põhikooli II astmest. Osaliselt võiks õpet integreerida teistesse õppeainetesse läbi erinevate õppemeetodite, nt tekstidena keeleõpikutes, uurimustöödena, kohustusliku õppekirjandusena eesti keeles vms. Kuna vahel saab koolides seksuaalhariduse järjepidevuse takistuseks koolijuhtide ükskõikne suhtumine antud valdkonda, tuleks suhte- ja seksuaalvägivalla ennetuse vajalikkust koolis kanaliseerida ka koolijuhtidele, näiteks läbi koolituste.

Uuringust selgus, et seksuaalhariduse kvaliteet koolides on ebaühtlane, mille üheks põhjuseks on osa koolides kvalifitseeritud õpetajate puudus. Kvaliteedi parandamiseks tuleks juurde koolitada õpetajaid, kes oleks motiveeritud ja spetsialiseerunud seksuaalhariduse õpetamisele koolides. Selleks tuleks käsitleda seksuaalhariduse teemat rohkem õpetajakutse omandamisel ülikoolides ning

täiendkoolitustes olemasolevatele õpetajatele. Koolitused peaksid sealjuures olema osalejatele tasuta.

Lisaks õpetaja poolt pakutud teema käsitlestele saab suhte- ja seksuaalvägivalla ennetust täiendada spetsialistide loengutega või kaasata vajalike teadmiste ning oskuste korral noorematele info jagamise ka vanemate klasside õpilasi. Uuringust selgus, et spetsialistid käivad koolides küll üsna palju rääkimas riskikäitumisest, kuid noorte hinnangul seksuaal- ja suhtevägivalla teemadel räägitakse liiga vähe. Seega võiksid spetsialistid koolides rohkem ka seksuaalse väärkohtlemise ennetusest rääkida. Loengud ja arutelud võiksid olla pigem klassipõhised, mis võimaldaks rohkem vabamat suhtlemist.

Nii koolis, kodus kui ka mujal räägitakse noortega kõige enam seksuaalset väärkohtlemist põhjustavatest soostereotüüpidest ja seksuaalõigustest ning erinevustest. Neljast noorest kolmega on räägitud seksuaal- ja suhtevägivalla ennetusest, kuid enamasti peavad noored infot ebapiisavaks. Uuringust selgus, et noorte hinnangul jääb sageli seksuaalteemade käsitlemine koolides väikesemahuliseks faktipõhiseks loenguks. Spetsialistide hinnangul tuleks küll väärkohtlemise ennetamiseks seksuaalhariduslikke teadmisi edasi anda teoreetiliselt, kuid sealjuures põhjus-tagajärg seostena, eesmärgiga muuta seeläbi ka ühiskonnas kehtivaid stereotüüpeid hoiakuid, mis omakorda mõjutavad riskikäitumist. Nii noorte kui ka spetsialistide hinnangul on oluline puudujääk hariduses ka seksuaal- ja suhtevägivalla ennetamise temaatikat käsitledes sotsiaalsete oskuste arendamine probleemituatsioonides. Oskuste ja teadmiste puudus suhte- ja seksuaalvägivalla ennetamiseks põhjustab aga noortes ebakindlust suhetes ning seksuaalkontaktides, mis mõnel juhul viivad ka seksuaalse väärkohtlemiseni. Seega tuleks seksuaal- ja suhtevägivalla teema käsitlemisel koolis senisest enam pöörata tähelepanu põhjus-tagajärg seoste selgitamisele ning sotsiaalsete oskuste arendamisele probleemituatsioonides.

Uuringust selgus, et kodudes mitte eesti keelt kõnelevate noortega on keskmiselt vähem räägitud seksuaal- ja suhtevägivalla ennetamise teemadel nii kodus kui ka koolis. Seega on oluline senisest enam suunata seksuaal- ja suhtevägivalla ennetamise temaatikat nii mitte eesti keelt kõnelevatele noortele, õpetajatele kui ka vanematele.

Kuna Eestis on viimase 12 kuu jooksul sattunud suur hulk noori seksuaalse väärkohtlemise ohvriks internetis, siis tuleks kindlasti rääkida noortega rohkem ka interneti ohtudest ning seda juba eelkooliealiste laste puhul.

Noorte hinnangul keskendutakse seksuaalhariduses vahel liigselt (küll samuti vajalikele) anatoomiaga seotud teemadele ning sellevõrra vähem suhte-, seksuaal- ja kohtinguvägivallale, samas noorte ootused on vastupidised. Seksuaalhariduse elluviimisel koolides tuleks leida õpetajatel õige tasakaal anatoomia ning suhte-, seksuaal- ja kohtinguvägivalla teemade käsitlemisel lähtuvalt õppekavast. Noored ootavad ka rohkem aktiivõppemeetodite kasutamist. Kuna seksuaalteemad on delikaatsed, tuleks neid meetodeid kasutada usalduslikus klassikeskkonnas, need peaks olema eakohased ja lähtuma konkreetsest klassi koosseisust.

Noorte ootused sellele, kust nad sooviksid seksuaalse väärkohtlemise kohta infot saada, on vastavuses tegelikkuses enim levinud infoallikatega. Noored soovivad kõige rohkem infot saada koolist, oluliseks peetakse ka spetsiaalseid veebilehti koos nõu küsimise võimalusega ning vestlusringe spetsialistidega. Ligi neljandik noortest peab oluliseks sotsiaalmeedia kampaaniaid. Noorte tähelepanu köidavad ka filmid, mis võiksid olla ülesehitatud ka seriaalina. Noored ootavad sisulisi meediakampaaniaid, mis ei seisneks ainult kodulehe viitest ja lausest “Nii ei tohi!”, vaid kuvatud peaks olema rohkem põhjus–tagajärg seosed. Kampaaniate korraldamisse võiks olla rohkem kaasatud ka noored ise, sh ideede genereerimisse, sisuloomesse, keelekasutuse piloteerimisse jne. Uuringust selgus, et suurt rõhku ei ole otstarbekas panna infoflaierile, sest neid loetakse üldjuhul vähe. Küll aga võiks koolides infotahvil olla statsionaarne info seksuaalse väärkohtlemise korral abi saamise võimaluste kohta.

Iga neljas noor soovib saada seksuaalse väärkohtlemise ennetuse kohta infot oma vanematelt. Vanemate valmisolek lastega avatult seksuaalteemadel rääkida sõltub usaldussuhtest vanemate ja laste vahel, vanemate vanusest, lapsepõlvest ning seksuaalkogemustest. Samas noorte hinnangul on oluline tõsta vanemate enesekindlust selles osas, et nad oleks võimelised lapsega nendel teemadel rääkima ning seda võiks teha läbi nende harimise teemal „Millal, kuidas ning millest tuleks noortega rääkida?“. Tuleks murda ka müüt, et väljastpoolt pere abi otsimine on „häbiasi“, see on eriti oluline mitte eesti keelt kõnelevate perede puhul. Ent uuringust selgus, et lapsevanemate puhul ei tööta klassikaline koolitusformaat, kuna kogemus on näidanud, et vanematel puudub selliste koolituste suhtes huvi. Seega tuleks nende informeerimiseks kasutada teisi kanaleid, milleks võiks olla näiteks e-õpe, saated ja kampaaniad televisioonis ning raadios või mõni muu uudne lähenemine.

On märkimisväärne, et ligi pooled noorena seksuaalset väärkohtlemist kogenutest ei räägi juhtunust kellelegi, kuna juhtunu oli ohvri jaoks sel hetkel ebaoluline või valdas ohvrit häbitunne ja arvamus, et juhtunu ei olnud väärkäitumine. Kümnendiku ohvrite puhul oli mitterääkimise põhjuseks asjaolu, et ei osatud abi otsida. Uuringust selgus, et noortel on küll olemas teadmine, et seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise korral tuleks pöörduda politseisse või mõne muu spetsialisti poole, kuid reaalselt pöörduakse esmalt nende poole väga vähestel juhtudel. Tõenäosus, et ohver pöördub esmalt politsei poole, on noorte hinnangul madal seetõttu, et noortel puudub usaldus, et politsei suudaks selliseid olukordi lahendada. Tihti ei ole juhtumid ka mustvalged ning ohvril on hirm ise karistatud saada, näiteks kui alaealine ohver tarvitas seksuaalse väärkohtlemise juhtumi ajal alkoholi või narkootikume. Seega tuleks noorte seas tõsta politsei usaldusväärsust seksuaal- ja suhtevägivalla probleemide lahendamisel, kuid tegeleda ka ühiskonnas üldisemalt seksuaalse väärkohtlemisega seotud hoiakute muutmisega, et ohvrid julgeks abi otsida.

Uuringust selgus, et veidi enam kui kolmandiku noorte jaoks on olulised seksuaalvägivalla ennetamiseks spetsiaalsed veebilehed koos nõu küsimise võimalusega. Spetsialistide hinnangul on virtuaalsed ja telefoni teel abisaamise

võimalused Eestis head. Kuid samas selgus, et osa noori ei usalda internetis abiküsimise platvorme, sest need on avatud kommenteerimiseks ning sealt ei ole nende hinnangul võimalik professionaalset abi saada. Vahel võib olla abiotsimise takistuseks abisaamise viiside rohkus, kuna ei teata, kuhu mingi probleemiga pöörduda. Seega peaks noortele rohkem selgitama, kuhu millise probleemiga võiks pöörduda. Lisaks peaks noortele kuvama rohkem usaldusväärseid professionaalseid abisaamise võimalusi internetis. Kui internetis on abisaamise võimalusi mitmeid, siis näost-näku abisaamine on üle Eesti pigem kaootiline – põhilised võimalused selleks asuvad suurtes linnades, samas abivajajaid on ka väiksemates asulates ning haldusüksustes. Seega võiks riik panustada rohkem ka nõustamisteenusesse väiksemates haldusüksustes, isegi kui need pole esialgu kuluefektiivsed.

Uuring kinnitas ka seda, et seksuaalse väärkohtlemise teemaga tegelevaid spetsialiste (psühholooge, arste, ämmaemandaid jne) on noorte kohta vähe. Noored vajaksid rohkem isikustatud spetsialistide vastuvõtte ning kiiremat võimalust abi saada. Selge vajadus on noortega tegelevate spetsialistide arvu suurendamiseks ning rotatsiooni vähendamiseks, luues seeläbi ohvritele turvalisema keskkonna abi saamiseks. Lisaks tuleks suurendada ka seksuaalse väärkohtlemise ennetuse ja abistamise valdkonna eelarvet kvaliteetse ja järjepideva teenuse parandamiseks.

Ilmnes ka vajadus parandada spetsialistide oskusi ning tõsta motivatsiooni noori ära kuulata, mis on vahel takistatud juurdunud arusaamade, vähese teadlikkuse ja suure töökoormuse tõttu. Seksuaalse väärkohtlemise ennetamise ja ohvritega tegelevatele spetsialistidele peaks võimaldama süsteemsemat supervisiooni. Samuti tuleks tõhustada spetsialistide omavahelist koostööd, et kohalikes omavalitsustes töötavaid spetsialiste saaksid nõu ja pakutavate teenustega toetada seksuaalselt väärkoheldud lastele ning seksuaalvägivallaohvritele mõeldud teenuseid pakkuvad asutused (Sotsiaalkindlustusameti lastemaja, seksuaalvägivalla kriisiabikeskused, ohvriabi ning lastekaitse), kus ohvritega tegelevatel professionaalidel on selleks vajalik ettevalmistus.

Uuringust selgus, et paljud noored ei usalda koolipersonali oma murede jagamisel, kuna on suur hirm, et usaldatud info ei jää konfidentsiaalseks koolis ega ka väljapool kooli. Ka koolipsühholoogide poole kardetakse pöörduda kõige enam mitteanonüümsuse tõttu. Seetõttu tuleks kindlasti koolipersonalil, kes pakub õpilastele erinevate murede puhul nõu ja abi, mõelda, kuidas saavutada usaldusväärsus abivajavate õpilaste seas. Kindlasti tuleks vaadata üle ka töökorralduse (ligipääs abile) ning kabineti asukoha (anonüümsus).

Kokkuvõttes võib kinnitada, et seksuaalse väärkohtlemise ennetuseks valitud riiklik suund on olnud õige. Kõige enam noored ootavad ja ka saavad infot seksuaalse väärkohtlemise ennetamiseks üldhariduskoolist seksuaalhariduse kaudu. Põhilised valdkonnad, millega tuleks seksuaalse väärkohtlemise ennetamisel senisest enam tegeleda, on seksuaalharidust andvate õpetajate kvalifikatsiooni parandamine, seksuaalhariduse järjepidevuse loomine läbi erinevate õppeastmete, nii internetis kui päriselus toimuva seksuaalse väärkohtlemise ennetustöö, noortele seksuaal- ja suhtevägivalla põhjus-tagajärg seoste ning abisaamisvõimaluste sisu selgitamine, sotsiaalsete oskuste arendamine probleemsituatsioonides käitumiseks, abipakkuvate spetsialistide/politsei usalduse tõstmine noorte hulgas, ennetustööd tegevate ning abipakkuvate spetsialistide arvu suurendamine, rotatsiooni vähendamine ning neile süsteemsema supervisiooni pakkumine.

Lisad

Lisa 1 Küsitlusankeet

Laste seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring

Hea uuringus osaleja!

Täname, et oled nõus osalema noorte seksuaalkäitumise teemalises uuringus. Teadmine noorte kogemustest aitab riigil noori paremini mõista, töötada välja tõhusamaid viise abivajavate noorte aitamiseks ning seksuaalselt ebameeldivate sündmuste ärahoidmiseks.

Uuringus on teemad, mis puudutavad noorte koolitamist seksuaalteemadel, seksuaalse väärkohtlemise kogemusi internetis ja tavaelus. Uuringus on ka küsimusi, mis puudutavad isiklikke teemasid.

Sinu osalemine uuringus on vabatahtlik ning anonüümne – andmeid analüüsitakse vaid üldistatud kujul ning eraldi ei tuvastata vastaja isikut. Sinu vastused on väga olulised.

Küsimustiku täitmine võtab aega kuni 10 minutit.

Tänades

Justiitsministeerium

Eesti Uuringukeskus

Kui vajad seksuaalse väärkohtlemise teemadel nõu või abi, võta julgelt ühendust telefonil 116 111 või chati lasteabi.ee. Pöörduda võib nii laps kui täiskasvanu.

Kui Sul tekib ankeedile vastamisel küsimusi, võta palun ühendust: riin@uuringukeskus.ee.

Taust

T1. Palun märgi oma sugu

1. Poiss/mees
2. Tüdruk/naine

T2. Kui vana Sa oled (vasta täisaastates)?

T3. Milline on Sinu rahvus?

1. Eestlane
2. Venelane
3. Muu (Palun täpsusta)

T4. Milline on Sinu peamine kodune keel?

1. Eesti
2. Vene
3. Muu (palun täpsusta)

A. Kokkupuude seksuaalhariduslike ennetustegevustega Eestis

Järgmised küsimused puudutavad Sinu kogemusi seksuaalhariduslike teemadega nii kodus, koolis kui mujal.

1. Palun märgi, kus on Sulle räägitud järgnevatest seksuaalhariduslikest teemadest?

Teema	Kodus	Koolis	Avatud Noorte-keskuses (ANK)	Noorte nõustamis-keskuses/ nõustamiska binetis	Mujal (kus?)	Ei ole üldse räägitud
1. Soostereotüübid (meeste ja naiste rollidega seotud eelarvamused)						

2. Seksuaalõigused (nt ligipääs vajalikule infole, valikuvabadus jne) ja – erinevused						
3. Pornograafia (seksuaalsete toimingute labane ja pealetükkiv kujutamiseviis)						
4. Seksuaal- ja lähisuhtevägi-vald, sh kohtinguvägi-vald						
5. Nõu ja abi saamise võimalused seksuaalset väärkohtlemist kogenud lastele ja noortele						

2. Kas oled kuulnud lastemajast (2017. aastast pakutav teenus seksuaalselt väärkoheldud lastele)?

1. Jah
2. Ei
3. Ei oska öelda

3. Kas oled kuulnud seksuaalvägivalda kriisiabikeskustest?

1. Jah
2. Ei
3. Ei oska öelda

4. Millised järgmistest ennetustegevustest sobivad Sinu arvates noortele kõige paremini, et kaitsta ennast ja teisi seksuaalse väärkohtlemise eest? (Palun vali kuni 3 varianti)

1. Koolitused
2. Info jagamine koolitundide raames
3. Ennetusprogrammi läbimine koolitundide raames
4. Infovoldikud, infolehed vms
5. Vestlusringid kaasõpilastega
6. Vestlusringid spetsialistidega
7. Spetsiaalsed veebilehed koos nõu küsimise võimalusega
8. Sotsiaalmeediakampaaniad
9. Vestlused vanematega
10. Vanematele suunatud kampaaniad
11. Vestlusringid huviringides (treeninggrupp, noortekeskus...)

5. Kuivõrd piisavalt räägitakse Sinu hinnangul noortele seksuaalset väärkohtlemist puudutavatest teemadest?

1. Täiesti piisavalt
2. Pigem piisavalt
3. Pigem ebapiisavalt
4. Täiesti ebapiisavalt
5. Ei oska öelda

B. Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega internetis

Järgmised küsimused puudutavad Sinu kogemusi internetis (näiteks meili teel, Skype's, Facebook's või muus sotsiaalsõrgustikus) või mobiiltelefonis (nutitefonis).

6. Kas Sa oled kogenud internetis või mobiiltelefonis viimase 12 kuu jooksul midagi järgnevat, mis ei ole Sulle meeldinud või mis on toiminud vastu Sinu tahtmist? Palun anna vastus igal real.

Olukorrad	Ei ole juhtunud	Seda on minuga juhtunud		
		1 kord	2 korda	Rohkem kui 2 korda
1. Keegi on internetis küsinud Sinult Sinu intiimsete kehaosade või seksuaalkogemuste kohta				
2. Keegi on saatnud Sulle endast või teistest alasti fotosid või pilte või videoid seksivatest inimestest				

3. Keegi on palunud Sul saata endast paljastavaid pilte				
4. Keegi on palunud Sul ennast paljalt näidata või teha muud seksuaalset veebikaamera vahendusel				
5. Keegi on näidanud ennast Sulle läbi veebikaamera alasti /näidanud enda suguelundeid Sulle				
6. Keegi on Sinust alasti pilte /pilte Sinu intiimsetest kehaosadest ilma Sinu loata internetis teistele edasi saatnud või kuhugi üles laadinud				
7. Inimene, kellega oled tutvunud internetis, on soovinud Sinuga kohtuda seksuaalsel eesmärgil				
8. Oled kohtunud päriselus inimesega, kellega tutvusid internetis ning kes lähenes Sulle seksuaalselt vastu Sinu tahtmist				

C. Kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega päriselus

Mõnikord on inimesi keelitatud, ähvardatud või sunnitud jõuga osalema seksuaalses tegevuses ilma, et nad oleksid seda soovinud või saanud ennast kaitsta. Järgnevad küsimused on selliste olukordade kohta päriselus (mitte internetis).

7. Kas Sinuga on juhtunud vastu Sinu tahtmist midagi järgnevast ning mitu korda on seda Sinu elus juhtunud? Palun anna vastus igal real.

Keegi on...	Ei ole juhtunud	Seda on minuga juhtunud		
		1 kord	2 korda	Rohkem kui 2 korda
1 ...näidanud Sulle enda suguelundeid vastu Sinu tahtmist				
2 ...näidanud Sulle ennast alasti vastu Sinu tahtmist				
3 ...sundinud Sind vaatama pornograafilist materjali (pilte, ajakirju, filme jne.)				

4 ...sundinud Sind pealt vaatama seksuaalakti või seksuaalseid tegevusi (nt masturbeerimist)				
5 ...käperdanud Sind vastu sinu tahtmist				
6 ...Suudelnud Sind vastu Sinu tahtmist				
7 ...sundinud Sind oma suguelundeid näitama või ennast lahti riietama				
8 ...sundinud Sind masturbeerima (onaneerima, ennast rahuldama)				
9 ...püüdnud Sind vägistada, kuid see ei õnnestunud				
10 ...sundinud Sind tegema suuseksi (oraalseksi)				
11 ...sundinud Sind tegema pärakuseksi (anaalseksi)				
12 ...sundinud Sind olema seksuaalvahekorras				

Kui küsimus 7 kõik vastused „ei ole juhtunud“, siis jätkatakse küsimusest 24

Kui küsimuses 7 mitmel real vastused „Seda on minuga juhtunud“, lisame selgitava teksti:

„Mõtle palun järgnevatele küsimustele vastates olukorrale, mis oli Sinu jaoks kõige ebameeldivam.“

8. Kui vana Sa olid, kui see Sinuga (esimest korda) juhtus?

1. Mina olin... aastane
2. Ei soovi vastata

9. Kas surve avaldajaid (väärkohtlejaid) oli mitu?

1. Jah
2. Ei – **jätkab küsimus 13**
3. Ei soovi vastata – **jätkab küsimus 13**

Kui 9=1

10. Kui vanad väärkohtlejad umbes olid?

1. Umbes ... aastane
2. Umbes ... aastane
3. Umbes ... aastane
4. Umbes ... aastane
5. Umbes ... aastane
6. Ei oska öelda
7. Ei soovi vastata

11. Mis soost olid väärkohtlejad? Palun märgi kõik sobivad variandid

1. Mees/mehed
2. Naine/naised
3. Nii mees kui naine/mehed kui naised
4. Ei soovi vastata

12. Kes olid väärkohtlejad Sulle? Palun märgi kõik sobivad variandid

1. Isa
2. Ema
3. Kasuisa/ema elukaaslane
4. Kasuema/isa elukaaslane
5. Õde või vend
6. Kasu/poolõde või -vend
7. Muu sugulane
8. Minu praegune poiss- või tüdruksõber
9. Minu endine poiss- või tüdruksõber
10. Hooldusvanem
11. Perekonnatuttav või -sõber
12. Muu mulle tuttav isik
13. Võõras
14. Keegi muu, kes.....
15. Ei soovi vastata

Jätkavad vastamist küsimusest 16

Kui 9=2 (küs 13-15)

13. Kui vana oli umbes väärkohtleja?

1. Umbes ... aastane
2. Ei oska öelda
3. Ei soovi vastata

14. Mis soost oli väärkohtleja?

1. Mees
2. Naine
3. Ei soovi vastata

15. Kes oli väärkohtleja Sulle?

1. Isa
2. Ema
3. Kasuisa/ema elukaaslane
4. Kasuema/isa elukaaslane
5. Õde või vend
6. Kasu/poolõde või -vend
7. Muu sugulane
8. Minu praegune poiss- või tüdruksõber
9. Minu endine poiss- või tüdruksõber
10. Hooldusvanem
11. Perekonnatuttav või -sõber
12. Muu mulle tuttav isik
13. Võõras
14. Keegi muu, kes.....
15. Ei soovi vastata

16. Kus see Sinuga toimus?

1. Sinu kodus
2. Väärkohtleja kodus
3. Tänaval, pargis
4. Koolis
5. Trennis või huviringis
6. Pubis, baaris, klubis või mujal peol
7. Ühiselamus, õpilaskodus
8. Asenduskodus (lastekodus), hooldusperes
9. Kuskil mujal (kus?)
10. Ei soovi vastata

17. Kas keegi nägi või kuulis juhtunut pealt?

1. Jah
2. Ei
3. Ei oska öelda
4. Ei soovi vastata

Kui 17=1 (18-19)

18. Kes ta oli (nad olid)? *Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.*

1. Vanem(ad)
2. Õde-vend
3. Keegi teine pereliige
4. Naaber
5. Sõber, tuttav
6. Võõras
7. Keegi muu, kes?
8. Ei soovi vastata

19. Kas keegi pealtnägijatest või -kuuljatest teatas juhtunust politseile?

1. Jah
2. Ei
3. Ei soovi vastata

20. Kas ja kellele oled Sa ise juhtunust rääkinud või abi palunud? *Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.*

1. Ema/kasuema
2. Isa/kasuisa
3. (Kasu/pool)õde
4. (Kasu/pool)vend
5. Sõber/sõbranna
6. Oma poiss või tüdruk
7. Mõni tuttav, sugulane
8. Täiskasvanu koolist, nt õpetaja, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog
9. Psühholoog, nõustaja väljaspool kooli
10. (Kooli)arst või (kooli)õde
11. Treener
12. Politsei
13. Lastemaja
14. Lastekaitse- või sotsiaaltöötaja
15. Lasteabi infotelefoni- või veebinõustaja
16. Seksuaalvägivalla kriisiabikeskuse (SAK) nõustaja
17. Eluliini usaldustelefoni nõustaja
18. Ohvriabi kriisitelefoni nõustaja
19. Muu veebinõustaja (palun täpsusta, milline)
20. Otsisin infot internetist
21. Rääkisin kellelegi teisele, kellele? .....
22. Ei, ma ei rääkinud kellelegi – **vastab edasi küs 22**

Kui on kellelegi rääkinud (küsimus 20 vastused 1-21) vastavad 21-22

21. Kui kiiresti peale väärkohtlemise toimumist Sa sellest kellelegi rääkisid?

1. Samal päeval
2. Paari päeva jooksul
3. Nädala aja jooksul
4. Ühe kuu jooksul
5. 2-3 kuu pärast
6. 6 kuu pärast
7. Ühe aasta pärast
8. Rohkem kui ühe aasta pärast

22. Kas Sa said väärkohtlemisest rääkides abi?

1. Jah
2. Osaliselt (palun täpsusta)
3. Ei

Jätkavad vastamist küsimusest 25

Kui 20=22

23. Miks Sa juhtunust kellelegi ei rääkinud? Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.

1. Ma ei teadnud kedagi, kellele rääkida või kelle poole pöörduda
2. Juhtunu ei olnud nii tähtis
3. Mul oli häbi
4. Kartsin, et mind hakatakse süüdistama
5. Kartsin kättemaksu või seda, mis mind pärast rääkimist ees ootab
6. Mind ei oleks usutud
7. Ma ei tahtnud, et vanemad teada saaksid või juhtunu pärast kurvastaksid
8. Väärkohtleja palus mul mitte rääkida/sundis mind vaikima
9. Keegi teine palus mul mitte rääkida/sundis mind vaikima
10. Ma ei arvanud siis, et minuga juhtunu oli vale
11. Muu põhjus, mis? .....

Kui ei ole kokkupuuteid, küsimus 7 kõik vastused „ei ole juhtunud“

24. Kellega Sa räägiksid või kellelt paluksid abi, kui Sina ise või mõni Sinu sõber puutuks kokku seksuaalse väärkohtlemisega? Palun märgi ära kõik sobivad vastused.

1. Ema/kasuema
2. Isa/kasuisa
3. (Kasu/pool)õde

4. (Kasu/pool)vend
5. Sõber/sõbranna
6. Oma poiss või tüdruk
7. Mõni tuttav, sugulane
8. Täiskasvanu koolist, nt õpetaja, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog
9. Psühholoog, nõustaja väljaspool kooli
10. (Kooli)arst või (kooli)õde
11. Treener
12. Politsei
13. Lastemaja
14. Lastekaitse- või sotsiaaltöötaja
15. Lasteabi infotelefoni- või veebinõustaja
16. Seksuaalvägivalla kriisiabikeskuse (SAK) nõustaja
17. Eluliini usaldustelefoni nõustaja
18. Riikliku ohvriabi kriisitelefoni nõustaja
19. Muu veebinõustaja (palun täpsusta, milline)
20. Otsin infot internetist
21. Räägiksin kellelegi teisele, kellele? .....
22. Ei, ma ei otsiks abi ega räägiks sellest kellelegi. Miks?.....

25. Kuidas võiks Sinu arvates lapsi ja noori seksuaalse väärkohtlemise teemast senisest paremini teavitada?

.....

Lõpetuseks veel mõned küsimused Sinu tausta kohta.

T5. Milline on Sinu elukoht?

1. Tallinn (pealinn)
2. Suur linn (Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve)
3. Muu linn
4. Alev, alevik või küla

T6. Kellega Sa koos elad?

1. Vanematega
2. Kasuvanematega
3. Ühe vanema **või** ühe kasuvanemaga
4. Ühe vanema **ja** ühe kasuvanemaga
5. Vanavanematega
6. Üksinda
7. Koos elukaaslasega
8. Jagan elukohta sõpradega
9. Muu, palun täpsusta .....

T7. Millised on Sinu suhted vanematega?

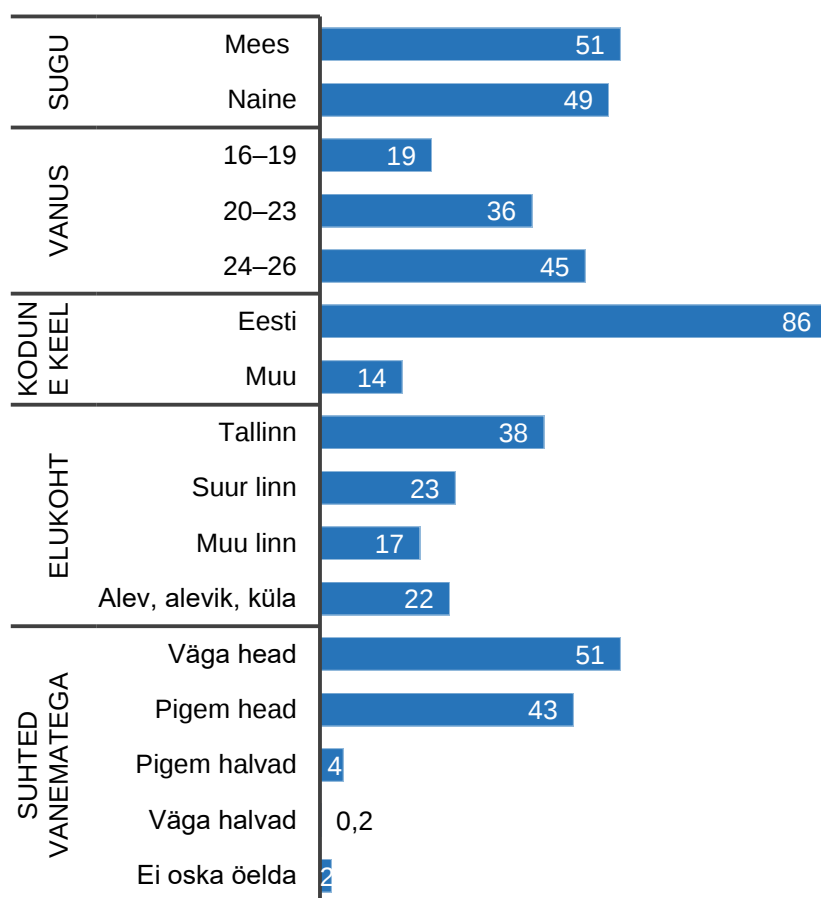
1. Väga head
2. Pigem head
3. Pigem halvad
4. Väga halvad
5. Ei oska öelda

**SUUR TÄNU VASTAMISE EEST! SINU VASTUSED AITAVAD NOORTE ELU
TURVALISEMAKS MUUTA.**

Lisa 2 Valimi kirjeldus

Tabel 1. 16–26-aastaste Eesti noorte üldpopulatsioon, kaalumata ja kaalutud valim.

KOKKU		Üldkogum		Kaalumata valim		Kaalutud valim	
		N	%	N	%	N	%
		144868	100%	558	100%	558	100%
SUGU	Poiss/mees	74462	51%	268	48%	287	51%
	Tüdruk/naine	70406	49%	290	52%	271	49%
PIIRKOND	Põhja-Eesti (Harjumaa)	65191	45%	263	47%	251	45%
	Lääne-Eestis (Hiiumaa, Läänemaa, Pärnumaa, Saaremaa)	16225	11%	48	9%	62	11%
	Kesk-Eestis (Järvamaa, Lääne-Virumaa, Raplamaa)	13618	9%	37	7%	53	9%
	Kirde-Eestis (Ida-Virumaa)	11879	8%	36	7%	46	8%
	Lõuna-Eestis (Põlvamaa, Jõgevamaa, Tartumaa, Valgamaa, Viljandimaa, Võrumaa)	37955	26%	174	31%	146	26%

Joonis 1. Taustatunnustena kasutatud tunnuste jaotused valimis (% , N=558).